

Dana Pištová
Nájomné bývanie v kurze

Urbanistická súťaž
v Trenčíne

História
Regulačné plány do roku 1945

3/2014, 26. ročník

URBANITA



Šport v meste

Šport v urbanizme

V zťah športu a mesta má svoju históriu, ktorá sa začala na európskom kontinente už v antike. Šport vznikol v súvislosti s mestom a v mestách nastal aj jeho najväčší rozmach. Pôvodne súčasť rôznych sviatkov prerástla postupne v masovú záležitosť. S nástupom plánovitého rozvoja miest sa šport a rekreácia stali popri funkciách bývania, práce, kultúry a vybavenosti jednou z hlavných funkcií mesta. Výsledkom bolo vedomé plánovanie priestorov pre tieto športovo-rekreačné aktivity. Športové stavby sú integrálnou a často ikonickou súčasťou miest.

Téma športu v meste je v súčasnosti viac ako aktuálna. Na jednej strane rastie hlad po pohybe, duševnom i telesnom zdraví. Vyvoláva to mestský spôsob života a preva ha sedavých a na pohyb menej náročných zamestnaní. Na strane druhej sledujeme na Slovensku postupný úbytok športových zariadení a často aj celých športovo-rekreačných komplexov, ako aj plôch zelene v sídlach. Prítom sa menia aj podoby športu a športovania, objavujú sa nové druhy pohybových aktivít. Iné prežívajú znovuzrodenie, napríklad golf u nás. Osobitne sa prítom vníma téma športu v jeho vrcholovej (profesionálnej) polohe a inak je táto téma vnímaná v polohe masovej. Mestá na tieto zmeny nie vždy vedia včas a primerane reagovať. A tak obyvateľstvo realizuje mnohé športovo-rekreačné aktivity aj pomocou iných nástrojov.

Rôznosť vnímania tejto témy zohľadňuje aj výber autorov príspevkov. Pohľady odborníka na šport, sociológa, urbanistov, architektov, ako aj slovo aktívneho občana, prinášajú pestrú paletu pohľadov a svedčia aj o medziodborovom rozmere problematiky. Cieľom je zdravé mesto so zdravými obyvateľmi. Tak ostáva téma športu a rekreácie permanentne jednou z najdôležitejších spoločenských tém s priemetom do urbanizmu a územného plánovania.



prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.

Redakčná rada

Ing. Gabriela Jarošová
predsedníčka
Ministerstvo dopravy, výstavby
a regionálneho rozvoja SR,
odbor komunikácie

Ing. Tibor Németh
podpredseda
Ministerstvo dopravy, výstavby
a regionálneho rozvoja SR,
generálny riaditeľ sekcie výstavby

Ing. arch. Elena Szolgayová, PhD.
podpredsedníčka
Ministerstvo dopravy, výstavby
a regionálneho rozvoja SR,
generálna riaditeľka sekcie bytovej
politiky a mestského rozvoja

Ing. arch. Andrej Alexy
Slovenská komora architektov,
člen predstavenstva

Mgr. Zoja Droppová
Spolok architektov Slovenska,
Projekt Revue

Ing. Branislav Dudáš
Ministerstvo dopravy, výstavby
a regionálneho rozvoja SR,
kancelária štátneho tajomníka

Mgr. Dušana Groskopová
Ministerstvo dopravy, výstavby
a regionálneho rozvoja SR,
odbor komunikácie

Ing. arch. Ingrid Konrad
Hlavná architektka mesta Bratislavy

Ing. arch. Peter Kovačik
Zväz stavebných podnikateľov
Slovenska

prof. Ing. Dušan Petráš, PhD.
Združenie pre podporu obnovy
bytových domov, prezident

Ing. Dana Pištová
Štátny fond rozvoja bývania,
generálna riaditeľka

doc. Ing. arch. Ľubica Vitková, PhD.
Slovenská technická univerzita
v Bratislave, dekanka Fakulty
architektúry

8



6 – 7 / ZAUJALO NÁS
Jesenná žatva

8 – 13 / ROZHOVOR
D. Pištová: Nájomné bývanie v kurze

Rozhovor s generálnou riaditeľkou
Štátneho fondu rozvoja bývania

14 – 15 / TÉMA
Šport v meste

16 – 19 / TÉMA
Funkcia mesta

Šport ako súčasť života ľudí
prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.

20 – 21 / TÉMA
Škola ako príležitosť

Vzdelávanie a šport od antiky po súčasnosť
prof. PhDr. Miroslav Bobřík, PhD.

22 – 25 / TÉMA
Slovenské športové stavby v 20. storočí

Výzva pre architektúru
Ing. arch. Katarína Andrášiová, PhD.

26 – 29 / TÉMA
Mestské prostredie a pohybové aktivity

Pohľadom sociológa
Mgr. Ľubomír Falťan, CSc.

30 – 33 / TÉMA
Príbeh Tehelného poľa

Bratislavský štadión na rázcestí
prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.

34 – 35 / TÉMA
Urbanizmus, šport a Košice

Stavby v metropole východu a ich premeny
Ing. arch. Martin Jerguš

36 – 37 / TÉMA
Trenčín a jeho možnosti včera a dnes

Hľadanie odpovedí s odborníkmi aj verejnosťou
Ing. Richard Ščepko

38 – 41 / TÉMA
Vysoké Tatry, rozvoj pokusom

Šport v spojení s prírodou
Ing. arch. Martin Baloga, PhD.

42 – 43 / TÉMA
Participatívne plánovanie

Význam hľadania kompromisov
Ing. arch. Zuzana Krivošová

44 – 45 / TÉMA
Dva projekty, každý s iným koncom

Autonómna zóna Lafranconi a bývalý cykloštadión
Ing. arch. Zuzana Krivošová

46 – 49 / TÉMA
Golfové ihriská na Slovensku

Boom športu gentlemanov
prof. Ing. arch. Peter Gál, PhD.

50 – 51 / TÉMA
Športové stavby v Česku

Nahliadnutie k našim susedom
doc. Ing. arch. Petr Hruša

52 – 53 / SÚŤAŽ
Urbanistická súťaž v Trenčíne

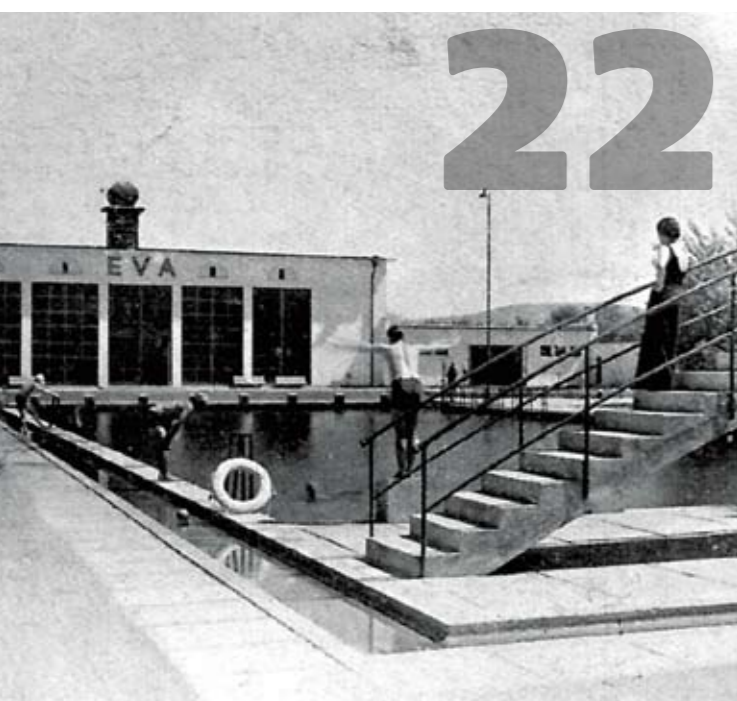
prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.

54 – 57 / HISTÓRIA
Regulačné plány a výstavba do roku 1945

prof. Ing. arch. Peter Vodrážka, PhD.

58 / POUŽITÁ LITERATÚRA

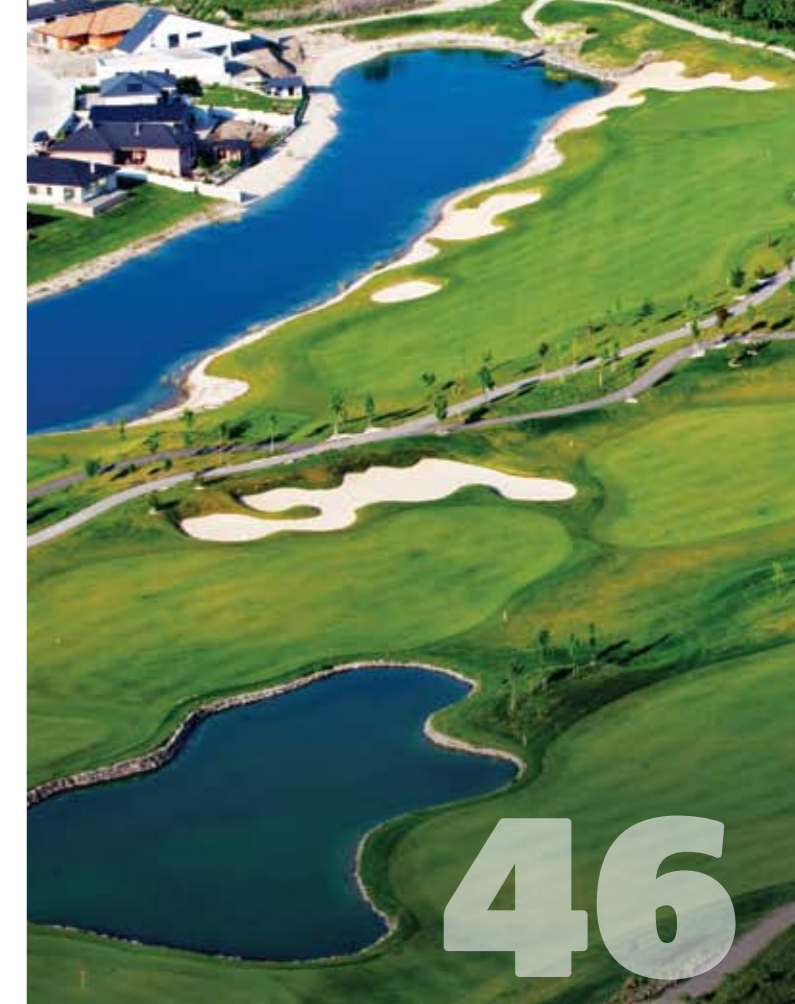
22



26



46



52



URBANITA

Časopis o urbanizme a územnom plánovaní, štvrťročník, ročník 26, December 2014, ISSN 0139-5912 • Zápis v zozname periodickej tlače EV3776/09
Vydavateľ: Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky (MDVRR SR), Námestie slobody 6, P.O.BOX 100, 810 05 Bratislava
IČO 30416094, www.mindop.sk

Šéfredaktorka: Mgr. Dušana Groskopová, MDVRR SR, telefón: 02/594 94 773, e-mail: info@mindop.sk

Odborný gestor témy: prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD. Grafická úprava: MDVRR SR

Foto na titulnej strane: Grassalkovichova záhrada, Bratislava, Totalstudio, Aleš Šedivec, Barbara Zavorská

Jazyková úprava: Mgr. Silvia Mičeková, MDVRR SR Tlač: Fetex, s. r. o.

Názory publikované v článkoch nemusia vždy vyjadrovať stanovisko vydavateľa. Za správnosť a pôvodnosť uvedených informácií zodpovedá autor. Vydavateľ si vyhradzuje právo redakčnej a jazykovej úpravy textu a výberu fotodokumentácie. Akékoľvek kopírovanie textov a grafických častí časopisu je povolené len so súhlasom vydavateľa.



Danubiana Meulensteen Art Museum



IST - Rodinný dom, Čunovo



Panelák v Rimavskej Sobote



Rekreačný dom v Partizánskej Ľupči



Cyklomost slobody



LOFT v centre Bratislavy

Jesenná žatva

Október a november každoročne ponúkajú prehliadku toho najlepšieho a najzaujímavejšieho zo slovenskej architektúry a stavebníctva. Ani tento rok to nebolo inak. Vyhlásení boli víťazi štvorice najznámejších súťaží v tejto oblasti CE·ZA·AR, Stavba roka, Cena Dušana Jurkoviča a Ceny ARCH.

Košice bodovali

Priaznivcov architektúry z radov laikov i odborníkov oslovilo tento rok viacero jedinečných diel. Najviac pozornosti sa zrejme ušlo košickému Kulturparku, jednému z hlavných projektov realizovaných v rámci Košíc ako Európskeho hlavného mesta kultúry 2013. Odniesol si hneď dve hlavné ceny – Cenu Dušana Jurkoviča 2014 a Cenu ARCH 2014. Získal aj cenu CE·ZA·AR v dvoch kategóriách Exteriér, Občianske a priemyselné budovy.

Kulturpark tvorí areál pôvodných rakúsko-uhorských kasární z 19. storočia, ktorý sa podarilo premeniť na kultúrne centrum. Rekonštrukciou prešli všetky tri hlavné historické objekty, pričom bolo doplnených osem nových menších pavilónov. Pôvodne uzavretý a pre bežného človeka neprístupný vojenský komplex sa tak zmenil na otvorený verejný mestský priestor zložený z parku a nového námestia.

Odborné poroty toto dielo zaujali nielen vysokou kvalitou urbanistického a architektonického riešenia, ale aj kvalitou stavebnej realizácie. Rovnako ako

aj environmentálnym prístupom, teda využitím alternatívnych zdrojov energie a minimalizovaním prevádzkových nákladov.

Príkladné Piešťany

Medzi nominovanými a ocenenými dielami sa viackrát objavila aj rekonštrukcia národnej kultúrnej pamiatky Elektrárňa Piešťany. Bodovala nielen filozofiou architektonického konceptu či vysokou kvalitou realizovaných stavebných prác. V rámci nominácie na cenu Stavba roka napríklad porota vyzdvihla celospoločenský prínos tohto diela aj z hľadiska metódy obstarania optimálneho architektonického riešenia, ktoré vzišlo z architektonickej súťaže. Pozitívne hodnotené bolo tiež dodržanie víťaznej koncepcie v procese projektovania a realizácie.

Odborná porota tiež ocenila prepojenie výchovno-vzdelávacieho procesu s praxou pod vedením pedagógov Fakulty architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave. Obnovu elektrárne označila za „nasledovateľnú a príkladný počin na poli záchranu a revitalizácie industriálneho dedičstva“.



Kulturpark Košice



Elektrárňa Piešťany

Plejáda víťazov

Samozrejme, pozornosť si vyslúžili aj ďalšie diela. Hlavnú cenu Stavba roka 2014 získala novostavba Danubiana Meulensteen Art Museum. Tento stánok umenia v rámci vodného diela Gabčíkovo sa nachádza na ploche areálu 12-tisíc m². Je v ňom umiestnená trvalá expozícia slovenského, holandského a medzinárodného umenia. Porotu si získala okrem iného citlivým prístupom k pôvodnej architektúre, jednoduchou až asketickou paletou použitých materiálov a bezprostredným kontaktom s majestátnou okolitou dunajskou krajinou. V rámci Stavby roka bolo udelených 6 ďalších cien vyhlasovateľov súťaže a dve ceny za celospoločenský prínos.

Ocenenie CE·ZA·AR sa aj v tomto roku udeľovalo v šiestich rovnocenných kategóriách: rodinné domy, bytové domy, občianske a priemyselné budovy, rekonštrukcia a obnova budov, interiér, exteriér. Dve víťazné diela ocenené cenou CE·ZA·AR Kasárne Kulturpark Košice a Panelák v Rimavskej Sobote (kategória Bytové domy) – boli tiež na odporúčanie poroty nominované na prestížnu Cenu Európskej únie Mies van der Rohe Award.

Dlhá história

Štvorica najznámejších súťaží pritom poskytuje vzorku slovenskej architektonickej tvorby už niekoľko desaťročí. Najdlhšiu históriu má Cena Dušana Jurkoviča. Zriadil ju niekdajší Zväz slovenských architektov ešte v roku 1964, no počas svojej existencie sa jej nepodarilo zachovať úplnú kontinuitu. Jej udeľovanie po revolúcii obnovil Spolok architektov Slovenska, pričom prvá novodobá cena bola udeľovaná v roku 1991.

O štyri roky neskôr začala písať svoju históriu Stavba roka. Udeľovala ju Nadácia pre rozvoj architektúry a stavebníctva, ktorá bola neskôr transformovaná na Združenie pre rozvoj slovenskej architektúry a stavebníctva – ABF Slovakia. V roku 1998 sa rozhodol vlastnú cenu udeľovať aj časopis ARCH. Najmladšou zo štvorice najznámejších cien na Slovensku je cena CE·ZA·AR od Slovenskej komory architektov. Prvý ročník odovzdávania sa uskutočnil v roku 2002. (red)

Zdroj a foto: www.stavbaroka.eu, www.ce-za-ar.sk, www.arch.sk, www.sasarch.sk

Tohtoroční víťazi

Cena Dušana Jurkoviča 2014

- Kasárne Kulturpark v Košiciach (hlavná cena)

Cena ARCH 2014

- Kasárne Kulturpark v Košiciach (hlavná cena)

CE·ZA·AR 2014

- Rodinné domy IST - Rodinný dom, Čunovo
- Bytové domy Panelák v Rimavskej Sobote, Rimavská Sobota
- Občianske a priemyselné budovy Kasárne Kulturpark Košice, Košice
- Rekonštrukcia a obnova budov Rekreačný dom v Partizánskej Ľupči, Partizánska Ľupča
- Interiér LOFT v centre Bratislavy
- Exteriér Kasárne Kulturpark Košice
- Cena verejnosti Cyklomost slobody, Bratislava

Stavba roka 2014

- Danubiana Meulensteen Art Museum, Vodné dielo Gabčíkovo (hlavná cena)
- Cena ministra dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR Inštalácia tandemových turbosústrojstiev KS 03, Veľké Zlievce
- Cena primátora hlavného Mesta Slovenskej republiky Bratislava Národná kultúrna pamiatka Bratislavský hrad
- Cena Stavebnej fakulty STU v Bratislave a cena technického a skúšobného ústavu stavebného, n. o. Logistické, administratívne a školiace centrum HERZ Slovensko, Bernolákovo
- Cena Zväzu stavebných podnikateľov Slovenska Administratívno-obchodné sídlo TRUMPF Slovakia, s. r. o., Košice
- Cena Slovenskej komory stavebných inžinierov Danubiana Meulensteen Art Museum, Vodné dielo Gabčíkovo
- Cena Prvej stavebnej sporiteľne, a. s., Bytový dom roka 2014 vrátane rodinného domu MEINL RESIDENCE, Bratislava
- Cena Vydavateľstva EUROSTAV, spol. s r. o. Elektrárňa Piešťany
- Cena verejnosti 2014 Hotel The Grand Vígľaš****, Zámok Vígľaš, okres Detva

MEINL RESIDENCE, Bratislava



Administratívno-obchodné sídlo TRUMPF Slovakia, s. r. o.



Logistické, administratívne a školiace centrum HERZ Slovensko



Národná kultúrna pamiatka Bratislavský hrad



Kompresorová stanica KS 03, Veľké Zlievce



Hotel The Grand Vígľaš****, Zámok Vígľaš



Nájomné bývanie v kurze

Obce a mestá majú vo svojom vlastníctve necelých 50-tisíc bytov určených na nájom pre ľudí s nízkymi príjmami. Život v obecnom byte s regulovaným nájomným je tak na Slovensku stále skôr raritou ako bežnou súčasťou života. No situácia sa postupne mení. Prispievajú k tomu aj zvýhodnené úvery zo Štátneho fondu rozvoja bývania (ŠFRB). O tom, ako môžu obce a mestá tieto úvery získať, sme sa rozprávali s generálnou riaditeľkou fondu Ing. Danou Pištovou.



Foto: P. Áčová

Na Slovensku je v súčasnosti nájomné bývanie akoby v plienkach, no v západnej Európe je to inak. V čom vidíte príčinu?

Zrejme nebude prekvapujúce, ak poviem, že najväčší vplyv malo dianie po revolučnom roku 1989. Ešte začiatkom deväťdesiatych rokov bol podiel nájomných a družstevných bytov na Slovensku porovnateľný so západoeurópskymi krajinami. Odpredaj bytov do súkromného vlastníctva však pomery na trhu zásadne zmenil.

Vo verejnom nájomnom sektore, teda v rukách miest a obcí, nezostalo takmer nič. Preto okolo roku 2000 vypracovalo vtedajšie ministerstvo výstavby program zameraný na podporu verejného nájomného bývania. Vznikol systém, ktorý umožňuje výhodne stavať byty určené na prenájom pre obyvateľov s nižšími príjmami. My poskytujeme žiadateľom zvýhodnené úvery, ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja zase dotácie. Záujem o túto podporu je veľký a z roka na rok rastie.

Znamená to, že sa postupne mení postoj k nájomnému bývaniu?

Určite áno. Pomohlo, že sa zlepšili podmienky poskytnutia podpory. Zvýšil sa podiel dotácií na obstaranie nájomných bytov, ktoré poskytuje ministerstvo. A s pribúdajúcim počtom podporených nájomných bytov rastie aj záujem obcí a miest o túto výstavbu. Uvedomujú si, že pre ich obyvateľov je to veľmi výhodné. Je to jeden z mála projektov, pri ktorých môžu obyvatelia vidieť konkrétne hmatateľné výsledky práce svojich volených zástupcov.

Občania si navyše pomaly zvykajú na to, že byť nemusia vlastníť. Nájomné v nami podporených bytoch je oveľa nižšie ako pri komerčných projektoch. To je pre ľudí s nižšími príjmami, pre ktorých sú tieto byty určené, jedným z kľúčových faktorov.

Nemalú zásluhu má zrejme aj medializácia podpory na obstaranie nájomných bytov. Na tú sa v ostatných rokoch, v spolupráci s ministerstvom, intenzívne sústreďujeme. A prináša to ovocie.

To sa zrejme odzrkadľuje v rastúcom počte žiadateľov o úvery.

Presne tak. V tomto roku sme dostali 222 žiadostí na poskytnutie úveru na obstaranie nájomných bytov. Vyše 95 percent z nich podali mestá a obce, zvyšok právnické osoby. Samozrejme, nie každej žiadosti môžeme vyhovieť. Mnoho z nich nespĺňa podmienky na priznanie úveru alebo im ministerstvo neprizná dotáciu na spolufinancovanie stavby. My sme tento rok na obstaranie nájomných bytov poskytli úvery spolu 129 žiadateľom. Úve-

rom sme v tomto roku podporili celkovo 2 128 bytov, čo je najviac za posledných 5 rokov.

Aké boli najčastejšie chyby v predložených žiadostiach? Na čo si majú mestá a obce dať pozor?

Ak by som to mala zjednodušiť, tak môžem nedostatky rozdeliť do dvoch kategórií. Tou prvou sú menej závažné chyby v predložených dokladoch, ktoré majú skôr formálny charakter. Teda také, pri ktorých sme si v priebehu posudzova-

nia museli od žiadateľov prostredníctvom okresných úradov vyžiadať spresnenie či vysvetlenie. Ide napríklad o uvedenie rozdielných parcelných čísel v zmluvách a v listoch vlastníctva.

Druhou skupinou boli závažné nedostatky, ktoré boli v rozpore s podmienkami stanovenými zákonom. Zákon napríklad určil maximálnu podlahovú plochu bytov podporených úverom na 80 m². No niektorí žiadatelia nezarátali do tejto plochy balkóny, loggie a terasy alebo nepresne vyčíslili podlahovú plochu jednotlivých miestností, takže prekročili stanovený limit.

Nepresne stanovená podlahová plocha bytov viedla v niektorých prípadoch aj k prekročeniu maximálneho stanoveného limitu oprávnených nákladov, rovnako aj nezarátanie ceny za vypracovanie projektovej dokumentácie do celkovej ceny bytov.

Pri projektovej dokumentácii sa vyskytovalo viacero ďalších chýb. Napríklad výmery bytov v legende nekorrešponovali s výmerou vypočítanou z kót miestností alebo zmeny v skutočnom prevedení neboli zdokladované v predloženej dokumentácii. A chýbám sa nevyhli žiadatelia ani pri zmluvách. Vyhovieť sme nemohli žiadostiam, kde nebola jednoznačne stanovená kúpna cena v kúpnej zmluve alebo v zmluve o budúcej kúpnej zmluve. Alebo ak chýbala zmluva o budúcej zmluve zo zhotoviteľom stavby.

Závažné nedostatky teda znamenali automatické zamietnutie žiadosti.

Samozrejme. Pri posudzovaní žiadostí musíme dôsledne sledovať dodržiava-

vanie všetkých podmienok uvedených v zákone. Ak nie sú tieto podmienky splnené, vrátíme žiadosť žiadateľovi ako nevyhovujúcu. Takto v podstate vytriedime zrno od pliev a potom už v poskytovaní úverov postupujeme podľa poradovníka. To znamená, že úvery poskytujeme podľa poradia, v akom nám žiadosti prišli, až dotedy, kým sa nevyčerpá balík peňazí určený na túto formu podpory.

Aj nevyhovujúca žiadosť však môže byť krokom vpred. V oznámení o nepríznani úveru uvádzame všetky nedostatky, ktoré sme v žiadosti našli. Žiadateľovi týmto spôsobom dávame možnosť opraviť žiadosť tak, aby ju mohol podať v nasledujúcom roku.

Skúsme sa teraz pozrieť na to, aký záujem majú o zvýhodnené úvery jednotlivé regióny.

V ostatných rokoch sme najviac žiadostí na výstavbu a kúpu nájomných bytov dostali z Nitrianskeho, Prešovského a Banskobystrického kraja. Relatívne malý záujem prejavujú obce a mestá zo Žilinského kraja a najmenší záujem z Bratislavského kraja. Na ilustráciu uvediem aspoň dve čísla. Kým v tomto roku sme mali z Nitrianskeho kraja až 65 žiadateľov, z Bratislavského len dvoch.

V čom vidíte príčinu takých veľkých rozdielov?

Na jednej strane je to záujem, schopnosť a finančné možnosti samosprávy. Na druhej počet existujúcich nájomných bytov v danom regióne a prístup obyvateľov z oblasti, kde je naplánovaná nová výstavba nájomných bytov.

Niekedy sa tiež stáva, že sa obyvatelia boja výstavby nájomných bytov vo svojej mestskej časti či v obci. Keďže ide o bývanie pre ľudí s nízkymi príjmami, obávajú sa, že sa do ich okolia presťahujú neprispôsobiví občania. No ak samospráva dobre nastaví podmienky prenájmu, riziko takejto situácie zminimalizuje. Práve samospráva si musí vybrať takých nájomníkov, ktorí budú dodržiavať vopred stanovené pravidlá. Medzi ne, samozrejme, patrí aj povinnosť platiť nájomné a prímernane sa starať o prenajaté bývanie.

Myslím, že sa to dá. Dobrým príkladom je Skalica, kde z nájomných bytov vzniklo veľmi pekné malé sídlisko.

Sídlisko znamená značný zásah do vzhľadu a rozvoja územia, veľmi citlivý predovšetkým v malých obciach. Posudzujete prijateľnosť žiadostí aj z urbanistického a architektonického hľadiska?

Nie, neposudzujeme. Podľa platnej legislatívy ani nemáme zákonnú možnosť riešiť súvislosti s architektúrou či územným plánovaním. V tomto smere však odvádza veľmi dobrú prácu ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja. Každoročne vyhlasuje súťaž Progressívne, cenovo dostupné bývanie, do ktorej sa môžu prihlásiť stavby podporené dotáciou z ministerstva aj v kombinácii s úverom od nás. Porota tejto súťaže pri hodnotení prihlásených stavieb posudzuje okrem iného aj architektonickú stránku. Postaviť kvalitné bývanie sa tak stáva nielen otázkou peňazí, ale aj prestíže.

Spomenuli ste finančné možnosti. Mnohé obce a mestá sa musia popasovať s vysokou zadlženosťou. Nie je to pre ne veľká záťaž?

Podľa našich skúseností to tak nie je. ŠFRB poskytuje úver do výšky 80 percent obstarávacích nákladov. Ďalšie prostriedky je možné získať ako dotáciu od ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja. Úver z fondu následne obec spláca z nájomného od nájomníkov obývajúcich byty. Navyše úver od nás sa v zmysle zákona o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy nezapočítava do celkového dlhu obce.

Aby to celé fungovalo, musí, samozrejme, starosta, respektíve primátor, veľmi dobre zvážiť, koľko nájomných bytov potrebuje jeho obec či mesto. Pred podaním žiadosti by mal spraviť prieskum záujmu o nájomné byty. Aby mal prieskum dostatočnú vypovedaciu hodnotu, musí byť už pri jeho realizácii jasná výška nájomu i podmienky, ktoré musia žiadatelia o obecný



Foto: P. Áčová

nájomný byt splňať. Nemalo by sa stávať, že obec s 300 obyvateľmi chce stavať 90 nájomných bytov. Je pravdepodobné, že také množstvo bytov nebude vedieť obsadiť, pretože pre výber nájomníkov platia prísne kritériá. A prázdne byty so sebou prinášajú problémy so splácaním úveru.

Aké kritériá musia splňať nájomníci?

Nájomné byty, postavené s podporou štátu, sú určené pre ľudí s čistým mesačným príjmom nepresahujúcim trojnásobok životného minima. Za určitých okolností majú nárok na takýto byt aj domácnosti s čistým mesačným príjmom do štvornásobku životného minima. A to najmä vtedy, ak je členom domácnosti osoba s ťažkým zdravotným postihnutím alebo osamelý rodič s nezaopatreným dieťaťom. Rovnaké podmienky platia aj pre rodiny, z ktorých aspoň jeden člen je hasičom, lekárom, policajtom alebo učiteľom v obci. Iba v prípade, ak obec nedokáže obsadiť postavené byty obyvateľmi spĺňajúcimi tieto podmienky, je možné ponúknuť ich aj občanom s vyšším príjmom.

Čo ak nedokáže prilákať ani lepšie zarábajúcich nájomníkov a splácať úver? Bolo by v takom prípade riešením odpredať obecné byty povedzme nájomníkom?

Počítat s tým, že ak obec nebude schopná splácať úver, tak jej ŠFRB umožní predať byty súčasným nájomníkom, by bolo veľmi krátkozraké. V úverovej zmluve s fondom, ale aj v dotačnej zmluve s ministerstvom, sa prijímateľ podpory zaväzuje zachovať nájomný charakter bytov na 30 rokov. Ak by fond musel pristúpiť k realizácii záložného práva, predá nájomné byty takému subjektu, ktorý zachová ich nájomný charakter. Okrem toho by obec musela vrátiť dotáciu, ktorá jej bola poskytnutá ministerstvom na obstaranie nájomných bytov. A, samozrejme, musela by fondu zaplatiť aj sankcie za porušenie zmluvných podmienok.

Blíži sa koniec roku. Je už rozhodnuté, aký objem prostriedkov bude vyčlenený na podporu obstarania nájomných bytov?

Zatiaľ nie je definitívne rozhodnuté. Predpokladám, že ostane zhruba na tohtoročnej úrovni, keď bolo v našom rozpočte na úvery na obstaranie nájomných bytov vyčlenených 65 miliónov eur. V priebehu roka sa nám vzhľadom na mimoriadne vysoký záujem obcí o túto podporu podarilo vďaka presunu v našom rozpočte vyčleniť ďalších takmer 22 miliónov eur.

Žiadosti o úvery na nájomné bývanie zo ŠFRB

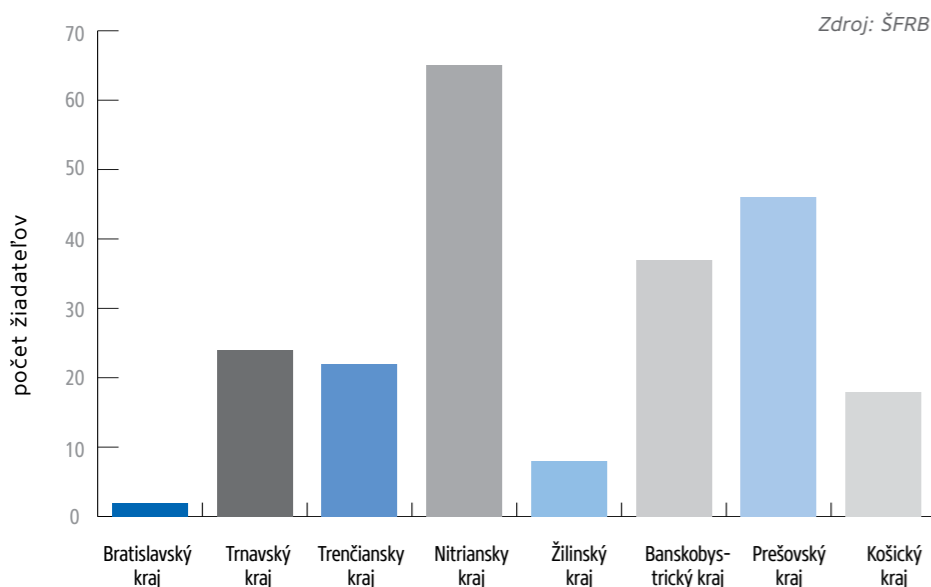




Foto: P. Áčová

► Koľko prostriedkov na tento účel vyčleníme v budúcom roku, bude do veľkej miery závisieť aj od toho, aký bude schválený objem dotácií na nájomné byty v rozpočte ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja.

Kedy začnete prijímať žiadosti o úvery z budúročného rozpočtu?

Podávanie žiadostí o úver na obstaranie nájomných bytov je podľa zákona možné od 15. januára do 28. februára príslušného kalendárneho roka. Žiadosti sa však nepodávajú priamo na ŠFRB, ale na okresnom úrade v sídle kraja príslušného podľa miesta stavby. Tieto úrady sú miestom prvého kontaktu pre žiadateľov. Poskytujú im informácie o možnostiach podpory, vysvetlia postup pri vybavovaní žiadosti a objasnia aj podmienky, ktoré musia žiadatelia spĺňať. Majú k dispozícii všetky potrebné tlačivá a ich pracovníci poskytujú pomoc pri ich

Ing. Dana Pištová generálna riaditeľka ŠFRB

Študovala na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave na Fakulte ekonomiky a riadenia výrobných odvetví. V rokoch 1991 až 2003 pracovala vo Všeobecnej úverovej banke, kde riadila oddelenie osobných účtov a účtov právnických osôb.

V rokoch 2003 až 2012 pôsobila v Československej obchodnej banke na poste riaditeľky, mala na starosti riadenie klastra retailových pobočiek.

V Štátnom fonde rozvoja bývania, kde je generálnou riaditeľkou, pracuje od roku 2012.

vypĺňaní. Všetky podmienky a tlačivá sú uverejnené aj na našej internetovej stránke www.sfrb.sk.

Vyplnenú a skompletizovanú žiadosť predkladá žiadateľ fondu práve prostredníctvom pracovníkov týchto okresných úradov. Oni žiadosť v poradí podľa doručenia prekontrolujú a overia najneskôr do 31. marca. Potom odošlú elektronický formulár ŠFRB, na základe ktorého dostane žiadosť číslo v poradovníku fondu. Odošlú aj samotnú papierovú žiadosť na fond a na ministerstvo, ktoré najskôr posúdi žiadosť z hľadiska dotácie, a následne posudzuje žiadosť ŠFRB.

Môžu ešte obce a mestá stihnúť podať začiatkom budúceho roka žiadosť, ak na nej začnú teraz pracovať?

Ak obec plánuje obstaranie nájomných bytov už dlhšie a začala pripravovať potrebné dokumenty, žiadosť môže stihnúť skompletizovať v zákonom stanovenom

termíne. Všetko však záleží na tom, v akej fáze prípravy sa nachádza.

Ak sa však obec či mesto zamýšľa nad výstavbou takýchto bytov po prvýkrát, tak zrejme stihne požiadať o úver až v roku 2016. Podľa našich skúseností trvá totiž príprava takéhoto projektu približne jeden rok. Ide naozaj o náročný proces, z ktorého spomeniem aspoň niekoľko najzásadnejších krokov. Treba vypracovať investičný zámer, ktorý schvaľuje obecné zastupiteľstvo, vypracovať kompletnú projektovú prípravu, získať stavebné povolenie pri výstavbe, respektíve kolaudačné pri kúpe. Netreba zabúdať ani na spomínaný prieskum záujmu o byty. A skompletizovanie žiadosti o úver vrátane všetkých požadovaných príloh a dokumentov tiež určitý čas trvá.

Veľký vplyv má aj to, akú formu obstarania nájomných bytov si obec zvolí. Je veľký rozdiel, či ide o výstavbu novej nehnuteľnosti alebo kúpu skolaudovanej nehnuteľnosti či kúpu budúcej nehnuteľnosti na základe zmluvy o budúcej kúpnej zmluve.

Budú sa v nasledujúcom roku meniť kritériá poskytovania úverov? Skúste spomenúť aspoň tie najdôležitejšie?

Všetky kritériá ostanú rovnaké. Tých, ktorí v súčasnosti kompletizujú žiadosti, tak nečaká žiadne nové prekvapenie. Niektoré podmienky som už načrtla, môžem ich však zhrnúť.

Na obstaranie obecných nájomných bytov musí obec, mesto alebo vyšší územný celok vypracovať investičný zámer, ktorý musí schváliť zastupiteľstvo. Okrem iného v ňom odsúhlasí zriadenie záložného práva na nájomné byty v prospech

ŠFRB, ako aj záväzok zachovať nájomný charakter bytov počas lehoty splatnosti úveru, najmenej však 30 rokov. Rovnako schváli aj záväzok, že ako žiadateľ o úver od ŠFRB bude prenajímať byty osobám s nižšími príjmami v súlade s príslušnou legislatívou. Potrebné je pripraviť i projektovú dokumentáciu a jej vypracovanie zahrnúť do nákladov na výstavbu bytov. Súčasťou projektu musí byť energetické posúdenie stavby.

A aké sú možnosti pri samotnej výstavbe či obstaraní bytov?

Žiadateľ môže stavať na vlastných pozemkoch alebo pozemkoch prenajatých najmenej na 40 rokov, pričom na zhotoviteľa stavebných prác je povinný vyhlásiť verejné obstarávanie. Prípadne môže byty postaviť právnická osoba, ktorá ich následne skolaudované ponúkne žiadateľovi o úver na odkúpenie. V oboch prípadoch poskytuje ŠFRB úver so splatnosťou do 40 rokov a ročnou úrokovou mierou 1 percento. Maximálna výška úveru na jeden byt môže byť 60-tisíc eur. Žiadateľ o úver musí, samozrejme, preukázať schopnosť splácať úver.

Kľúčové je tiež dodržať stanovenú podlahovú plochu bytu vrátane balkónov, lodžii a terás. Tá nesmie v prípade jedného bytu presiahnuť 80 m², pričom priemerná podlahová plocha na jeden byt vypočítaná za celý dom nesmie zároveň prekročiť 60 m². Dodržaný musí byť aj limit priemerných nákladov stanovený na 1 štvorcový meter podlahovej plochy bytu. Jeho maximálnu stanovenú výšku nemôže žiadateľ prekročiť.

Ďakujeme za rozhovor.

Vybrané podmienky získania úveru od ŠFRB

Forma obstarania a štandard bývania	Priemerná podlahová plocha bytov v dome	Maximálne limity pre priemerné oprávnené náklady stavby na 1 m ² podlahovej plochy bytu
NOVÁ VÝSTAVBA A KÚPA		
Bežný štandard	do 50 m ²	900 €
	od 50 m ² do 56 m ²	890 €
	od 56 m ² do 60 m ²	880 €
Nižší štandard	do 45 m ²	605 €
	od 45 m ² do 55 m ²	585 €
PRESTAVBA		
Bežný štandard	do 50 m ²	650 €
	od 50 m ² do 56 m ²	640 €
	od 56 m ² do 60 m ²	630 €
Nižší štandard	do 45 m ²	430 €
	od 45 m ² do 55 m ²	420 €

Zdroj: ŠFRB

Štátny fond rozvoja bývania

Bol zriadený zákonom v roku 1996. Je jedným z dôležitých pilierov štátnej bytovej politiky, ktorej hlavným cieľom je rozširovanie a zveľaďovanie bytového fondu. Fond je finančnou inštitúciou, ktorá poskytuje najmä výhodné dlhodobé úvery.

V tomto roku má ŠFRB v rozpočte schválených 186,3 milióna eur. Väčšina z týchto prostriedkov tradične smeruje na obnovu bytových budov, na ktorú je v tomto roku vyčlenených viac ako 60 % rozpočtu. Druhou najväčšou položkou sú prostriedky určené na úvery na výstavbu nájomných budov, tie tvoria zhruba tretinu rozpočtu. Menšiu časť prostriedkov poskytuje na obstaranie bytov do vlastníctva fyzických osôb či na výstavbu sociálnych zariadení. V tomto roku rozbehol pilotný projekt Jessica. V rámci neho môžu záujemcovia získať úvery na zateplenie budov z eurofondov. Projekt bol mimoriadne úspešný, vyčlenené finančné prostriedky sa vyčerpali už za 6 mesiacov od jeho spustenia.

Žiadostí o podporu zo ŠFRB každoročne pribúda. Od začiatku svojej existencie ku koncu minulého roka podporil fond celkovo výstavbu 74 289 nových bytov, ako aj obnovu a zateplenie 126 680 existujúcich bytových jednotiek. O úver od fondu môžu požiadať občania, firmy, obce i vyššie územné celky. Presné podmienky jednotlivých foriem podpory má zverejnené na svojej internetovej stránke www.sfrb.sk.

Všetky účty klientov fondu sú vedené v Slovenskej záručnej a rozvojovej banke, v ktorej má štát 100 % majetkovú účasť. Prevod účtov z komerčných bánk zrealizoval fond ešte v roku 2013. Podarilo sa mu tak ročne ušetriť na poplatkoch zhruba 500-tisíc eur. Využil ich na zvýšenie prostriedkov určených na poskytovanie úverov.

Šport v meste



prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.,
STU v Bratislave, Fakulta architektúry

Šport^{a)} má počiatky už v antike, kde majú svoj pôvod aj olympijské hry. Ako a kedy vznikol, je v podstate nezistiteľné. Najpriateľnejšie sa zdá vysvetlenie, že šport bol najskôr výcvik v love a boji o prežitie. Neskôr sa vyvíjal ako forma zábavy¹. Vo vývoji budovania miest môžeme identifikovať rôzne priestorové prejavy funkcií športu a rekreácie v sídlach a krajine.



Lyon, cyklistickú trasu na nábreží využívajú aj cyklisti na mestských bicykloch. Foto: Z. Žužiová



Vo verejnom priestore mesta sa začínajú objavovať aj zariadenia pre športovo-rekreačné využitie. Foto: M. Kováč

Funkcia mesta

Kým obyvatelia vidieka mali dostatok pohybu a povinností od svitu do mrku, mestské obyvateľstvo prirodzene pociťovalo absenciu pohybu. Aj to môže byť dôvodom, prečo sa funkcie športu v histórii viazali najmä na mestá, a to aj vo väzbe na voľný čas.

Začiatok športových hier...

Každé štyri roky sa stali centrami panhelénskych (celogréckych) hier Olympia a Delfy. V dvojročných intervaloch sa striedali mestá Isthomos a Nemea. Hry a preteky mali prirodzene aj svoj územný priemet. V pôdorysoch antických miest boli štadióny a gymnáziá^{b)} situované ako významné spoločenské objekty. V Hippodamovom pláne Milétu^{b)} na území dnešného Turecka je štadión pôdorysných rozmerov 200 x 50 m, s východo-západnou orientáciou dlhšej strany, umiestnený v stredovej polohe v blízkosti dvoch agor (centrálnych námestí) a palestry^{a)}.

Hippodamove urbanistické zásady boli realizované aj vo výstavbe helénskeho

mesta Priene. Aplikoval tam pravouhlý raster ulíc aj napriek zložitej morfológii terénu, kde výškový rozdiel medzi úrovňou plochy pre štadión a akropolou nad mestom dosiahol 350 m. To spôsobilo terasovité usporiadanie mesta, ktorého zástavba však nikdy k akropole nedorástla. Väčšia rovinatá plocha vhodná pre štadión pôdorysných rozmerov 190 x 50m, tiež s východo-západnou orientáciou dlhšej strany, bola na úpäti svahu pri hradbách.

Kým väčšina antických štadiónov mala hľadisko v tvare podkovy, štadión v Priene má tribúnu len na severnej strane. To okrem pohľadu na športovisko poskytovalo divákovi aj výhľad na krajinu. Na hornom okraji hľadiska bola umiestnená stĺpová stoa, čím vznikla v podstate krytá tribúna. V dotyku so štadiónom bolo gymnázium.

Štadión v Delfách je jedným z najzachovalejších antických športovísk. Zložitosť prírodných podmienok zapríčinila, že delfský štadión je umiestnený na severozápadnom okraji miesta. Štadión má

kratšiu dĺžku – len 170 m a šírka športovej plochy je 25 m, tak boli pretekári vo veľmi tesnom kontakte s divákmi. V hľadisku, z ktorého mal každý dokonalý výhľad, sa zachovali stupne tribún s dôsledným kamenárskym opracovaním, ako aj kamené štartovacie bloky. Rovina športoviska je vtasaná do skalistej hory v háji s olivami, vavrínom a píniami. Hlavy víťazov hier v Delfách preto venčili vavrínovými vencami (v Olympii olivovými).

... a ich koniec

Úpadok hier nastal po ovládnutí Grécka Rimanmi (146 pred n. l.). K novému rozmachu došlo v 1. až 3. storočí n. l., keď hry podporovali aj niektorí rímski cisári. Pretekári gréckeho pôvodu boli však v menšine, prevahu mali Feničania, Sýrčania, Afričania, Babylončania. Telesná príprava Rimanov sa zameriavala na vojenskú prípravu – boj, šerm, jazdu na koni, lukostreľbu, plávanie. Oblúbenou loptovou hrou bola masová kopacia hra (futbal) a bojová hra harpastum (rugby).

Dostihové a vozatajské preteky prebiehali v arénach – cirkusoch (Circus Maximus s rozmermi 600 x 190 m).

Niektoré rímske stavby, napríklad Koloseum, nie je možné kvôli charakteru gladiátorských zápasov na život a na smrť zaradiť medzi športoviská. V 4. stor. n. l. olympijské hry upadali, ostro sa proti nim ako pohanským hrám stávalo kresťanstvo. Roku 393 n. l. vydal cisár Theodosius II. prísny zákaz konania hier. V roku 426 boli jeho ediktom zničené všetky budovy v Olympii. Z najslávnejšieho gréckeho štadióna sa tak odkrytím vykopávk zachovala len rovina závodiska so štartovacími kamennými blokmi a plytké prírodné svahy hľadiska, vstup na štadión s kamenným preklenutím, ktorý je symbolom „brány borcov“ a ruiny základov okolitých budov (Zeov chrám, palestra, amfiteáter, gymnázium).

Športové hry a kult tela sa v období stredoveku považovali za prejavy pohanstva. V tomto období sa dajú za súťaž považovať rytierske turnaje, nemali však svoje stavby a odohrávali sa na voľných plochách mimo miest alebo na nádvoľoch hradov. Výnimkou boli rímske arény (napríklad vo Verone), ktoré sa po zakázaní gladiátorských zápasov využívali na turnaje.

Obnova ideálov

Nástup humanizmu v období renesancie je aj návratom k niektorým ideálom antiky. Šľachta hľadala zábavu, a tak sa postupne súčasťou šľachtických a panovníckych sídel stali objekty ako šermiarne či jazdiarne. Osobitné miesto medzi nimi zaujíma Míčovna na Pražskom hrade.

J. A. Komenský zdôrazňoval potrebu zabezpečiť telesný rozvoj aj pre poddaných. Vyjadril to heslom „telo at' své každodenní hýbaní má“. Anglický filozof J. Locke vyslovil v 17. storočí známy výrok: „V zdravom tele zdravý duch – to je krátky, ale výstižný výpočet šťastného pobytu na zemi“.

V období baroka prišlo k otvoreniu miest do krajiny. Rozvoj panských vychádzok do prírody na koňoch bol sprevádzaný výstavbou jazdiarní a žrebčínov. Vznikol aj jeden z najkrajších areálov na Slovensku v Kopčanoch na Záhorí. Rozvoju jazdeckva napomáhala aj baroková úprava krajiny – vznik ciest s alejami.

Otváranie masám

Zábava a súťaž začali byť nielen výsadou šľachty, ale aj novej spoločenskej triedy – buržoázie. Na prelome 17. a 18. storočia začínajú v Anglicku vznikať prvé športové kluby jazdeckva, golfu, kriketu a neskôr aj veslovania. K ich rozvoju pri-

spela aj výstavba športových zariadení, pričom golf mal aj významný podiel na formovaní krajiny.

Významné miesto robotníkov v štruktúre spoločnosti sa prejavilo aj v tejto oblasti života. V spojení s politickými cieľmi vznikli robotnícke športové, telocvičné a turistické združenia. Pre využitie voľného času, najmä na konci týždňa, boli budované záhrady a parky.

Rozvoju prvopočiatkov turistiky napomohla aj železnica, ktorá zvýšila rádius koncotyždňovej rekreácie. Rekreácia a šport v spojení s voľným časom začali nadobúdať masový rozmer.

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia sa postupne začínajú rozširovať športové činnosti, najmä v súvislosti s obnovením olympijských hier a rozvojom loptových hier. Je to súčasne obdobie, keď do športu vstupuje komercializácia. Tak sa začalo v sídlach aj oddeľovanie plôch určených na šport od plôch na rekreáciu, ktoré sú spojené so športovaním obyvateľov.

Na území miest boli budované telocvične a štadióny, ktoré boli spolu s ostatnými rekreačnými aktivitami viazané na mestskú a prímestskú zeleň. V urbanistických plánoch v tom čase sa však plochy rezervované pre šport nachádzali zriedka. Ani v známom Gočárovom pláne Zlína budúcnosti (1929) sa nenachádzali špe-

cializované plochy na šport. Le Corbusier v roku 1922 vo svojom ideálnom meste pre 3 milióny obyvateľov zväznil len hypodrómu. Zeleň medzi blokmi domov však poskytovala dostatok príležitostí na oddych, rekreáciu a šport obyvateľov. Stavby pre šport tak vznikali per-partes v rámci urbanistických blokov regulačných plánov. V niektorých plánoch miest bola absencia plôch na šport daná aj skutočnosťou, že športoviská sa nachádzali na periférii miest a pozornosť regulácie bola zameraná na centrálnu polohu (napríklad bratislavské športoviská v Petržalke).

Šport a rekreácia ako funkcia mesta

Až Aténska charta z roku 1933 v rámci svojho funkčného zónovania vymedzila rekreáciu, zotavenie a šport ako rovnocennú funkciu s bývaním a výrobou. Je to zreteľné v Miljutinovom návrhu pásmového mesta¹⁾, v ktorom rekreácia v marginálnej polohe mesta tvorí samostatnú zónu. V súťažnom návrhu regulačného plánu Horná Sihat' v Trenčíne²⁾ je v západnej časti umiestnená zóna športu a rekreácie vo väzbe na ešte neregulovaný Váh. Súčasná rekonštrukcia železnice tento koncept výrazne narušuje. Mohla by však otvoriť v meste nový priestor na rehabilitáciu nábrežia na rekreáciu.

Vrcholom zonálneho urbanizmu plôch na šport a rekreáciu na Slovensku bol komplex športovísk Tehelné pole v Bratislave v urbanisticko-architektonickej koncepcii architekta Kamila Grossa. Postavený bol v 40. rokoch 20. storočia.

Éra centrálného plánovania

Po 2. svetovej vojne na Slovensku nastalo „znárodnenie“ športu, čo umožnilo zmeny v územných koncepciách športu a rekreácie.

Vo vzťahu k územnému plánovaniu sú plochy na rekreáciu a šport významovo usporiadané do troch skupín. Prvou sú plochy na rekreáciu v rámci vnútornej urbanistickej štruktúry ako súčasť obytných plôch a zelene. Sú to plochy na každodenné a neobmedzené využitie na šport a rekreáciu obyvateľmi obytnej zóny alebo vnútrobloku. Novinkou, ktorá sa v tejto kategórii v ostatnom čase objavuje, sú typizované malé športoviská pre loptové hry. Pre rozvoj telesnej zdatnosti detí sú však dôležité aj detské ihriská.

Druhou skupinou sú špeciálne plochy na rekreáciu. Sú to miesta organizovaného športu a rekreácie pre verejnosť, ale aj pre športové kluby. Využívané sú spravidla na komerčnom základe. Tretou skupinou



Lyon, bez bicykla ani na ryby. Foto Z. Žužiová

sú plochy mimo sídla, avšak v jeho záujmovom území. Ide o víkendové miesta a zariadenia, pričom atraktívny okruh sídla sa zmenou časovej dostupnosti postupne zväčšuje. Zahraničným trendom je, aby dostupnosť zabezpečovali prostriedky verejnej hromadnej dopravy.

Rovnako ako celá oblasť plánovania a výstavby aj táto funkčná zložka mala svoje takzvané technicko-hospodárske ukazovatele prerátané na počet obyvateľov³⁾.

Normy pre športové zariadenia pred rokom 1989

Druh zariadení	m ² športovej plochy na 1 000 obyvateľov ⁴⁾		
	Sídlo do 2 000 obyvateľov	Sídlo od 5 000 do 10 000 obyvateľov	Sídlo nad 20 000 obyvateľov
Ihriská	3 000 – 6 000	4 500 – 6 000	3 800 – 5 000
Telocvične	100 – 400	260 – 350	240 – 300
Otvorené kúpaliská	–	106 – 120	76 – 100

Zdroj: Doulík, L.: Zonální struktury, In: Urbanismus, zonální, sídelní regionální struktury a jejich územní plánování, FA ČVUT Praha 1980, str. 95

V centrálné plánovanej spoločnosti a pri výraznom oslabení súkromného vlastníctva pozemkov sa vytvárali koncepcie, ktoré formálne napĺňali stanovené ukazovatele relatívne ľahšie ako dnes. V súvislosti s riešením požiadaviek na funkcie športu a rekreácie vyslovil Výskumný ústav výstavby a architektúry v Brne (VÚVA) vo svojom metodickom usmernení⁵⁾ potrebu riešiť problematiku v hierarchickom usporiadaní

ako „komplexnú sústavu v sídle s uplatnením požiadaviek dobrej dostupnosti pešej a hromadnej dopravy“. Nástrojom na overenie možností rozvoja tejto funkcie sídla bol generel rekreácie a športu, spojený často s generelom zelene.

Plochy parkov, škôl s ihriskami, telocvičňami a ďalšími zariadeniami sa tak stali základom urbanistickej koncepcie. Zeleň sa v osemdesiatych rokoch dimenzovala v rozsahu 50 až 75 m² na obyvateľa, a to

v rôznej štruktúre. Išlo o zeleň obytných súborov, zeleň vybavenosti, verejná zeleň a ostatná zeleň.

Výsledkom uplatňovania týchto ukazovateľov bolo vymedzovanie samostatných funkčných plôch na šport a rekreáciu v územných plánoch. Vo väčších mestách boli vo výhľade všešportové komplexy, ktoré sa aj začali budovať (Košice VŠA, Bratislava Pasienky).

Neskôr, začiatkom milénia, upravila túto problematiku Vyhláška o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii (č. 55/2001). Charakterizovala rekreačné územia ako funkčné plochy, ktorých podstatná časť avšak musí byť tvorená zeleňou.

Neskoršia prax ukázala, že rozhodujúca nie je kvantita – stanovenie podielu zelene, ale kvalita plôch zelene. Potvrzuje to aj výstup projektu Ecocity⁶⁾. Z neho je zrejmé, že občania sú spokojní s dostupnosťou a zastúpením zelene v určitej lokalite vtedy, ak existuje verejný park s vysokou kvalitou zelene s rozlohou minimálne 0,5 hektára v dochádzkovej vzdialenosti 300 až 400 metrov.

Zavládli peniaze

Po roku 1989 nastali zásadné zmeny vo vlastníckych vzťahoch a prišlo aj k privatizácii a profesionalizácii v športe. Žiaľ, mnohé reštitučné požiadavky sa dotkli aj plôch športu a rekreácie. Napriek územným plánom, kde boli plochy športu zakreslené, mnohé športové stavby postupne zanikli. V pozadí bola najčastejšie vidina komerčného využitia územia, príkladom je Všešportový areál v Košiciach a čiastočne aj Pasienky v Bratislave.

Územie sa stalo ekonomickou kategóriou. Mestá nedokázali kupovať vhodné pozemky do rezervy na verejnosprespešné funkcie. Naopak, na programe zastupiteľstiev bol najčastejšie predaj majetku.

Problém nastal vtedy, keď chcela obec umiestniť športovo-rekreačné zariadenie z verejných prostriedkov a zistila, že nemá vhodné pozemky. Obce málo využívajú možnosť získavania pozemkov v rámci verejnosprespešných stavieb, ktorú im ponúka stavebný zákon prostredníctvom územnoplánovacej dokumentácie. Riešením je aj zavedenie možnosti predkupného práva obcí.

Z metodiky súčasnej územnoplánovacej praxe sa úplne vytratil odporúčané ukazovatele požiadaviek na podiel plôch zelene, rekreácie a športu. Prispelo k tomu aj postupne nadobudnuté poznanie, že uplatnenie kvantifikačných parametrov neprišlo automaticky spokojnosť s funkciami športu, rekreácie a zelene. Dôraz sa preto dnes kladie viac na kvalitu prostredia a vybavenosti.

Virtuálna konkurencia

Privatizácia sa dotkla aj športu a mnohé športovo-rekreačné aktivity sú v súčasnosti založené na komerčnom základe, napríklad fitnesscentrá či tenisové plochy. Zmýšľajú sa aj samotná informačná spoločnosť. Deti športujúce s hokejkami, loptami či švihadlami na chodníkoch, uliciach a vo vnútroblokoch je vidieť podstatne zriedkavejšie ako pred niekoľkými desaťročiami. Konkurencia počítača a virtuálneho športu však potrebuje kvalitnú a konkurencieschopnú ponuku reálnych športových aktivít.

Na druhej strane vznikli mnohé občanmi vybudované zariadenia, napríklad skejtparky. Tie často využívajú aj takzvané zvyškové plochy. V mestkej časti Trnava-Hlboká vznikol napríklad v rámci obytného vnútrobloku fitnesspark s rôznymi exteriérovými zariadeniami, kde sa stretávajú rôzne vekové kategórie. Verejný priestor tak okrem športovo-rekreačnej funkcie plní aj tú sociálnu.

Rastie aj záujem o rekreačnú cyklistiku, na ktorú mestá a obce reagujú budovaním rekreačných cyklotrás. To sa premieňa aj do zvýšeného tlaku na vytváranie podmienok na rekreačnú i každodennú cyklistickú dopravu vo väzbe na bydlisko a pracovisko.

Nové pohľady

Trhové hospodárstvo má priemet aj v požiadavke na polyfunkčné využitie plôch športu. Dnes si už futbalový štadión či športová alebo hokejová hala musia na svoju prevádzku „zarobiť“. Príjmovou položkou nie je len šport, ale aj ponuka na iné využitie ako napríklad kultúrne podujatia či výstavy. To vedie k vytváraniu polyfunkčných zón voľného času, kde sa miesia šport, rekreácia, kultúrna a komerčná vybavenosť.

V Bazileji je napríklad futbalový štadión na streche obchodného centra a jednu jeho stranu tvorí administratívna budova.

Otázky športu a rekreácie sa stávajú jednou z najaktuálnejších úloh územného plánovania. Dôležité bude, aby sa nimi obce zaoberali už v príprave stratégií hospodárskeho a sociálneho rozvoja. ●

Poznámky

- Štadión – odvodené od starogréckeho slova stadion a latinského stadium. Vyjadrovalo dĺžkovú mieru, Olympijský štadión bol dlhý 192,27 m.
- Gymnázium – polatinčené grécke slovo gymnasium, odvodené od slova gymnos – nahý. V starovekom Grécku to bolo miesto športových hier, cvičení a vzdelávania. Kvôli plávaniu sa často stavali v blízkosti riek. Palestra – športovisko, ktoré bolo súčasťou gymnázia, tvoril dvor so stĺporadiami zdobenými sochami bohov Herma a Herakla a patrónov mládeže atléto. V týchto budovách boli pod stĺporadiami šatne, kúpele, priestory na výučbu, športoviská na beh, loptové hry, box, ale aj masáže miestnosti.
- Hippodamos z Milétu – grécky architekt, 5. stor. pred n. l., autor vzorových domov, zakladateľ ideálnych miest s pravouhlymi ulicami, staviteľ prístavu Pirea.
- Miljutin, N. A., ruský urbanista a politik, jeho teória pásmového mesta spočíva vo vytvorení vzájomne prepojených funkčných zón. Jeho teória významne ovplyvnila vývoj moderného urbanizmu.
- Autori J. Kopp, F. Balčárek, J. Hrubý, rok 1931. Autorom súčasného usporiadania Sihote je trenčiansky architekt F. Silberstein.
- V tabuľke sú na ilustráciu len vybrané ukazovatele pre najviac zastúpené veľkosti sídiel.

Škola ako príležitosť

prof. PhDr. Miroslav Bobřík, PhD.,
STU v Bratislave, Fakulta chemickej
a potravinárskej technológie

Človek je najvyššou organizovanou hmotou na tejto planéte. Preto treba vytvoriť všetky civilizované podmienky na jeho zachovanie. Architektúra a šport, majú veľmi veľa spoločné, aj keď sa to verejnosti na prvý pohľad nemusí zdať. Dokonca je možné slovami Platóna vyjadriť harmóniu gymnastickej (telesnej) a múzickej (umeleckej) výchovy.

V antickom období, ktoré ohraničujeme vznikom gréckej civilizácie (8. – 7. st. pred. n. l.) a rozpadom Západorímskej ríše (476 n. l.), sa stretávame s pojmom „športovanie“ od Homérskeho obdobia (1200 – 750 pred n. l.), kde nachádzame pojem areté (statočnosť, sila, odvaha, hrdinstvo).

Starí Gréci nadviazali vo svojom poznaní na poznatky iných starovekých národov, ktoré pestovali šport. Vklad starých Grékov spočíva v tom, že tieto poznatky rozšírili, teoreticky zovšeobecniť a spojili ho do výchovného systému ideálu kalokagatie (kalos – krásny, agatos – šľachetný). Šport tvoril systémovú súčasť ich života.

Podľa Sokratesa bolo povinnosťou každého občana dbať o svoj dobrý zdravotný stav a vojenská príprava bola povinnosťou každého slobodného Gréka a začínala sa už v škole. Gymnázia ako miesto telesnej a duševnej prípravy mali svoje palestry – športoviská zahŕňujúce rozsiahle dvory zdobené sochami bohov Herma a Herakla, patrónov mládeže. V týchto budovách pod stĺporadím boli šatne, kúpele, priestory pre beh, loptové hry, box či masáže.

Gymnázia sa stavali zvyčajne v blízkosti riek kvôli plávaniu. Súčasne boli aj spo-

ločenským centrom, kde každý slobodný občan mohol cvičiť alebo prizerat' sa cvičiacim. Výtvarné umenie sa rozvíjalo v ateliéroch, kde cvičiaci muži boli modelmi. V starovekom Grécku vznikli dve centrá výchovy mládeže, determinované spoločensko-politickými a ekonomickými podmienkami: Sparta a Atény.

Spart'anská výchova

V Sparte sa výchova zameriavala na vojenskú výchovu (vrátane dievčat), ktorú štát orientoval len na fyzický výcvik – agógé. Duševnej výchove sa venovala len malá pozornosť, učili sa základy písania a čítania. Cieľom spart'anskej výchovy bola úplná oddanosť občana štátu a slepá poslušnosť.

Výchova v Aténach bola zameraná na všestranný rozvoj. Požadovala sa nielen fyzická, ale aj mravná a rozumová vyspelosť. Obsah výchovy tvorili tri oblasti: gramatika (písanie, čítanie, recitácia, aritmetika), muzika (spev a hra na hudobné nástroje) a gymnastika (telesné cvičenia, hry, plávanie).

Gréci darovali svetovej civilizácii prostredníctvom hier v Olympii, ktorými i dnes v podobe novovekých olympiád na našej planéte podporujeme mier a civilizovanosť, okrem kalokagatie ešte aj ekecheiriú (večný pokoj, mier). Novoveké olympiády, ktoré vznikli z iniciatívy baróna P. de Coubertina sú okrem športových zápolení aj ukázkou modernej architektúry, ktorou usporiadajúce mesto prezentuje pred celým svetom svoju kultúrnu vyspelosť, úroveň spoločenského vedomia a bytia.

Smutná slovenská realita

Šport sa v zlatom veku antiky nerozlučne spájal aj s výstavbou. V Olympii, v ktorej nepretržite prebiehali hry 293-krát celkovo 1 169 rokov (od roku 776 pred n. l. do roku 393 n. l.) sa stavali štadióny, hipodrómy, gymnázia, palestry i bazény. Architektonické skvosty starých Grékov, hoci z nich v súčasnosti v Olympii ostali ruiny, po 3500 rokoch chodia obdivovať milióny ľudí z celého sveta. A antické myšlienky sú inšpiráciou pre mnohé moderné národy.

Antika však v tomto smere určite neslúžila ako inšpirácia pre Slovensko, kde športoviská neustále ubúda. Len v Bratislave bolo za posledných 20 rokov zburaných,

respektíve zlikvidovaných 39 športových objektov. A to bez vybudovania náhrady, ktorá by mohla slúžiť Bratislavčanom pre ich zdravý telesný a duševný rozvoj. Pritom zákonná úprava jasne stanovila developerom povinnosť postaviť za zlikvidovaný športový objekt nový.

Staršia generácia si zrejme pamätá mnohé športoviská, o ktorých dnes už mladí ani nevedia. Medzi nimi je napríklad krásny štadión na pravom brehu Dunaja TJ Spoje, športový areál TJ Pravda, bývalý štadión ČH Bratislava, futbalové a hádzanárske ihriská TJ Vinohrady, TJ Štart a MDŽ. Obľúbené boli aj plaváreň Centrál s 50 m bazénom či kúpalisko Lido na pravom brehu Dunaja s rozmermi 33 x 18 m a s adaptívnou hĺbkou bazéna od 1,4 m do 4,10 m. Navštevovala ich verejnosť i profesionálni bratislavskí plavci a vodní pólisti, ktorí tu dosahovali na čele s európskym rekordérom P. Steinerom vynikajúce športové výkony.

Prvý krytý bazén s rozmermi 25 x 8 m s názvom Grössling, v Bratislave postavili v roku 1895. Ďalšiu krytú plaváreň, ktorú navrhol architekt K. Kosman, dostali Bratislavčania do vienka až v septembri 1973 na Pasienkoch. Dodnes je to jediná krytá plaváreň vhodná pre organizovanie medzinárodných plaveckých pretekov.

Cyklistický štadión a futbalový štadión ŠK Slovan Bratislava na Tehelnom poli boli obetované nenásytným a nekonceptným podnikateľským zámerom. Bývalý štadión ŠK Inter Bratislava s atletickou tartanovou dráhou dnes slúži už výlučne futbalu. Pritom v minulosti hostil svetové atletické špičky na mítingu svetového významu Pravda – Televízia – Slovnaft, na ktorom svetoznámy atlét Sergej Bubka skočil svoj prvý svetový rekord v skoku o tyči.

Školské športoviská

Lepšie na tom nie sú ani školské športoviská. Viaceré školy majú aj dnes vo svojom portfóliu telovýchovné objekty, niekde aj bazény. Sú však dlhodobo natoľko finančne podvyživené, že ich považujú skôr za záťaž ako za možnosť pre rozvoj zdravia svojich žiakov alebo širšej verejnosti.

No nájdú sa aj pozitívne príklady. Dve najväčšie univerzity v hlavnom meste, Univerzita Komenského a Slovenská technická univerzita (ďalej len „UK“ a „STU“), investovali za posledných 10 rokov nema-



Hamburg, jedinečný koncept prístavby základnej školy so športoviskami, architekt H. Teherani. Foto: B. Kováč, www.hrusa-atelierbrno.cz



Mladá garda, rekonštrukciou vznikli kvalitné športoviská pre študentov aj verejnosť. Foto: M. Kováč

lé finančné prostriedky na revitalizáciu svojich športovísk. STU zrekonštruovala v roku 2008 Mladú gardu, kedysi pýchu a vyhňu slovenskej atletiky. Dnes je ako „Centrum akademického športu STU – areál Pavla Gleska“ opäť pýchou univerzity a postupne sa sem vracia život. Športujú tu denne stovky mladých i starých ľudí, ktorí vyznávajú zdravý spôsob života.

Rekonštrukcia areálu prebiehala v úzkej spolupráci s tímom odborníkov s citom pre funkcionality, estetiku s cieľom vytvoriť skutočný chrám kalokagatie na STU. Športové areály by mali už svojím vzhľadom prilákať ľudí, aby ich navštívili či už aktívnym spôsobom alebo ako diváci.

Príkladným riešením je aj komplex športovísk v rámci areálu internátu Lafranconi (UK). Tu je zaujímavé, ako pod diaľničným mostom a v jeho tesnej blízkosti vznikli na takzvaných zostatkových plochách, aj vďaka umelým povrchom, účelné športoviská. Tento komplex má výborné väzby na verejnú bežeckú a cyklistickú trasu po nábřeží Dunaja. Prospela by mu väčšia otvorenosť niektorých zariadení aj pre verejnosť, ktorá sa pohybuje po nábřeží. Oba univerzitné príklady poukazujú na možnosti spájania vzdelávacích zariadení s plochami športu. Na

sídliškách sú to napríklad areály základných škôl.

Žiaľ, pozitívnych príkladov je málo. Technický stav, estetická úroveň i funkčnosť mnohých športových areálov v Bratislave je skôr v stave, ktorý ľudí odradí od ich využívania. V 70. a 80. rokoch sa v odbornej terminológii používal pojem telesná kultúra. Tento názov zvyrazňoval komplexné, priam starogrécke kalokagatické ponímanie telesnej výchovy a športu, kde bola zahrnutá aj otázka kultúrnosti športových zariadení.

V 70. rokoch minulého storočia pripadalo na jedného vysokoškolačka na Slovensku 0,80 m² telocvičnej plochy. Žiaľ, podľa štatistik sa situácia zhoršuje. Merania uskutočnené v roku 2010 ukazujú už iba 0,65 m² telocvičnej plochy na jedného žiaka. Ministerstvo školstva, mládeže, vedy, výskumu a športu v roku 2010 skúmalo 14 verejných vysokých škôl, 1 štátnu a 5 súkromných. Spolu mali 9 krytých plaveckých bazénov, 45 telocviční, 49 posilňovní, 8 atletických dráh. Väčšina týchto objektov je však v pomerne zlom technickom stave a sociálne zariadenia v nich nespĺňajú hygienické normy. Školy nemajú financie na ich prevádzku a údržbu a v krátkej budúcnosti hrozí zatvorenie

ďalších telovýchovných objektov. Rovnako ako sa to stalo napríklad s plavárňou STU na internáte J. Hronca v roku 2008.

Podmienky na pokrok

Pokrok ľudstva by sa nemal merať len nárastom HDP, respektíve materiálnymi statkami, ale aj prostriedkami vloženými do vzdelávania, zdravia a kultúry národa. Rovnako ako by sa úroveň zdravotníctva nemala merať počtom spotrebovaných liekov a vynaložených prostriedkov na ne. Zohľadňovať by sa malo vytváranie podmienok na pestovanie zdravého spôsobu života.

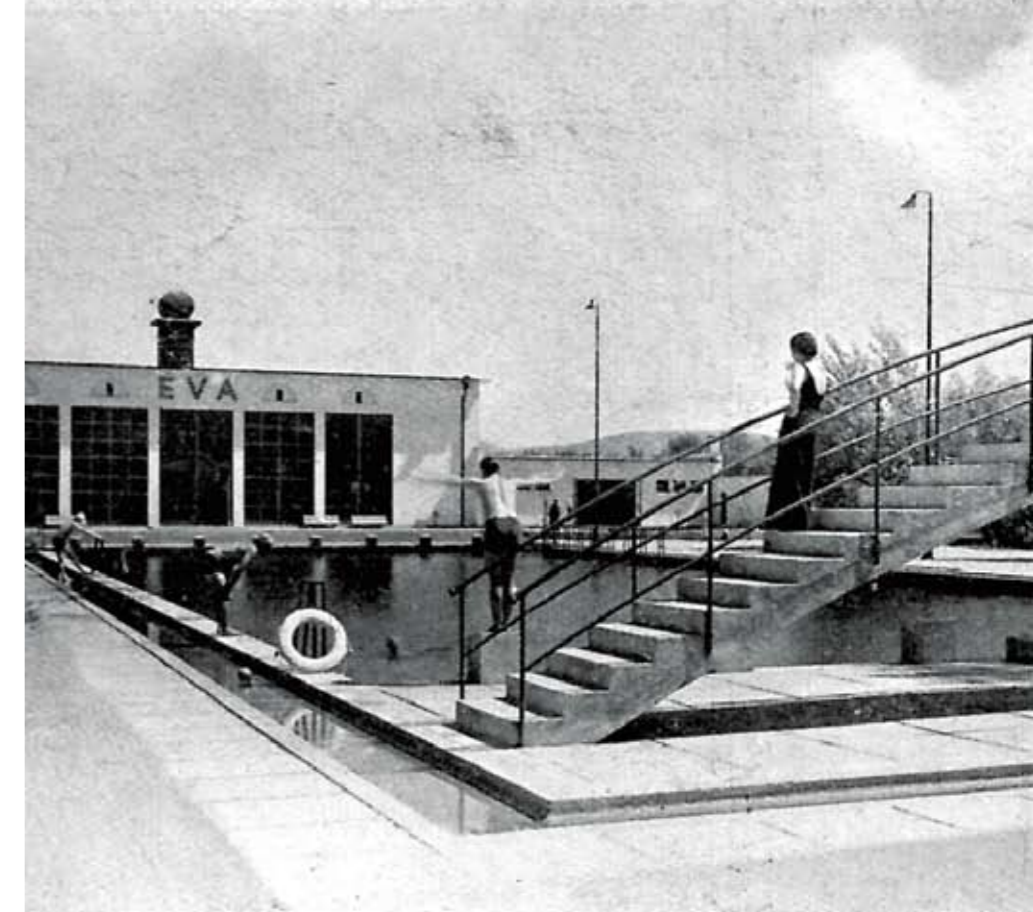
V súvislosti so športovými stavbami sú aj dnes aktuálne slová P. de Coubertina na VIII. kongrese Olympijského výboru v Prahe: „Nech v tomto duchu spejete na vrchol, kde chceme postaviť chrám, zatiaľ čo na rovine sa zriadať obrovské trhovisko. Chrám pretrvá, trhovisko zmizne. Športovci si musia vybrať buď trhovisko alebo chrám. Nemôžu chcieť oboje. Nech si teda vyberú.“ Dnes sa akoby tieto slová naplňovali oboma smermi. Profesionálny šport stavia výpravné športové chrámy a pre verejnosť by sa mali budovať účelné a adaptabilné športoviská. Najmä je však potrebné investovať do nich verejné prostriedky. ●



Expresívna rozhodcovská veža v Areáli snov.
Zdroj: archív Oddelenia architektúry ÚSTARCH SAV



Architektonicky pôsobivá športová hala na kruhovom pôdoryse v Žiline od architekta Ľudovíta Kupkoviča. Zdroj: archív Oddelenia architektúry ÚSTARCH SAV



Termálne kúpalisko Eva z roku 1934 v piešťanskom kúpeľnom parku, architekti Franz Wimmer, Andrej Szőnyi a Václav Kolátor. Zdroj: Forum 5, 1935, s. 181

Slovenské športové stavby v 20. storočí

Ing. arch. Katarína Andrášiová, PhD., Ústav stavebníctva a architektúry SAV

Dvadsiate storočie prinieslo na Slovensku rozkvet architektúry pre šport. História športových stavieb v uplynulom storočí u nás môžeme sledovať v určitých periódach súvisiacich predovšetkým s politickým a spoločenským usporiadaním, ktoré sa v priebehu desiatich dekád niekoľkokrát zmenilo. Na našom území nájdeme viaceré pozoruhodné športové stavby. Napriek odlišným podmienkam vzniku ich spája použitie súdobých progresívnych konštrukcií a materiálov, svojbytný koncept i moderný dobový estetický prejav, čo nakoniec korešponduje aj s podstatou ducha športu.¹

Prvými programovo budovanými stavbami pre šport a telesnú výchovu boli u nás sokolovne. Myšlienky sokolského hnutia sa na Slovensko šírili z Čiech². Telovýchovné jednoty Sokol sa po desaťročia významne podieľali na organizovaní športového aj spoločenského života obcí i miest. Po rokoch totality,

keď boli ich aktivity utlmené, sa od roku 1989 činnosť spolkov telovýchovnej jednoty postupne obnovuje. Niektoré aj dnes sídlia v pôvodných objektoch ako napríklad Ústredňa Sokola na Slovensku v sokolovni na Sokolskej ulici v Bratislave. Zaujímavé je, že táto sokolovňa vznikla prestavbou v tom čase najväčšieho zábavného podni-

ku najväčšieho zábavného podniku mesta s názvom Bellevue podľa projektu architekta Josefa Nowotného okolo roku 1930.

Moderné lodenice

Moderný spôsob života, ako aj moderná architektúra, ktoré sa v našom prostredí naplno rozvinuli v medzivojnovom období, si zakladali na kontakte s prírodou. Propagoval sa pobyt na zdravom vzduchu, vodný či slnečný kúpeľ. V dvadsiatych a tridsiatych rokoch 20. storočia boli veľmi populárne vodné športy a tok Dunaja poskytoval pre ne v Bratislave výborné podmienky. Vzťah k vodným športom si však Prešporčania pestovali už od čias monarchie. Od roku 1862 tu pôsobil klub P. H. E. (Pozsonyi halyós egelet/Požoňská veslárska jednota), ktorý si dal v roku 1895 postaviť lodenicu na pravom brehu Dunaja v blízkosti Pečnianskeho ramena. Navrhol ju Raimund Jeblinger z Linzu a mala podobu romantickej hrazdenej budovy. Do súčasnosti sa však nezachovala, rozobrali ju v súvislosti s výstavbou Mosta SNP. V jej susedstve v roku 1931 pribudli ďalšie dve lodenice, postave-

né už v modernom štýle. Pre nemecký veslársky klub Ruderverein Donau navrhol budovu architekt Josef Konrad a pre Slovenský veslársky klub architekt Emil Belluš. Nevelké biele objekty rozložením hmôt pripomínajú skladbu lode. Architekti tu využili možnosť realizovať módnou myšlienkou architektúry ako budovy v podobe parníka. V kontexte tvorby architekta Konrada je klub jeho najmodernejším dielom, vytvoril tu „vlajkovú lodičku funkcionalizmu na Slovensku“.²

Mestské kúpaliská

K rozšíreným druhom stavieb pre šport patrili v medzivojnovom období aj kúpaliská. Vznikali jednak v rozvíjajúcich sa kúpeľných centrách (Piešťany, Trenčianske Teplice, Rajecké Teplice), ale aj vo väčších mestách (Košice, Trenčín, Bratislava). Piešťanské termálne kúpalisko Eva postavili v kúpeľnom parku na nábřeží rieky Váh v rokoch 1933 až 1934 podľa projektu architektov Franza Wimmera, Endre Szőnyiho a Václava Kolátora.³ Kúpalisko je vynikajúcim príkladom spojenia dobových funkcionalistických

názorov s tradicionalizmom prevládajúcim v dovtedajšej tvorbe autorov. V areáli kúpaliska sa okrem troch bazénov nachádzajú aj ďalšie plochy pre šport, hudobný pavilón, tanečný parket a stravovacie zariadenia. Obdobné vysoké kvality má aj letné mestské kúpalisko v Košiciach od architekta Ľudovíta Oelschlägera, postavené roku 1936. Kúpalisko s dvoma bazénmi leží v blízkosti mestského parku. Bazén pre plavcov osadil architekt na vyššej terase, čo si vyžadovalo unikátne technické riešenie.⁴

Klenot v prírode

Špičkovým dielom funkcionalistickej architektúry slúžiacej športu a pestovaniu zdravia je termálne kúpalisko Zelená žaba v Trenčianskych Tepliciach. Podľa projektu českého architekta Bohuslava Fuchsa ho realizovali v rokoch 1936 až 1937.⁵ Nachádza sa v lese pri termálnom prameni a architekt vo svojom koncepte toto nerušené prírodné prostredie veľmi vnímavo zohľadnil. Fuchs uložil bazén pod skalný stupeň, vedľa neho umiestnil hlavnú budovu so šatňami, hygienickým

zariadením a reštauráciou. Lahkosť a eleganciu dodávajú budove štíhle stĺpy, priebežné terasy so subtilným zábradlím aj jednoduché špirálové schodisko na konci šatňovej časti. Žiaľ, toto mimoriadne architektonické dielo je už roky zatvorené a chátra. V súčasnosti prebieha obnova kúpaliska, jej postup však poznačili mnohé problémy. Z dôvodov zmenených podmienok vlastníctva a spoločenských pomerov i z hľadiska aktuálnych požiadaviek pamiatkovej ochrany je tento proces komplikovaný a nevedno, či unikátne hodnoty tohto diela ostanú uchované.

V období druhej svetovej vojny nastal útlm výstavby športových stavieb. Výnimkou je založenie športového komplexu v Bratislave na Tehelnom poli, ktorému je venovaný samostatný článok.

Experimenty šesťdesiatych rokov

Po vojne vznikali stavby pre šport v celkom odlišných spoločenských podmienkach ako medzivojnová architektúra. Starostlivosť o telesnú výchovu a šport prešla ustanovením zákona z roku 1949 do rúk štátu. Projekty vznikali v profesij-

ne štruktúrovaných ateliéroch v štátnych projektových organizáciách. Nové typy stavieb a ich väčšia kapacita si vyžadovali použitie nových konštrukcií, technológií, materiálov, s čím súviselo aj hľadanie nových architektonických foriem.

K príkladom výnimočných športových stavieb tohto obdobia patrí športová hala v Bratislave na Pasienkoch, postavená v rokoch 1959 až 1962.⁶ Jej autori, architekt Jozef Chovanec a inžinier Jozef Poštulka, tu uplatnili výbornú myšlienku novej konštrukcie zastrešenia – lanovú zavesenú strechu. Ako inšpirácia im poslúžila Dorton Arena v Raleigh od pôvodcom poľského architekta Nowického.^{b)} Tento koncept autori originálnym spôsobom adaptovali na pomery Slovenska. Architekt poňal nosnú konštrukciu strechy ako výtvarný prvok a hmotu parabolických nosníkov vyvážil subtilnou elegantnou fasádou. Konštrukčné riešenie prestrešenia vyvinul inžinier Poštulka a neskôr ho použil aj na iných budovách.

Investície do plavární

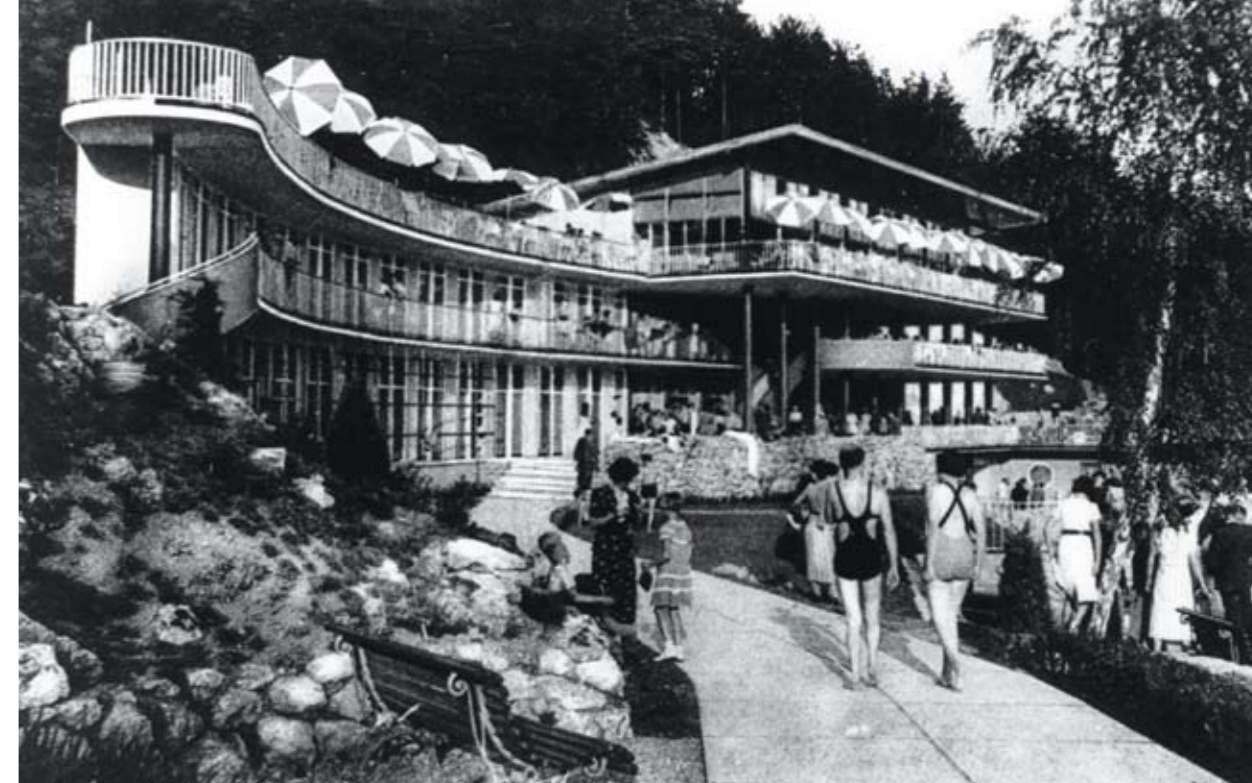
Ďalším typom stavieb pre šport, ktorý sa vo veľkej miere budoval od konca päťdesiatych rokov, boli kryté plavárne. Architektonicky čistým, komorným dielom je Plaváreň Lafranconi v Bratislave od architekta Ivana Matušíka.⁷ Vybudovali ju v rokoch 1957 až 1961 ako prístavbu internátu Lafranconi. Na fasádach plavárne použil Matušík keramický obklad, ktorý reaguje na pôvodný povrch budovy internátu. V interiéri príjemne pôsobí neomietnutý povrch štítových stien, vytvorený ich obmurovaním pootočenou dierovanou tehlou. Plaváreň vďaka celopresklenej južnej stene orientovanej na Dunaj ponúka krásne pohľady na panorámu krajiny a vhodne dopĺňa celý komplex, ktorý dnes patrí Fakulte telesnej výchovy a športu UK.

Väčšie mestá si začali v povojnovom období budovať mestské plavárne, v mnohých prípadoch svojpomocne v rámci tzv. akcií „Z“. Prvú krytú plaváreň s 50-metrovým bazénom v Československu postavili v Žiline v roku 1963 podľa projektu Antona a Gabriely Cimmermannových.⁸ Plaváreň síce ešte prezentuje estetiku päťdesiatych rokov, no pôsobivé riešenie bazénovej haly otvorenej dvoma presklenými stenami do prírody, originálne detaily i použitie progresívneho spôsobu zastrešenia priehradovými väzňami ju radí medzi významné diela šesťdesiatych rokov.

V Košiciach postavili krytú plaváreň roku 1962 podľa projektu Ladislava Greča.⁹ Je to symetrická stavba s centrálnou bazénovou halou. Prekrytá je poloblúko-



Športová hala Pasienky v Bratislave od architekta Jozefa Chovanca. Spočiatku bolo možné vnímať subtilnosť a eleganciu celej konštrukcie. Zdroj: archív autorky



Lesné termálne kúpalisko Zelená žaba v Trenčianskych Tepliciach od Bohuslava Fuchsa, realizované v rokoch 1936 – 1937. Zdroj: archív Oddelenia architektúry ÚSTARCH SAV

vou klenbou, ktorú tvoria železobetónové rámy, podopierajúce škrupinové panely. Architekt tak vytvoril zaujímavý priestor otvorený do exteriéru zasklenou čelnou stenou. Po rokoch úpadku sa plaváreň dočkala nového využitia. V súvislosti s projektom Košice – Európske hlavné mesto kultúry 2013 vznikol zámer premeniť ju na kultúrne centrum prezentujúce súčasné umenie – Kunsthalle. Rekonštrukcia prebehla v rokoch 2012 až 2013 podľa projektu kolektívu autorov pod vedením architekta Juraja Furdíka.⁹

Tatry a šport

Mimoriadnym dielom z hľadiska architektonického aj urbanistického je lyžiarsky Areál snov v Mlynickej doline na Štrbskom Plese od architektov Eugena Kramára a Jána Šprláka-Uličného.¹⁰ Podnetom na jeho výstavbu boli Majstrovstvá sveta v klasických lyžiarskych disciplínach 1970. Štadión na skoky má mostíky P-70 a P-90 a spoločnú rozhodcovskú vežu. Doskočisko mostíkov susedí so štadiónom pre štart i cieľ bežeckých pretekov. Toto spojenie lyžiarskych disciplín tu bolo použité vôbec po prvý raz. Na tribúnach, skokanských mostíkoch aj rozhodcovskej veži autori odvážne použili oceľové konštrukcie. V rámci areálu bol vybudovaný aj Hotel FIS podľa projektu architekta Kramára, ktorý neskôr doplnila krytá plaváreň s 25-metrovým bazénom navrhnutá architektom Šprlákom. Areál snov úspešne reprezentoval kvality našej architektúry na medzinárodnom podujatí a pozdvihol turistický a športový význam Vysokých Tatier. Jeho autorom

bola za „Krajinárske a urbanistické riešenie s prihliadnutím na komplexné riešenie športového areálu – lyžiarsky športový areál Štrbské Pleso“ udelená Cena Dušana Jurkoviča za rok 1970.

Multifunkčné haly

Pozoruhodným výsledkom experimentovania s veľkorozponovými konštrukciami je zimný štadión vo Zvolene od Imricha Jankoviča z roku 1963.¹¹ Štadión bol spočiatku otvorený, roku 1974 ho prekryli strechou nesenou trojkľbovými drevenými lepenými rámovými nosníkmi s rozponom 55 metrov, ktoré navrhol inžinier Andrej Bašista.

V súvislosti s navrhovaním stavieb pre šport sa postupne dospelo k poznaniu, že monofunkčné objekty sú neekonomické a vhodnejšie je navrhovať viacúčelové stavby. Tie sa od sedemdesiatych rokov stali najrozšírenejším stavebným druhom. Jednou z prvých takých stavieb bola športová hala v Prievidzi od architekta Pavla Špičku z roku 1973.¹² V čase svojho dokončenia roku 1977 patrila medzi najkomplexnejšie vybavené haly v Európe. Má jednoduchý obdĺžnikový pôdorys a za pomerne nenápadnú mierku vďaka zapusteniu ihriskovej plochy s hľadiskom pod úroveň terénu o 4,1 metra. Konštrukciu zastrešenia tvoria asi tri metre vysoké väzňiky, ktorých čelá sú po celom obvode haly obložené hliníkovými lištami. Vznikla tak masívna hmotu, ktorú dopĺňa subtilný presklený obvodový plášť. Progresívnosť prievidskej športovej haly ocenil aj Zväz slovenských architektov udelením ceny za rok 1978 architektovi Špičkovi.

Športová hala v Žiline od architekta Ľudovíta Kupkoviča z roku 1986 je kruhového pôdorysu s prekrytím v tvare guľového vrchlíka.¹³ Konštrukciu z drevených lepených nosníkov navrhol aj tu inžinier Bašista. Hala pôsobí zvonka i zvnútra výtvorne kultúrovane a využívala sa na všetky druhy halových športov, ľahkú atletiku i rôzne spoločenské podujatia. Autorom bola za toto dielo udelená Cena Zväzu slovenských architektov (v súčasnosti opäť Cena Dušana Jurkoviča) za rok 1986. V súčasnosti je táto nezvyčajná hala s esteticky pôsobivým vnútorným priestorom zavretá a čaká na obnovu a prípadné nové využitie.

Potenciál nedokončených plánov

V sedemdesiatych rokoch sa v Bratislave uvažovalo o výstavbe druhého zimného štadióna v rámci športového areálu v Ružinove. Realizovala sa však iba prvá etapa celého zámeru, a to Zimný štadión Vladimíra Dzurilla podľa projektu architektov Tibora Gebauera a Pavla Paňáka. Hľadisko má podkovovitý tvar otvorený na sever a diváci mohli cez celopresklený plášť vnímať okolie. Hracia plocha je mierne zapustená pod úroveň okolitého terénu, čím sa hala stala objemovo menej nápadnou. Spôsob tvarovania čistej hranolovej hmoty štadióna výstižne charakterizoval architekt Ilja Skoček: „...predovšetkým ho formoval autorov zámer vytvoriť primárny vyabstrahovaný architektonický tvar, vylúčiť všetko zbytočné, prídavné, architektonicky malicherné.“¹⁴

Medzi špičkové diela našej architektúry športových stavieb patrí viacúčelová

športová hala v Ostrave – Vítkoviciach od Vladimíra Dedečka, aj keď sa nenachádza na území Slovenska. Projekt z polovice sedemdesiatych rokov realizovali v rokoch 1976 až 1988. Dolnú časť výraznej hmoty haly formujú šikmé tribúny, hornú časť zase prekrytie rovnakého, zrkadlovo obráteného tvaru. Obe časti oddeľuje priebežný pás okien. Dômyselné technické zariadenia umožňujú halu s kapacitou 13 500 návštevníkov upraviť pre 30 druhov rôznych spoločenských a športových podujatí.

Architekt Dedeček vypracoval v rokoch 1974 až 1978 projekt Viacúčelového výstavného zariadenia Incheba v Petržalke. V rámci areálu, z ktorého sa dodnes realizovala iba časť administratívy a výstavných priestorov, bola naplánovaná aj viacúčelová športová hala. Projekt z roku 1988 obsahuje v rámci „sektora C“ telocvičňu, športovú halu a cvičnú ľadovú plochu. Tieto nerealizované športové objekty v Petržalke, ako aj v Ružinove, potrebné pre plnohodnotné fungovanie života v meste chýbajú dodnes.

Šport ako súčasť života obce i metropoly

Zariadenia pre športové aktivity, či už ako solitérne budovy alebo komplexné areály, majú svoje pevné miesto v organizme miest. Vplyvom nevyhnutnej modernizácie a požiadaviek medzinárodných športových zväzov v súčasnosti obnovujeme hlavne do našej histórie zapísané veľké štadióny, ktorých nová podoba reprezentuje náš vzťah k športu, ako aj výkony architektúry. Tak je to v prípade Zimného

štadióna Ondreja Nepelu v Bratislave^{d)} aj Steel Arény v Košiciach.^{e)}

Športové stavby ponúkajú architektom, konštruktérom aj staviteľom príležitosť predviesť svoje najlepšie schopnosti i možnosť uplatniť experiment. Majú potenciál byť symbolmi, dominantami. No môžu to byť aj jednoduché, komornejšie diela vysokej kultúrnej a spoločenskej hodnoty, ako to preukazujú uvedené diela architektov minulého storočia.

Poznámky

- Telocvičný spolok Sokol založil v Čechách Dr. Miroslav Tyrš v roku 1862. Zmyslom hnutia bolo pestovanie telesnej zdatnosti, ale i národného povedomia a šírenie myšlienky všeslovanskej vzájomnosti.
- J. S. Dorton Arena, Raleigh, Severná Karolína, USA. Architekt Maciej Nowicki, inžinier Fred N. Severud, otvorená v roku 1952. Budova pôvodne slúžila poľnohospodárskym a priemyselným výstavám a veľtrhom a komerčným účelom. V súčasnosti je využívaná na športové a spoločenské podujatia, bola sídlom mnohých športových tímov. Od roku 1972 je zapísaná do zoznamu historických pamiatok.
- Autori: Ing. arch. Juraj Furdík, PhD., Ing. arch. Ivor Mečiar, ArtD., Ing. arch. Peter Lovich, PhD., Ing. arch. Kristína Št'astná, Doc. Ing. arch. Juraj Koban, Ing. arch. Štefan Pacák, Ing. arch. Róbert Kolla.
- Zimný štadión Ondreja Nepelu, Bratislava. Pôvodne nezakryté klzisko bolo otvorené v roku 1940. Autori poslednej prestavby Dušan Fischer, Ján Jacko, Richard Koseček, Zoran Samol, Mojmir Vychodil, realizácia 2009 – 2011. Dielo bolo nominované na cenu Slovenskej komory architektov CE.ZA. AR. 2011.
- Steel Aréna, Nerudova 12, Košice. Pôvodne Košický štadión Ladislava Trojčka, otvorený 1868 ako nezakrytá umelá ľadová plocha. Autori poslednej prestavby Juraj Koban, Štefan Pacák, realizácia 1996 – 2006. Dielo získalo ocenenie Stavba roka 2008.



Bratislava – Ružinov, detské ihriská a džogingová dráha okolo Štrkoveckého jazera. Foto: L. Falt'an

Bratislava – Železná studnička, športovorekreačné plochy v lesoparku. Foto: L. Falt'an



Mestské prostredie a pohybové aktivity

Mgr. Ľubomír Falt'an, CSc., Sociologický ústav SAV

Súčasťou ľudskej existencie je fyzický výkon, ktorý sa od prvopočiatku ľudskej existencie človeka spájal s uspokojovaním svojich existenčných potrieb. Súčasťou ľudského bytia je však aj snaha presadzovať sa, vynikať, byť lepší a úspešnejší ako ostatní členovia spoločenstva. A to jednak v rovine individuálnej, ako aj v rovine kolektívnej. Fyzická zdatnosť ako taká sa preto stala súčasťou ľudskej kultúry. Samotný šport ako element kultúry však postupom času naberal rôzne formálno-organizačné podoby.

Z hľadiska formálneho je na Slovensku rozvoj telesnej kultúry podporovaný aj zákonom^{a)}. V rovine medzinárodnej vysokú váhu telesnej kultúry a športu prikladá aj UNESCO, kde v rámci jeho programovej orientácie agenda telesnej edukácie a športu patrí medzi priority (www.unesco.org).

Ideál súladu medzi fyzickou a duchovnou krásou (kalokagathia) sa budoval už v starovekom Grécku. Súťaživosť sa vtedy prejavovala v podobe preukazovania sily jednotlivcov a telesnej zručnosti, v dnešnej terminológii vo forme športových zápolení. V starom (antickom) Grécku to boli rôzne súťaže, alebo športové záporenia na počesť boha Dia v Olympii, ktoré sa konali každé 4 roky.

Novodobé olympijské hry nadviazali na túto starogrécku tradíciu. Zároveň sa v modernej histórii stával šport čoraz masovejšou súčasťou kultúry človeka a ľudskeho spoločenstva. Predovšetkým

od 19. storočia sa začali vo veľkom presadzovať idey kalokagathie a olympizmu. Vznikli športové organizácie a popularita športových podujatí postupne narastala. Táto kultúra športu sa presadzovala predovšetkým v mestskom prostredí a získavala rôzne formálno-organizačné podoby.

Prechod od spontánnosti

Samotné aktivity športového charakteru je možné, bez ohľadu na prostredie, pozorovať už u malých detí. Sú spontánnou súčasťou hrania sa. Na prvý pohľad nezmyselné pobehovanie, skákanie, šplhanie či lezenie vyjadruje potrebu detí vybiť nahromadenú energiu. Táto snaha začína postupne naberať cieľnú podobu vo forme súťaženia medzi rovesníkmi. Napríklad v tom, kto je rýchlejší, kto ďalej doskočí, kto je silnejší v zápasení, alebo kto ďalej dohodí kameňom. Teda v najrôznejších aktivitách, v ktorých sa prejavuje fyzická zdatnosť.

► Dospelí šport vnímajú už ako systematickú činnosť, ktorá je organizovaná a inštitucionalizovaná v podobe rôznych športových organizácií. Patria sem športové kluby, špecializované na určité odvetvia či disciplíny, aj združenia či telovýchovné jednoty univerzálnejšieho zamerania, ktoré sa orientujú na širšie spektrum športových odvetví. Rozširovanie športových odvetví postupne otváralo potrebu formovať infraštruktúrne zázemie pre výkon toho ktorého športu. Teda špecializované športoviská a servisné zázemie pre realizáciu športu, respektíve jeho špecializovaných športových disciplín.

V spojení s jeho hierarchizovanou a neskôr aj internacionalizovanou inštitucionalizáciou sa šport vo svojom vývoji postupne začal komercionalizovať a aj sociálne štruktúrovať. Z dobrovoľných športových aktivít sa stali poloprofesionálne a profesionálne. Vznikol športový priemysel orientovaný na zisk. Vďaka komercionalizácii a vytvoreniu takpovediac atraktívnej akčnej scény sa šport stal aj súčasťou priemyslu zábavy. To umožňuje masovo osloviť široké publikum, vyvolávať intenzívne emocionálne pnutia a vášne, niekedy aj v podobe agresívnych excesov. Šport sa tak stal aj významným prestížnym politickým faktorom na rôznych úrovniach vrátane tej medzinárodnej.

Podoby a význam pohybu

Šport má však aj sociálne rozmery a prejavy, medzi ktoré patrí jeho sociálna štruktúra. V histórii sa šport začínal ako doména mužských aktivít. Príkladom je antické Grécko. Všetky športové disciplíny rozvíjajúce fyzické zdatnosti a zručnosti potrebné v boji boli výsadou mužov. Až novodobá história športu priniesla feminizáciu tohto druhu aktivít. Prišlo k postupnej štruktúracii jednotlivých druhov športu na mužské a ženské disciplíny. Nôvum je, že niektoré športové disciplíny sa realizujú už aj zmiešané. Objavujú sa však športové disciplíny výlučne ženského charakteru, napríklad umelecká gymnastika.

V čom je šport dôležitý pre človeka a spoločnosť? Vyžaduje fyzickú zdatnosť, prispieva k individuálnemu rozvoju, ale rozvíja aj schopnosť kolektívne spolupracovať. To sa odráža na skutočnosti, že šport má svoju individuálnu i kolektívnu podobu. V individuálnych športoch súťažia medzi sebou jednotlivci. V kolektívnych športoch sa výkon a úspech dosahuje v kolektívnej súhre, ku ktorej je však potrebná aj kvalitná individuálna príprava.

Šport prispieva i k budovaniu individuálnej psychickej odolnosti voči záťaži, a to aj mimo športových situácií. Spája sa



Bratislava – Petržalka, cyklistická a korčuľarska trasa na hrádzi Dunaja. Foto: L. Falt'an

Infraštruktúrne nároky pre šport

- **Prírodné prostredie** v hraniciach mesta, respektíve v najbližšom regionálnom zázemí mesta s minimálnymi infraštruktúrnymi potrebami – ide predovšetkým o krajinné prostredie, ktoré prestupuje hranice mesta, môžu to byť aj čiastočne upravované priestory využívané na športovanie. V okolí Bratislavy je to napríklad masív Malých Karpát – Devínska Kobyla, Železná studnička či Koliba, ale aj voľné prírodné vodné plochy vrátane tých, ktoré sú pozostatkom ľudskej činnosti.

- **Parkové prostredie** mesta s minimálnymi infraštruktúrnymi potrebami – na športovanie môžu slúžiť aj rozsiahlejšie parkové areály v mestskom priestore, kde môžu byť vytvorené bežecké trasy. V hlavnom meste je to napríklad Ružinovské jazero, Sad Janka Kráľa či Horský park. V takýchto priestoroch môžu byť aj upravované športové plochy s určitou mierou špecializácie (volejbal, tenis, stolný tenis).

- **Polyfunkčné špecializované priestory** na výkon športových aktivít – športové areály na realizáciu viacerých športových disciplín s rôznym stupňom príslušného servisného zázemia (šatne, hygienické priestory či relaxačné priestory).

- **Monofunkčné špecializované priestory** na výkon športových aktivít – špecializované priestory na realizáciu vybranej športovej disciplíny (futbalový štadión, zimný štadión, špecializovaná gymnastická hala, atletický štadión, respektíve hala) vrátane servisného zázemia.

totiž s námahou, únavou, neraz aj s bolesťou, rovnako ako s nevyhnutnosťou sebazaprenia a prekonávania sprievodných znakov fyzického výkonu. Preto šport nie je len prostriedkom na udržiavanie optimálnej fyzickej výkonnosti, ale je aj spôsobom, ako odbúrať psychické a stresové záťaž, ktoré sú v čoraz väčšej miere súčasťou života moderného človeka. To platí nielen pre vrcholový či výkonnostný šport, ale aj pre ten, ktorý má podobu bežnej ľudskej údržby.

Mesto a jeho možnosti

V súčasnosti sa do popredia dostáva otázka verejnej a sociálnej dostupnosti športových aktivít a príslušnej infraštruktúry. V meste ide z hľadiska priestorovo-infraštruktúrnych predpokladov o verejné, poloverejné a súkromné priestory, ktorých rozdielny charakter sa odráža v rozdielnej dostupnosti.

Z hľadiska rozvoja kultúry športu a vytvárania podmienok na dostupnosť športových aktivít v mestskom prostredí sú dôležité štyri základné faktory. Prvým je to, do akej miery je potreba športovania internalizovanou potrebou človeka, teda do akej miery je šport súčasťou životnej kultúry. Druhým je miera akceptácie kultúry športu širším spoločenstvom, respektíve spoločnosťou. Tretím je miera, v akej sa kultúra športu reálne premieta do spoločenských politík a štvrtým faktorom je vytváranie zodpovedajúcich priestorov s rôznym stupňom sociálnej dostupnosti.

Deklaratívna podpora

Z formálneho hľadiska je na Slovensku rozvoj športu legislatívne podporovaný. Zákon o telesnej kultúre stanovuje zodpovednosť jednotlivých inštitúcií počnúc štátom cez územné a sídelné samosprávy

až po angažovanie občianskej sféry. Reálna podpora športu však nie je jednoduchá ani priamočiara. Vynárajú sa rôzne obmedzenia, a to na úrovni zodpovedajúcich politík. Vhodným príkladom je redukcia hodín telesnej výchovy na základných i stredných školách v druhej polovici 90. rokov 20. storočia.

Negatívnymi zmenami prešla aj telesná výchova ako súčasť vysokoškolského štúdia. Zanikli katedry telesnej výchovy a športu. Samotná telesná kultúra sa stala len záujmovou aktivitou, viac či menej podporovanou jednotlivými fakultami.

Tieto zmeny mali prirodzene dosah aj na mimoškolskú krúžkovú činnosť v oblasti športu. Pritom je zjavné, že životný štýl globalizovanej modernej spoločnosti so všetkými jej ponukami a lákadlami oslabuje spoločenský význam starostlivosti o individuálnu telesnú kondíciu. Týka sa to malých detí, mládeže, dospelých i dôchodcov. Je to jeden z príkladov rozporuplnosti reálnych politík vo vzťahu k športu.

Obsadzovanie priestorov

Aj v mestských politikách sa dá ľahko odhaliť celý rad nedôsledností, rozporov až negatívnych postojov k rozvoju športu a infraštruktúry. Nedostatočná je neraz reálna dostupnosť verejne prístupných športovísk či už špecializovaných alebo polyfunkčných. Problémom býva aj ich prevádzkovo-organizačné zabezpečenie, najmä v prípade účelovo vybudovaných športových areálov (napríklad pre loptové hry).

V súčasnosti populárne behanie (džoging) je väčšinou možné realizovať na mestských chodníkoch, hoci neboli budované na športovanie, a preto môže dochádzať ku kolíziám. Ak sú k dispozícii väčšie parkové areály, tak sa tento druh

Športové priestory a ich dostupnosť

- **Verejné priestory** umožňujúce realizáciu športových aktivít, všeobecne dostupné, bez formálnych obmedzení – dostupnosť takýchto priestorov je veľmi dôležitá pre možnosť realizácie športových aktivít pre širokú verejnosť v celom spektre sociálne diverzifikovanej spoločnosti. Je to priestor pre získavanie základných športových a relaxačných návykov.

- **Poloverejné priestory** s obmedzeniami finančného, či nefinančného charakteru – formálne všeobecne dostupné priestory na výkon športových činností, ktorých dostupnosť je však podmienená rôznymi spôsobmi:

- účelovým zameraním sa na výkonnostný (vrcholový) šport – t. j. selekcia na báze určitých fyzických, psychosomatických alebo motorických predpokladov,
- formalizovaným členstvom v športovej organizácii,
- formalizovaným členstvom podmieneným členskými poplatkami.
- **Neverejné priestory** dostupné len určitému okruhu užívateľov, za predpokladu splnenia členských podmienok – špecifické priestory na výkon športových aktivít, s príslušným servisom, výrazne podmienené výškou členských poplatkov.

Na báze takejto typológie je možné následne vyhodnocovať priestorovo-infraštruktúrne predpoklady, ale i inštitucionálne a sociálne predpoklady na výkon športu (a jeho dostupnosť) v obciach mestského či vidieckeho typu.

športu presúva do nich. Ani tieto areály však neboli primárne vytvárané pre šport, a preto môže aj tu dochádzať ku kolíziám medzi bežcami, korčuľarmi, cyklistami, dôchodcami či mamičkami s malými deťmi. Dochádza tak k spontánnemu obsadzovaniu mestských priestorov športovými obyvateľmi.

Obdobné je to i v rámci rozmáhajúceho sa cyklošportu. Na realizáciu tejto aktivity sú využívané priestory pôvodne budované a funkčne určené na iné účely. Sú spontánne obsadzované alebo funkčne dodatočne definované pre cyklistov. V hlavnom meste ide napríklad o podunajské hrázde, ale aj chodníky na dunajskom nábreží pôvodne určené pre chodcov.

Problémom v Bratislave, rovnako aj v mnohých iných slovenských mestách, je začlenenie cyklo dopravy a cyklotrás do systému mestských komunikácií. Fragmentárne značenia cyklopásov bez začiatku a konca sú skôr upozornením pre vodičov motorových vozidiel na možný výskyt cyklistov. Nejde o systémové riešenie bezpečných a fyzicky oddelených cyklotrás podľa vzoru Holandska alebo škandinávskych krajín.

Systémové riešenie

Problém systémového riešenia cyklotrás pravdepodobne spočíva aj v tom, že v rámci územných plánov, ktorých súčasťou sú aj dopravné riešenia, neexistuje povinnosť projektovať samostatné a bezkolízne cyklotrasy. Svedčí o tom aj výstavba úplne nových obytných súborov rodinnej i bytovej zástavby, kde sa takéto trasy neobjavujú. Absentuje aj princíp flexibilných a všeobecne dostupných mestských priestorov pre športovanie, ktoré by boli vytvárané participatívnym spôsobom. Teda v spolupráci s obyvateľmi dotknutých častí.

Pre rozvoj športu v meste je nevyhnutná systémová a koncepcná politika podpory športu ako spoločenskej hodnoty. To sa týka všetkých foriem športu a všetkých stupňov náročnosti, počnúc voľnočasovými aktivitami cez výkonnostný šport až po jeho vrcholovú podobu. Od takejto akceptovanej hodnoty sa logicky musí následne odvíjať aj tvorba inštitucionálneho a infraštruktúrneho zázemia ako východiskových predpokladov na formovanie kultúry športu.

• *Autor je sociológ, bol dlhoročným trénerom, rozhodcom a funkcionárom v rámci športovej gymnastiky.*

Poznámky

a) Predpis č. 288/1997 Z. z. Zákon o telesnej kultúre a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

polyfunkčného komplexu s futbalovým štadiónom pre 20 500 divákov. A práve polyfunkčnosť, a v rámci nej prevaha obchodno-komerčných, bytových a administratívnych funkcií nad športom, je kameňom úrazu celého projektu. Tým sa dostáva do rozporu s územným plánom mesta. Keďže štadión sa len futbalom neuživí, územný plán musí na tieto nové trendy primerane reagovať, ale súčasne aj vhodne regulovať vzájomný podiel doplnkových funkcií. Architektonická obec aj veľká časť verejnosti kritizuje, že architektonický návrh nevznikol na základe súťaže návrhov.

Zimný štadión

Formoval sa od roku 1940, keď bola postavená umelá ľadová plocha s dočasným hľadiskom pre 4-tisíc divákov. V roku 1945 tím autorov^{d)} vypracoval projekt krytých tribún s kapacitou 11 500 miest, z čoho bolo približne 7-tisíc miest na státie. Železobetónovú dosku strechy niesli subtílné železobetónové stĺpy. V roku 1958 bol štadión prekrytý oceľovou konštrukciou sedlového tvaru, čo vyvolalo aj posilnenie stĺpov oceľovou bandážou.

Po sezóne 1987/1988 prešiel štadión rozsiahlou rekonštrukciou. Vymenila sa konštrukcia prekrytia haly, inštalovali sa akustický podhľad, nové šatne, lavice boli nahradené preglejkovými sklápacími sedačkami. Celý štadión už mal len miesta na sedenie s kapacitou 8 350 divákov. Posledným výrazným zásahom do interiéru boli skyboxy (2005, autor D. Fischer a kol.^{e)}).

Z architektonického hľadiska išlo o pozoruhodnú stavbu. Strohú architektúru štadióna považuje K. Andrášiová za typický príklad neskorého funkcionalizmu¹. Parter obložený béžovým obkladom tvorilo podlubie, ktoré odľahčilo objem stavby. Tento mestský dojem ešte podľa K. Andrášiovej umocnili „skosené nárožia zvýraznené monumentálne pôsobiaci prevýšenými piliermi zasklenej steny“¹.

Vďaka častým významným podujatiam^{f)} sa stal štadión ikonickou stavbou mesta a slovenského športu. Je na škodu veci, že totálna prestavba štadióna nedokázala aspoň vo fragmentoch prevziať niektoré prvky architektonického odkazu K. Grossa^{g)}. Bratislava má iste krásnu novú halu, ale, žiaľ, veľa aj stratila.

K štadiónu patrila od 60. rokov aj tréningová ľadová plocha, neskôr prekrytá priehradovou konštrukciou (autor T. Gebauer). Pri poslednej prestavbe tu pribudla ďalšia tréningová ľadová plo-

cha. V lete bývala táto plocha otvorená návštevníkom kúpaliska. Návštevníci kúpaliska využívali aj reštauráciu zimného štadióna obrátenú smerom ku kúpalisku. Dnes sa zimný štadión obrátil ku kúpalisku chrbtom.

Prínosom je však zmena v organizácii dopravy a vznik verejného priestoru. Pribudlo námestie pred halou, hoci by si zaslúžilo rozšírenie priestoru až pred kúpalisko. Nemožno nespomenúť skutočnosť, že v minulosti sa správca štadióna vzorne staral o výsadbu na Trnavskej ulici, tulipánové záhony závideli Bratislave aj holandské mestá^{h)}.

Ďalšie areály

Smerom k ulici Odbojárov vyrástol areál tenisových kurtov spolu s funkcionalisticky poňatým tenisovým klubom s terasou. K nemu v roku 1972 pristavali menší športhotel. V zadnej časti v kontakte s futbalovým štadiónom vyrástol v šesťdesiatych rokoch centrálny dvorec s tribúnami pre asi 3-tisíc divákov. Na jeho mieste dnes v stiesnených podmienkach stojí hala Národného tenisového centra (autori V. Droppa st., V. Cvenegrošová).

Najkrajším športoviskom bol zrejme areál kúpaliska. Jeho projekt je z roku 1938ⁱ⁾, s výstavbou sa začalo v roku 1939 a dobudovaný bol v prvých povojnových rokoch. Išlo o komplex troch bazénov neskorého funkcionalizmu. Hlavný 50 m bazén mal elegantné železobetónové tribúny a skokanský mostík. Oboje boli po roku 1995 necitlivo odstránené. Areál bol známy aj plochami zelene s vysokou úrovňou parkovej úpravy. Veľkú časť pobytovú opalovacej lúky so stromami však nedávno v tichosti zhltila stavba hotela. Z kúpaliska tak ostali už len fragmenty. Vstupný areál je posledným pozostatkom funkcionalistickej éry areálu a zaslúžil by si ochranu zápisom do zoznamu pamiatok modernej architektúry.

Medzi kúpaliskom a tenisovým komplexom vyrástol cyklistický štadión. Mal kapacitu približne 10-tisíc divákov a ovál betónovej klopenej dráhy využíval zapustenie do terénu. Na severozápadnej strane stála krásna menšia krytá tribúna^{j)}. Okolo roku 1965 pribudlo aj umelé osvetlenie. Štadión bol bez náhrady asanovaný v roku 2010 pre potreby Majstrovstiev sveta v hokeji ako parkovisko. Na tento účel však bolo využité len minimálne.

Poslednou plochou pre šport je verejne prístupná ľahkoatletická dráha a trávnatá plocha pri škole na Kalinčiakovej ulici vo východnom rohu lokality.



Sila prírody, hľadisko štadióna zarastené po 3 rokoch od posledného zápasu. Foto: autor, 2013



Tribúna cyklistického štadióna mohla byť adaptovaná pre novú funkciu športparku, bola asanovaná vo veľmi dobrom stave. Foto: autor, 2010



Torzá turniketových portálov futbalového štadióna by sa ešte dali zakomponovať ako atrefakty pôvodného genius loci. Foto: autor, 2013

Poznámky

- Kamil Gross, (1899 – 1971), architekt a urbanista, pracovník regulačného oddelenia mestskej správy (1931 – 1953), zanieteny športový funkcionár. Okrem stavieb na Tehelnom poli je autorom pavilónov Dunajských veľtrhov (1940, spoluautori J. Štefanec, P. Andík), budovy školy na Palisádach, autor prvého povojnového smerného územného plánu Bratislavy. Spoluzakladateľ časopisu Projekt. V 50. rokoch bol perzekvovaný, neskôr rehabilitovaný. Pripravoval medzinárodnú súťaž na Petržalku 1967, je autorom skvelej dokumentárnej publikácie o jej výsledkoch.
- Kuchajda sa v neskoršom územnom pláne, už pod názvom Pasienky, stala vo väzbe na Tehelné pole rozvojovou športovou zónou mesta. Vybudoval sa tu ľahkoatletický štadión, tréningové futbalové ihriská, unikátna športová hala, kolkáreň, telocvičňa, krytá plávajúca prírodné kúpalisko. Športovo-rekreačný profil tejto zóny po r. 2000 výrazne narušila výstavba komerčných obchodných a administratívnych centier. V mnohých štádiách je táto lokalita považovaná za najlepšiu na vybudovanie veľkého futbalového štadióna.
- Štadión mal od začiatku kvôli vlastným vzťahom nepriaznivú prevládajúcu severo-južnú orientáciu. Architekt K. Stassel st. posunul stavebnú čiaru novej tribúny o 5 m, čo by bolo umožnilo pri zmene štadióna na futbalový zmeniť aj orientáciu ihriska. Táto možnosť sa však nezrealizovala. Tribúnu podobnej architektonickej koncepcie navrhol K. Stassel aj pre štadión v Dúbravke, ktorý má skvelú polohu pre Národný futbalový štadión.
- K. Gross, A. Adámek, J. Uhlíř, E. Horváth; projekt bol vytvorený na základe súťaže.
- D. Fischer, R. Koseček, Z. Samol, J. Lacko, J. Kuva; skyboxy mali elegantný oválny dizajn zavesený na stĺpy, nevýhodou inštalácie bola strata podchodných výšok v horných častiach hľadiska a zníženie kapacity haly.
- V rokoch 1958, 1966, 2001 Majstrovstvá Európy a 1973 Majstrovstvá sveta (MS) v krasokorčuľovaní, 1959, 1992 MS v hokeji, 1995 B skupina MS v hokeji. Mnohé úpravy štadióna sú spojené najmä s týmito podujatiami.
- Na potenciál rekonštrukcie starého zimného štadióna poukázal v tlači aj autor článku, avšak za podmienky súťaže návrhov. Autorom projektu prestavby je D. Fischer, stavbe nepredchádzala súťaž návrhov. Z pôvodného K. Grossovho konceptu ostal len skelet hľadiska, kde stupne na sedenia a státie mali odlišné rozmery. Najmä osadenie kresiel na stupne na státie vyvoláva typologické problémy.
- Na štadióne sídlil podnik Záhradníctva mesta ZARES, jeho riaditeľom bol medzinárodný krasokorčuľarsky rozhodca E. Skákala, podnik sa staral aj o letné kúpalisko.
- Zdroje uvádzajú rôznych autorov: M. Dulla – H. Maravčíková, Architektúra Slovenska v 20. storočí uvádza ako autora J. Štefanca, prof. Š. Šlachta tvrdí, že autorom je M. P. Harminc, syn M. M. Harminca.
- Tribúna pripomínala svojim kabrincom stavby V. Karfíka, do posledných chvíľ bola v dobrom stave a dala sa adaptovať aj pre nové funkcie športparku.



Krytá plaváreň, stav v 60. rokoch 20. storočia. Zdroj: archív Útvaru hlavného architekta mesta Košice

Urbanizmus, šport a Košice

Ing. arch. Martin Jerguš, Útvar hlavného architekta mesta Košice

Šport hrá v súčasnosti čoraz významnejšiu úlohu pri trávení času väčšiny ľudí. Za socializmu sa vo veľkom rozsahu podporovala základňa, ktorá generovala vrcholových športovcov, a omnoho väčšia pozornosť sa venovala brannej a telesnej výchove. V súčasnosti doplácame na príklon k individualizmu. Spoločnosť ponecháva zodpovednosť za telesný rozvoj a zdravie na rodinu a jednotlivca.

Krytá plaváreň po prestavbe na Kunsthalle. Zdroj: František Iván, TASR



Tieto trendy sa zaujímavo dajú ilustrovať príbehom Všešportového areálu v Košiciach. Územie rozpláňované pre šport na ploche približne 85 ha postupne menilo svoju funkciu zo športu na komerčnú občiansku vybavenosť. Ešte v roku 1995 tu bola desiatka plôch, ktoré využívali košické športové kluby, hoci väčšinou išlo len o trávnaté alebo škarové ihriská s provizórnym alebo žiadnym vybavením.

Ako prvá sa začala budovať južná časť areálu. V roku 2002 tu vyrástol hypermarket Optima, ktorý sa v priebehu ďalších rokov ešte rozrástol. Výstavbe predchádzali zmeny územného plánu. Celá južná časť areálu bola rezervovaná pre občiansku vybavenosť alebo športové plochy s tým, že existujúci futbalový štadión a jeho okolie zostane takpovediac tvrdým jadrom športu v tejto lokalite. Plochy pre šport vo Všešportovom areáli sa tak zredukovali zhruba na polovicu.

Zánik štadióna

Nakoniec komerčným zámerom developera musel ustúpiť aj futbalový štadión pre 30-tisíc divákov. Vybudovaný bol v roku 1976, a to aj za pomoci miestnych obyvateľov, ktorí pomáhali formou brigád. Mal ideálnu urbanistickú polohu v severnej časti Všešportového areálu, vo väzbe na najväčšie košické sídlisko Terasa.

24-ročný štadión si vyžadoval náročné investície do modernizácie, keď ho za korunu mesto predalo Východoslovenským železničiarom. Železiarne ho nedokázali opraviť a po prevzatí Američanmi v rámci ozdravenia fabriky predali už spustený a nevyužívaný štadión investičnej skupine. Tá následne s mestom Košice vyrokovala zmenu územného plánu, ktorú v roku 2009 odsúhlasilo mestské zastupiteľstvo. Na mieste štadióna sa podľa zmeneného územného plánu má realizovať polyfunkčné komerčné centrum s obchodmi aj administratívnymi priestormi. V skutočnosti priestor naďalej chátra a je nevyužívaný²⁾.

Extrémy

Pri poslednej zmene územného plánu vo Všešportovom areáli odsúhlasilo mestské zastupiteľstvo presun futbalového štadióna k Športovej hale Cassovia³⁾ a plánuje vypísať na nový futbalový štadión medzinárodnú architektonickú súťaž⁴⁾.

Aj z príkladu Košíc je možné vidieť, že vzťah slovenskej spoločnosti k športu sa často pohybuje v extrémoch. Pôvodná koncepcia sústreďovania športových aktivít do obrovského komplexu vo Všešportovom areáli pravdepodobne nebola celkom reál-

na. Obdobne je už teraz zrejme, že plánované tretie veľké nákupné centrum nepriese do tejto lokality potrebnú synergiu.

Nových návštevníkov do tejto lokality by mohlo prilákať viac športových stavieb. Najmä športoviská budované pre rozvíjajúce sa platené športy, ako sú tenis, squash, hokej, floorbal, hokejbal, halový bouldering, sálový futbal, bedminton či posilňovňa a fitnesscentrá. Mnohí z ich návštevníkov by iste zavítali aj do okolitých obchodných centier. Synergia by tak mohla nastať napríklad spoločným využívaním parkovacích plôch.

Mení sa šport aj športovci

Šport, najmä ten prezentovaný v televízii, sa výrazne skomercializoval. Časť ľudí stráca chuť navštevovať masové športové akcie a divákov v hľadiskách výrazne ubudlo. Ľudia uprednostňujú aktívny prístup k športu pre zábavu aj relax ako protiváhu k svojmu sedavému zamestnaniu. Rozvíjajú sa najmä nové, adrenalínové druhy športov. Mnohé z nich využívajú existujúcu infraštruktúru novým, neobvyklým spôsobom. Rozvíja sa cvičenie v parkoch a na námestiach, frisbee, petanque, parkour, orientačný beh a rôzne akrobatické disciplíny. Lyžiarske zjazdovky sa v lete využívajú na zjazdy horskými bicyklami.

Za posledných 10 rokov výrazne narastá počet rekreačných cyklistov a bežcov. Košice i Bratislava majú pre tieto disciplíny ideálne zázemie v okolitých mestských lesoch, ktoré sú dobre prístupné bicyklom, autom či mestskou hromadnou dopravou. Je potrebné zlepšiť a dobudovať infraštruktúru priamo v meste, najmä pešie ťahy a cyklocesty, poprepájať existujúce ostrovy zelene a domyslieť celý systém nového spôsobu využitia mestských priestorov.

Ľudia sú čoraz náročnejší a chcú mať možnosť rekreácie priamo v mieste bydliska. Slovenské sídliská poskytujú spravidla celkom dobré priestorové možnosti, často chýbajú len informácie, značenie či zlepšenie dizajnu chodníkov, zelene a ich údržba.

Redizajn našich sídlisk

Veľkou urbanistickou rezervou sú školské areály, ktorých vonkajšie ihriská sú zdevastované a schátrané. Veľa ľudí využíva trávou zarastené atletické ovály na rekreačný beh. Absentujúca údržba vyvoláva tlak na zmenu ich využitia, čím mestá a ich obyvatelia nenávratne prichádzajú o športové plochy i mestské pozemky v minulosti vyčlenené na občiansku vybavenosť sídlisk.

Výstavba bytových domov na takýchto pozemkoch uprostred sídlisk sa môže kruto vypomstiť. Počet narodených detí síce z dlhodobého hľadiska klesá, ale starších ľudí pribúda. Tí tiež potrebujú a budú potrebovať zariadenia pre šport, rekreáciu, vzdelávanie či trávenie voľného času. Preto by bolo vhodné z urbanistického hľadiska sídliská prehodnotiť. Novým aktivitám, ktoré na nich prebiehajú, nájsť adekvátne priestory redizajnom územia. Práve školské areály by sprístupnením verejnosti mohli byť lepšie využité aj viac udržiavané. Podporil by sa tým lokálny šport i komunitný rozvoj.

Brehy riek a potokov v našich mestách tiež čakajú na svoju príležitosť. Hrádza pri Jazere v Košiciach je známou destináciou pre in-line korčuľiarov⁵⁾. Potrebne je zlepšiť povrch korún hrádzí, dobudovať o značení, sprostredkovať informáciu o možnom využití, zvýšiť bezpečnosť a aspoň sporadickú kontrolu mestskou políciou. Mestá a obce by mali napláňovať a dobudovať urbanisticky vhodné prepojenia riek s mestskou štruktúrou a so zainteresovanými dohodnúť lepšie využitie územia pre verejné aktivity.

Všetko sa spája a premiešava

Príležitosť pre rozvoj športu ponúkajú aj kultúrne podujatia a naopak, pri športových podujatiach sú často sprievodným prvkom kultúrne vystúpenia. V rámci projektu Európske hlavné mesto kultúry (EHMK) Košice 2013 prebieha v tejto metropole východu už od roku 2009 kultúrny festival Use the City. Jeho program tvoria rôzne žánre pouličného umenia, prejav subkultúry, inovatívne formy intervencií do verejného priestoru, premeny urbánneho priestoru, ako aj neumelecké aktivity spojené s aktivizovaním verejnosti. Minulý rok v Košiciach vystúpila skupina umelcov, ktorá vytvárala obrazce vyplňaním nik na fasádach objektov. Špeciálne pre streetartovú kultúru je určený aj jeden z rekonštruovaných výmenníkov na Ľudovej ulici⁶⁾.

V rámci projektu EHMK sa z dlhodobého hľadiska Starej krytej plavárne od architekta L. Greča, ktorá bola postavená pri Mestskom parku v Košiciach, stala na základe architektonickej súťaže prvá Kunsthalle na Slovensku. Bazén s fatálnou statickou poruchou by sa totiž mohol obnoviť pre funkciu plavárne len za cenu zbúrania starého a výstavby nového. Navyše už nemal ani parametre potrebné na športové súťaže. Vďaka prestavbe plavárne však ostali zachované ikonické dobové detaily stavby, a to aj pri novej funkcii budovy. Rekonštrukcia statočne priznala pôvodný účel⁷⁾.



Územný plán v roku 1995. Zdroj: archív Útvaru hlavného architekta mesta Košice



Územný plán v roku 2014. Zdroj: archív Útvaru hlavného architekta mesta Košice

Príklad Košíc ukazuje, že kultúra a šport sa miešajú a ľudia objavujú stále nové spôsoby využitia svojho prostredia. Každá realizovaná kultúrna aktivita sa dostáva do špecifického priestoru, na ktorý je potrebné chcieť či nechcieť reagovať. To prináša nové výzvy aj pre architektov a urbanistov. ●

Poznámky

- O vhodnosti súťaže návrhov sa mesto presvedčilo v súvislosti s prestavbou kasárni na Kulturpark, ktorý získal ocenenia doma i v zahraničí.
- Podobne ako dunajská hrádza v Petržalke.
- Niektoré nefunkčné výmenníkové stanice tepla na košických sídliskách boli v rámci akcie Košice – Európske hlavné mesto kultúry architektonickými súťažami zmenené na takzvané SPOTS: kultúrno-spoločenské body. Autormi víťazného návrhu na prestavbu výmenníka č. 2 na Ľudovej ulici sú prof. Ing. arch. P. Pásztor a Ing. arch. M. Ondrej.
- Víťazom architektonickej súťaže je spoločnosť Banské projekty, s. r. o. Autormi tohto návrhu sú Ing. arch. Juraj Furdík, PhD., Ing. arch. Ivor Mečiar, ArtD., Ing. arch. Peter Lovich, PhD., Ing. arch. Kristína Šťastná. Projektovú dokumentáciu vypracovala spoločnosť Banské projekty, s. r. o., v spolupráci so spoločnosťou Kopa, s. r. o. Autormi architektonického návrhu sú Ing. arch. Juraj Koban, Ing. arch. Štefan Pacák, Mgr. Róbert Kolla.

Trenčín a jeho možnosti včera a dnes

Ing. Richard Ščepko, Organizátor projektu Mestské zásahy Trenčín 2013, člen pracovnej skupiny projektu Trenčín si Ty

Prvé rozsiahlejšie zázemie pre šport v Trenčíne bolo situované v severovýchodnej časti mesta nazývanej Horná Sihot'. Od polovice 30. rokov minulého storočia ju tvorila moderná letná plaváreň s teplou vodou, budova Sokolovne a futbalové ihrisko TTS. Tým sa vytvoril zárodok športového centra v Trenčíne.

Foto: A. Kováč

Dnes je areál doplnený o krytú plaváreň a mestskú športovú halu. Len letná plaváreň musela ustúpiť postupujúcej modernizácii železničnej trate. Športovo-rekreačná funkcia dominuje aj umelo vytvorenému „ostrovu“ v tesnej blízkosti Hornej Sihote, ktorý vznikol zregulovaním Váhu z jednej strany a umelým korytom z druhej. Okrem lodenice na ňom možno nájsť pláž, plážové ihrisko, tenisové kurty a súkromnú športovú halu pre rôzne aktivity. Väčšina týchto zariadení nie je spravovaná mestom.

V meste v súčasnosti funguje približne 15 športových klubov. Od kolkárskeho či plaveckého cez bedmintonový až po futbalový a hokejový klub Dukly Trenčín. Práve posledný z nich patril k najlepším hokejovým klubom v Československu a neskôr na Slovensku. Mnohé známe hokejové mená, ktoré pôsobia, alebo pôsobili v NHL, vyrástli práve v Dukle Trenčín. Ani výstavba druhého hokejového štadióna však nezastavila postupný úpadok klubu. Nedávny športový symbol mesta – zimný štadión, už nezapĺňa 6 000 divákov ako kedysi. Naopak systematická a kvalitná práca nielen s mládežou začala zapĺňať futbalový štadión. Dobré výsledky v domácej a účasť v Európskej lige postupne lákajú čoraz viac divákov na staručký štadión na Sihoti. Ten by mal v dohľadnom čase nahradiť úplne nový futbalový stánok. Možno tak zo siluety mesta zaniknú aj stožiare umelého osvetlenia, mnohými kritizované, ale inými zase označované za originálne, štýlové a dizajnérsky hodnotné.

Rekreačný šport

A ako je to s amatérskym a rekreačným športom? Systematické budovanie verejných športových zón prakticky neexistuje. Aj keď je šport zastúpený v športovo-rekreačnej zóne Ostrov, verejne prístupná je len menšia časť. Voľne prístupné zariadenia na cvičenie, posilňovanie či kvalitný bežecský areál by ste v tejto časti hľadali márne. No najsmutnejšie pôsobí nová, nefunkčná plaváreň, ktorá mala nahradiť tú z 30. rokov. Mala byť lákadlom a príležitosťou pre kvalitnú mestskú plaváreň. Je však kapacitne nepostačujúca a aj po 4 rokoch bez napojenia na vodu, plyn a kanalizáciu.

Pre niektoré športové aktivity slúžia zrekonštruované ihriská pri základných školách. Umožňujú hlavne futbalové, florbalové i basketbalové vyžitie. Možnosť zašportovať si do značnej miery pokrýva lesopark Brezina s Kyslíkovou dráhou. Tá je určená prevažne pre bežecy orientované obyvateľstvo. Hrádza po oboch stranách rieky Váh supluje absenciu cyklistických chodníkov v meste. Plní tak aspoň čiastočne funkciu cyklotrasy. Zabezpečuje nielen každodenné dochádzanie do práce na bicykli, ale aj rekreačnú a víkendovú cyklistiku.

Nejasná predstava

Lesopark Brezina mal ako terénna prekážka významný vplyv na celkové urbanistické riešenie Trenčína a jeho dopravnú infraštruktúru. Park s rozlohou 215 hektárov plní hlavne oddychovo-rekreačnú funkciu. Spleť prevažne lesných cestičiek je využívaná nielen na prechádzky, ale aj na beh či horskú cyklistiku. Kyslíková dráha, ako

sa nazýva 4-kilometrový okruh spájajúci rôzne časti lesa, slúži prevažne na bežecské aktivity. Sú na nej v pravidelných úsekoch rozložené cvičiská pre rôzne typy aktivít. Nedávny vznik lanovej dráhy sčasti využil rozsiahle možnosti lesoparku.

Ani dnes zrejme neexistuje jasná predstava, pre koho by mal byť lesopark primárne určený. Ktoré úseky a časti by mali slúžiť bežcom a ktoré budú určené na horskú cyklistiku. Pritom práve pre horskú cyklistiku by sa Trenčín mohol stať atraktívnym miestom aj s nadväznosťou na širšie okolie. Absencia kvalitného značenia, dobudovanej infraštruktúry či vyriešenie kolíznych bodov v lesoparku potláčajú potenciál tohto, inak zaujímavého priestoru v tesnej blízkosti mesta.

Možnosť využívania tohto cenného miesta je niekoľko. Lesoparku tak ako nábrežiu by pomohla kvalitná a odborná diskusia. Diskusia o tom, ako ho pozdvihnúť a rozvinúť jeho skrytý potenciál.

Potenciál Váhu

Trenčín bol až do konca 19. storočia mestom pri rieke a nie na rieke. Až výstavba trvalého oceľového cestného mosta v roku 1897 umožnila výstavbu na pravom brehu rieky. Práve v tejto časti toku vznikali pravdepodobne prvé trenčianske plavárne. Boli prirodzenou reakciou na postupný rozvoj športov, kde Váh plnil funkciu oddychu a rekreácie. Šlo o jednoduché drevené plávajúce konštrukcie obdĺžnikového tvaru pripevnené k brehu. V roku 1924 bola postavená drevená plaváreň v blízkosti dnešnej lodenice. Spočiatku bola postavená na koloch, ako ochrana pred povodňami, no po vybu-

vaní hrádze v roku 1930 sa už plaváreň dostala na ochrannú hrádzu. Mala 20 kabín. V okolí plavárne boli kurty, požičovňa lodiek i malé futbalové ihrisko. Plaváreň fungovala do roku 1937, keď ju nahradila nová funkcionalistická plaváreň.

Dnes sa v týchto miestach nachádza lodenica kanoistického klubu TTS Trenčín. Práve členovia klubu počas sezóny aktívne využívajú možnosti, ktoré rieka ponúka. Okrem pravidelných tréningov a pretekov kanoistického klubu sa na Váhu organizujú preteky dračích lodí či splav netradičných koráblov. Obe podujatia sa tešia v meste značnej diváckej podpore.

Spolu s rybármi sú členovia kanoistického klubu hlavnými aktérmi využívajúcimi možnosti rieky. Aj napriek blízkosti historického centra mesta a rieky, neslúži nábrežie na rekreáciu či športové aktivity. Dlhé roky chýbal záujem toto územie využívať. Až modernizácia železničnej trate a vybudovanie druhého železnič-

ného mosta cez rieku Váh zmenila postoj k tomuto územiu. Po preložení trate vznikne nemalé územie, ktoré má potenciál pripojiť centrálnu mestskú zónu k rieke. Predchádzajúce vedenie razilo cestu postupného zastavania územia obytnými, či polyfunkčnými objektmi. Bez verejných priestorov či funkcií.

Hľadanie odpovedí

Nové vedenie mesta rozbehlo trojročný proces diskusií, prieskumov, urbanwaliku, ankiet, študentských a odborných workshopov o ďalšom využití nábrežia pod názvom Trenčín si Ty. Celý proces príprav mal priniesť odpoveď, aké funkcie by obyvatelia Trenčína radi videli na tomto území. A tiež vytvoril zadanie urbanistickej súťaže na základe spolupráce mesta, laickej a odbornej verejnosti.

Práve urbanwalk, zložený z desiatich zastávok na nábreží s výkladom a možnosťou spätnej väzby, priniesol prvú predstavu verejnosti o tomto území. Poukázal

na to, aké funkcie dnes nábrežiu chýbajú a čo by malo nové územie obsahovať. Objavovala sa potreba priameho prepojenia centra mesta s riekou, doplnenie funkcie rekreácie a športu, priameho kontaktu s vodou nielen v podobe mól a pláží či priestoru pre deti. Teda funkcií, ktoré historické centrum mesta nedokáže dostatočne poskytnúť. Na základe výsledkov urbanwaliku na Fakulte architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave vypracovali študenti pod názvom „Trenčín – mesto a rieka“ niekoľko zadaní, ktoré sa stali aj predmetom verejnej diskusie.

Výsledkom tohto snaženia bola verejná anonymná ideová urbanistická súťaž s medzinárodnou porotou, na ktorej sa zúčastnilo 59 návrhov z celého sveta. Výsledok súťaže bude podkladom na plán mesta a zóny 2015. Zostáva dúfať, že ocenené návrhy prinesú kvalitné riešenia problémových častí v centrálnej mestskej zóne a Trenčín sa stane príkladom hodným nasledovania. ●

Okrem požíčavania lodiek a tenisových kurtov ponúkal areál Sokolovne aj doplnkové služby. Vydavateľ: M. Holoubková, Trenčín

Cvičiaci muži v areáli Sokolovne na Hornej Sihoti v období okolo roku 1940. Foto: autor neznámy



Vysoké Tatry, rozvoj pokusom

Ing. arch. Martin Baloga, PhD., Urbanista, územný plánovač v Poprade, Ústav manažmentu STU v Bratislave

Čo ľuďom ako prvé zide na um, keď sa povie Vysoké Tatry? Odpoveď sa môže zdať jednoznačná. Otázka znie jednoducho. V krátkej ankete¹ však prekvapivo väčšina odpovedí znela domov, relax, pohoda. Až na druhom mieste bola turistika. Vysoké Tatry predstavujú predovšetkým symbol, ktorý je výnimočný pre každého nejakým iným spôsobom. Ich hlavný význam je v mentálnom obraze, ktorý vo vnímateľovi zanechajú.

Hlavným dôvodom veľkých rozdielov vo vnímaní územia Vysokých Tatier je zrejme kompozičné postavenie pohoria v regióne. Bezpochyby sa dajú označiť ako dominantu. Teda jav², ktorý sa svojou kvalitou výrazne odlišuje od svojho prostredia. Čím je rozdiel medzi jednotlivými javmi výraznejší, tým silnejší vplyv má dominantu na percipienta.

Vysoké Tatry svojou morfológiou a umiestnením v krajine bez predhoria vytvárajú výraznú skalnú hradbu, ktorá je vnímateľná priamo z podhoria. Žiadne iné pohorie na území Slovenskej republiky s alpínskym vegetačným stupňom nie je bez predhoria. Táto morfológia terénu vytvára predispozíciu, ktorá je vzácna nielen na území Slovenska. Rozdiel v kvalite potom vytvára veľmi silné pôsobenie

dominanty na vnímateľa, a tak vytvára silný dojem a výrazný bod v mentálnej mape územia. Nositeľom týchto výrazných hodnôt je predovšetkým horná hranica lesa a alpínsky stupeň.

Vznik osád

Úpätia hôr boli cielene osídľované v 90. rokoch 18. storočia, keď bol založený Starý Smokovec. Išlo o turisticko-rekreačnú

osadu. Slúžila ako východiskový bod pre botanikov, geológov a rekreantov. Tí poslední menovaní chodili do Tatier jednak kvôli jedinečnej klíme a jednak kvôli minerálnej vode. Miestna kyselka sa začala piť nielen ako chutný nápoj, ale jej liečivé účinky sa využívali pri vodoliečbe a v klimatických kúpeľoch.³ Žriedlo je stále prístupné v Starom Smokovci. Turizmus sa však nerozvíjal iba v samotných Tatrách, ale aj podhorí. Tam vznikali turistické parky ako napríklad Grébov park či Krompecherov park.

Rozvoj turistického ruchu v regióne si vyžadoval vzájomné efektívne prepojenie podhoria a novovznikajúcich osád. Ako najbežnejší prostriedok využívala šľachta fiakre ťahané koňmi. Tieto boli nahradené omnibusom, ktorý predstavoval na vtedajšiu dobu výraznú inováciu v oblasti cestovného ruchu. Omnibusy začali premávať 2. augusta 1904, pričom trolejové vedenie sa podarilo vybudovať už za 4 mesiace od podpisu zmluvy. Starý Smokovec a Poprad spájali do roku 1906. Premávali päťkrát denne a jazda trvala 75 minút.³

„Omnibusy boli trojnápravové trolejbusy pre 25 sediacich a 8 stojacich cestujúcich. Na prednej osi mali okuté drevené kolesá vyrobené firmou Augusta Stolla v Drážďanoch. Jeden z dvoch vozňov bol zmontovaný v Poprade v dielni tamojšieho podnikateľa Viliama Kriegera (1842 – 1918),“ uvádza sa v Encyklopédii regiónu Vysoké Tatry.

Športové začiatky

Prvé športy, ktoré sa v Tatrách udomácnili, boli turistika a horolezectvo. Zrejme aj preto, lebo si nevyžadovali výrazné úpravy a zásahy v území. Prvé objaviteľské výstupy sú zachytené už v kronikách zo 16. storočia. Uskutočnila ich kežmarská hradná pani Beata Laská, ktorá vystúpila až k Zelenému plesu.⁴

O rozvoji športu v Tatrách sa dá hovoriť až v 17. storočí, no predovšetkým v 19. a začiatkom 20. storočia, čo je v rovnakom období, ako sa rozvíjal šport aj v Alpách. Tak isto ako v Alpách, aj v Tatrách je pre výkon činnosti horolezectva už používaný výstroj. V európskom meradle tak je potvrdená jedinečnosť prírodného prostredia už v tých časoch. Inovácie sa Tatrám aj naďalej nevyhýbajú. Smokovecký lekárnik Karol Cornidesz roku 1865 prináša ako kuriozitu do svojej lekárne lyže. Prvýkrát boli lyže v Tatrách použité Mikulášom Szontágom starším v r. 1876. Lyžovanie ako šport bolo v Tatrách propagované a ďalej rozširované, a tak knieža Kristián Kraft von Hohenlohe Oehringen o tri roky neskôr zadováži nórské lyže pre svojich lesníkov a v roku 1886 si do Tatier prináša lyže aj arciknieža Jozef, ktorý ich aj aktívne používa.

Tento záujem o nové športy a ich zavádzanie v Tatrách významnými osobnosťami predstavuje uvedomelosť jedinečného prostredia, aj keď v prístupoch k jeho ochrane a zhodnocovaniu sa skôr odráža prirodzené cítenie ako cieľavedomý

prístup. Samotná ochrana prírody síce nehrala kľúčovú úlohu, hľadanie hodnoty územia a jeho využitie v prospech návštevníkov sa však odráža v hľadaní vhodných lokalít pre vykonávanie športov, ako aj umiestňovanie prvých objektov tatranských osád.

Okrem individuálnych športov sa v Tatrách rozvíja i organizovaný šport predovšetkým formou súťaží, keď sa na koniec armádneho vojenského cvičenia v roku 1899 konajú v Tatrách prvé známe preteky. Prvé klasické lyžiarske preteky v zjazde usporiadal MUDr. Michal Guhr v roku 1911 v Tatranskej Polianke so štartom od Sliezskeho domu. Ich prestíž podporuje fakt, že sa na nich zúčastnili aj členovia maďarských a rakúskych klubov. Najvýznamnejšími športovými udalosťami v Tatrách boli Veľká cena Slovenska v roku 1956 na Skalnatom Plese a Majstrovstvá sveta v roku 1970 na Štrbskom Plese. Kvôli nim sa mal na podnet obyvateľov v Tatrách vybudovať dokonca jednokoľajový dopravný systém Alweg. Domáci dokonca na vybudovanie tohto systému zorganizovali zbierku. Na základe rozhodnutia vtedajšieho ministerstva dopravy sa však tento projekt nerealizoval.

Architektúra spätá s krajinou

Koniec 19. a začiatok 20. storočia priniesol Tatrám okrem športu aj zmeny v ponímaní architektúry a urbanizmu. V tomto období tu pôsobil architekt Gedeon Majunke zo



Veľká Lomnica, športový areál ťaží z prírodného prostredia a zároveň ho obohacuje. Foto: M. Baloga

Spišskej Soboty. Zo svojich štúdií vo Viedni si priniesol poznatky o riešení kúpeľných a horských stredísk. Kombinoval viaceré štýly, no v jeho tvorbe je vidieť predo všetkým vtedy aktuálnu secesiu. Pre svoje stavby využíval miestne prírodné materiály a snažil sa ich osadiť do prostredia tak, aby s ním čo najviac splynuli a pôsobili čo najmenej rušivo.

Práve vďaka využívaniu miestnych materiálov a poznatkov o území mohol G. Majunke navrhovať stavby, ktoré boli prispôsobené nielen miestnej klíme a prírodným podmienkam, ale aj krajinnému obrazu. Je možné predpokladať, že sa snažil svojimi zásahmi do územia rešpektovať hodnoty, ktoré boli Tatrám vlastné a tieto hodnoty preniesť aj do úpätia a podhoria Vysokých Tatier.

Z urbanistického hľadiska bol rozvoj týchto osád úzko spätý s podhorím. Dá sa identifikovať prstová schéma, kde sú jednotlivé tatranské osady umiestnené na rozvojových osiach miestneho významu. Navzájom prepájajú podhorské sídlo, ktoré predstavuje ekonomický a ľudský potenciál s osadou prevažne rekreačno-kúpeľného charakteru. Tento rozvoj bol podporený aj morfológiou terénu a zdrojmi vody. O previazanosti svedčia aj miestne názvy obcí, osád, vrchov či dolín. Práve vďaka morfológii terénu vznikla Cesta slobody^{b)}, teda cestný okruh okolo Vysokých Tatier spájajúci jednotlivé obce.

Bez rešpektu

V Encyklopédii regiónu Vysoké Tatry je uvedené: „Samotné obce v tejto lokalite prešli v 20. storočí viacerými administratívnymi zmenami. Od roku 1949 do roku 1960 boli zlúčené do administratívnej jednotky Vysoké Tatry, potom existovali ako samostatné obce a následne od roku 1990 opäť ako jedna administratívno-politická obec s názvom Starý Smokovec.“⁵⁴

Mesto Starý Smokovec, od roku 1998 opäť s názvom Vysoké Tatry, je umelou jednotkou. Vzájomná vzdialenosť jednotlivých osád a ich veľkosť neumožňuje prirodzený organický rozvoj. Medzi jednotlivými osadami funguje len dopravné a administratívne prepojenie. Na ilustráciu vzťahu medzi sídelnými útvarmi by sa dala použiť analógia s gravitáciou, kde sila gravitačnej sily závisí od hmotnosti objektov a klesá so štvorcom ich vzdialenosti. Práve fakt, že mesto z prirodzeného hľadiska nevytvára kompaktný celok, sa nakoniec prejavilo aj v jeho nestabilite ako administratívnej jednotky. Naposledy 3. mája 2007, keď bola časť Štrbské Pleso pričlenená k obci Štrba.

Hľadanie zodpovedajúceho územno-správneho usporiadania je len jeden z príkladov rozvoja na území Tatier bez rešpektu k prirodzeným podmienkam. Vzhľadom na klimatické podmienky bol zvláštnosťou aj rozvoj športu v tejto lokalite. Tak ako sa do Tatier prenieslo alpské lyžovanie, preniesli sa aj vzory z rekreačných osád z Álp. No Vysoké Tatry, predovšetkým na slovenskej strane, nespĺňajú podmienky na vytvorenie ideálnych lyžiarskych stredísk. Svahy sú orientované na juh a ležia v zrážkovom tieni. V súčasnosti sa to kompenzuje umelým zasnežovaním, ktoré si vyžaduje teploty okolo nuly a výdatné zdroje vody. Lyžiarske strediská napríklad na Hrebienku, ktoré nie sú umelo zasnežované, tak nemôžu byť prevádzkované pre nedostatok snehu.

Príučka od prírody

Ďalším pokusom, ktorý nerešpektuje prírodné danosti, je húževnaté rozširovanie tatranského lesa. Zalesňovanie v Tatrách sa rozbehlo intenzívne po zriadení národného parku v roku 1949, odkedy sa podarilo vytvoriť okolo pohoria súvislý prstenec lesa. Z kroník aj dobových fotografií a zobrazení pred založením národného parku je zrejme, že územie bolo predtým využívané predovšetkým na pasenie. Pásenie však nebolo jediným faktorom, ktorý riedil tatranské lesy. Je

ním aj tatranská bóra, ktorá sa v pravidelných intervaloch vracia.

Bóra sa s veľkou silou vrátila 19. novembra 2004. Ukázala slabiny vysadeného lesa a odhalila nádherné majestátné štíty, ktoré dovtedy do mesta Vysoké Tatry nebolo vidieť. Oživila diskusiu o Vysokých Tatrách so zásadnými otázkami. Stratený les tak uvoľnil miesto na odvážne úvahy, projekty a nové pokusy.

Nástup developerov

Fenoménom začiatku dvadsiateho prvého storočia boli rozsiahle developerské projekty, ktoré objavili aj Vysoké Tatry. Kým v podhorí bujnili v mestách rozsiahle nákupné zóny, do Tatier sa nast'ahoval nový typologický druh. Rozbehli sa projekty apartmánových domov či dokonca celých sídlisk apartmánov. Niektoré priniesli nové zaujímavé riešenia. Iné sa snažili nadviazať na odkaz Gedeona Majunkeho, aspoň z vonkajšej vizuálnej stránky. Stavebný boom zastavila kríza, ktorá dorazila na Slovensko v roku 2008. Vznikli tak mestá duchov spornej urbanistickej kvality. Bol to ďalší z pokusov aplikovať cudzie vzory v podmienkach Tatier.

Investičný boom zo začiatku storočia neobišiel ani šport, hoci geomorfologické a klimatické podmienky na rozvoj zimných športov nie sú v Tatrách ideálne. Objemné finančné injekcie v Tatrách smerovali do udržiavaných zjazdoviek ako Solisko či

Jakubova lúka. Oživenie sa však dotklo aj zjazdoviek, ktoré sa už kvôli nevhodným klimatickým podmienkam nepoužívali alebo sa používali iba občas, napríklad zjazdovky Generál, Čučoriedky a Hrebienok.

Investície smerovali aj do nových projektov. Pribudli zjazdovky Furkotka a Buková hora, rozšírili sa príležitosti na skialpinizmus a bežecké lyžovanie. Objavili sa aj myšlienky na odvážne projekty, napríklad zámer prepojiť rozsiahlou zjazdovkou Štrbské Pleso s Tatranskou Štrbou. Okrem športových veteránov sa objavili aj nové športy, ktoré Tatry dovtedy nepoznali a majú priestorový priemet ako napríklad golf.

Do rozvoja územia Tatier mohli výrazne zasiahnuť aj olympijské hry v rokoch 1984, 2002, 2006 a 2022, o organizácii ktorých sa uvažovalo. Prvé spomenuté mali podľa pamätníkov najväčšiu šancu na úspech. Myšlienka zorganizovať olympijské hry sa objavila už po úspešných Majstrovstvách sveta v roku 1970, avšak z politických dôvodov ku kandidatúre nikdy nedošlo. Kandidatúry v rokoch 2002 a 2006 mali aj napriek rozsiahlym prípravám a veľkej podpore verejnosti viaceré slabiny. Z rozvojového hľadiska je možné hovoriť o ďalšom pokuse, ktorý sa snažil hľadať víziu rozvoja územia.

Ani zámer uskutočniť hry v roku 2022 neuspel. V rámci diskusie sa však objavil zaujímavý utopistický pokus architektov

z ateliéru VAL. Navrhovali, aby bola v doline Mengusovských plies na štítoch vybudovaná obrovská konštrukcia olympijského mesta Heliopolis pre 60-tisíc obyvateľov.

Chýbajúca vízia

Aký je teda potenciál športu v Tatrách? Jednoduchá otázka, ťažká odpoveď. Viaceré spomenuté pokusy a omyly poukazujú na neudržateľnosť nastolenej cesty. Vhodnú pôdu pre ne vytvorila absencia celkovej vízie, čím vlastne majú Vysoké Tatry byť. Majú byť mestom? Národným parkom? Zábavným parkom? Obrovským športoviskom pre zimné športy? Otázne je, či existuje udržateľná cesta, ktorá by splnila zároveň očakávania športových fanúšikov, developerov i prevádzkovateľov súvisiacich zariadení cestovného ruchu. Nie je zámerom teraz určiť víziu. Je však možné určiť premisy, z ktorých sa dá pri hľadaní vízie pre rozvoj Tatier vychádzať.

Z ankety, spomínanej v úvode, vyplýva, že Tatry majú veľký duchovný význam pre mnohých ľudí. Sú jedným zo symbolov Slovenska. Tieto hodnoty predstavuje územie nad hornou hranicou lesa. Pri hľadaní vízie ďalšieho rozvoja Vysokých Tatier je vhodné rešpektovať práve to, čo Tatry odlišuje. Napriek tomu, že masa skalných štítov je tvorená z rovnakých materiálov, vytvára vždy iné formy, iné

pohľady, iné priestory, mikropriestory či monumentálne priestranstvá. Túto jedinečnosť priestorov pri zachovaní celkovej miestnej identity územia^{a)} by mala odrážať regulácia v územných plánoch a následne aj konkrétne projekty tak, ako sa o to snažili prví plánovači. Rešpektovať a analogicky k rôznorodosti v jednote krajiny navrhovať urbanistické štruktúry sídel a ich vzájomné väzby.

Každý vníma územie svojím spôsobom – počas prechádzok alebo s golfovou palicou v ruke, z bežiek, lyží, konského chrbta, z vody. V rámci rozvoja cestovného ruchu vo Vysokých Tatrách v súčasnosti práve voda sa stáva predmetom záujmu návštevníkov. Ubytovacie zariadenia rozširujú svoje ponuky o wellness a spa centrá, pričom kúpele existujú od svojho založenia. V podhorí rozširujú ponuku akvaparky ako Tatralandia, Gino paradise, AquaCity, Vrbov. K znovuzrodeniu možno dôjde aj pri prvom plánovanom akvaparku v Tatrách a na Slovensku vôbec – Tatratermalu.

Ako ďalej

Najväčšia hodnota územia je v biotických a abiotických javoch (živej a neživej prírody), ktoré sú predmetom ochrany národného parku. Je ťažké Vysokým Tatrám vtláčať predstavu o tom, ako má krajina vyzerat', ako má vyzerat' „správny tatranský les“.

Zmeny v území sú stále a ireverzibilné. Cesta pokusov a omylov nevedie nikam. Aby bolo možné vybrať tú správnu cestu, je potrebné vedieť, kam chceme ísť. Pred stavebnými mechanizmami, zvyšovaním počtu snežných diel, budovaním rozsiahlych komplexov apartmánov, húževnatým vysádzaním stromčekov, neustálymi zmenami územnoplánovacej dokumentácie si povedzme, čo Vysoké Tatry majú byť a až následne vykonajme opatrenia, ktorými to chceme dosiahnuť.

Poznámky

- S vodou je spojená aj legenda o názve Smokovcov. Traduje sa, že keď sa raz gróf Štefan Csáky vybral na poľovačku, stretol mladé dievča, ktoré si práve uháňalo smäd plným dúškom čerstvej vody. Csáky sa jej po nemecky spýtal „Schmeckt es dir?“ Osada sa tak stala Šmeksom, od čoho nebolo tak ďaleko k dnešnému Smokovcu. Zdroj: <http://www.vt.sk/hory-a-dovolenka/historia/>.
- Pôvodne turistický chodník, neskôr rozšírený na cestu, ktorá bola predĺžovaná až k hraničnému priechodu Lysá Poľana.
- V tomto kontexte je zaujímavá nedávna architektonická súťaž na novú Kežmarskú chatu. Autori v nej prinášali nový pohľad na chatu ako ekologický stroj, ktorý ponúka čo najväčší komfort s čo najmenším dosahom na okolité prostredie. Verejnosť návrhy v diskusiách odmietla. Absencia celkovej vízie, rozdielne prístupy.



Veľká Lomnica, uniformita vs príroda. Foto: M. Baloga



Tatranská Lomnica, Après Ski. Foto: M. Baloga



Štrbské Pleso, areál FIS. Foto: M. Baloga

Participatívne plánovanie

Ing. arch. Zuzana Krivošová,
Kancelária pre participáciu verejnosti BANM,
Ústav urbanizmu a územného plánovania FA STU

Verejné priestory a stavby, ale i súkromné projekty, ktoré budú užívať občania v širšom rozsahu a majú veľký dosah na mesto, jeho časť, no hlavne na obyvateľov, je dôležité plánovať participatívnym spôsobom. Je to nástroj participatívnej demokracie. Spôsob, ktorým sa môžu občania zapojiť do tvorby, procesu prípravy návrhu projektu. Využíva sa tam, kde má realizácia nového projektu priniesť záujem verejnosti a je vhodné, aby pripomienky boli zapracované v čo najskoršej fáze vývoja projektu. Najčastejšie sa týmto spôsobom tvoria práve verejné priestory určené na šport, trávenie voľného času a rekreáciu.

Základom je vytvorenie tímu ľudí, ktorí takýto proces budú viesť. Je to zvyčajne multidisciplinárny tím odborníkov z viacerých oblastí – od humanitných vied po plánovanie a tvorbu priestoru. Patria sem zástupcovia nielen odbornej, ale aj laickej verejnosti i záujmových skupín z prostredia biznisu i neziskových organizácií. Keďže každé územie je špecifické, skupiny majú rôzne zloženie.

Benefity a riziká

Participatívne plánovanie vychádza z názoru, že už od začiatku majú byť do procesov plánovania zahrnutí užívatelia daného priestoru, a to nielen dotknutí občania, ale aj stakeholderi. Práve oni majú v dotknutom území svoje záujmy či už obchodné, environmentálne alebo akékoľvek iné, preto sú odborníkmi na toto územie a vedia o ňom najviac. Takýto proces prináša množstvo poznatkov, ktoré zvyšujú kvalitu života a zlepšujú možnosti využitia daného priestoru či

stavby. Súčasťou participatívneho plánovania je totiž vzájomné vzdelávanie sa a informovanie. Je to obojsmerný tok, od odborníkov k verejnosti a od verejnosti k odborníkom. Každý vkladá svoje vedomosti i skúsenosti.

Participatívne plánovanie ponúka možnosť viesť vzájomný dialóg, konzultovať problémy a hlavne počúvať sa navzájom. Dáva možnosť vyjadriť sa všetkým bez rozdielu, preto môžu zaznieť i názory minoritných skupín, ktoré by mohli byť inak prehliadnuté. Je vhodné využiť ho v lokalitách, kde sú občania angažovaní a zaujímajú sa o dianie vo svojom okolí. Vzájomná spolupráca má priniesť kvalitnejšie vstupy, ktoré sa spoločne pretvoria do výstupov, kde je čo najvyššia možná miera zapojenia každej pripomienky k projektu.

Vzájomný dialóg a konzultácie môžu trvať niekoľko mesiacov, ale i rokov. Keď prebehne táto úvodná fáza, dochádza k procesom rozhodovania na základe vopred stanovených priorít. Aj do týchto procesov sú občania a stakeholderi zahrnutí. Sú splnomocnení spolurozhodovať, napríklad o prioritách, či o variantných riešeniach v závislosti od typu projektu. Potom prichádza fáza spoluúčasti na realizácii, kde sa miestna komunita môže zapojiť pri vytváraní priestoru podľa svojich predstáv. Celý proces tak prináša vznik a podporu sociálnych väzieb, výmenu kontaktov, ktoré sa dajú zúročiť aj v iných aspektoch bežného života.

Samozrejme, sú aj situácie, keď nie je vhodné využiť participatívne plánovanie. Napríklad vtedy, keď existuje časové obmedzenie. Treba totiž počítať s tým, že ide o dlhotrvajúci proces, ktorý nie je možné uplatniť v podmienkach, kde „včera bolo neskoro“. Prekážkou je tiež nedostatok zdrojov a ľudí na vytvorenie či vedenie procesu. Niekedy je zase konflikt a rozdelenie názorov také veľké, že sa spoločne k jednému konsenzu nedá v stanovenej dobe dospieť. A v niektorých prípadoch obyvatelia neprejavujú dostatočný záujem.

Príklady z iných krajín

Kým participatívne procesy v plánovaní sú na Slovensku v počiatkoch, v zahraničí sú samozrejmosťou už niekoľko desiatok rokov. Napríklad v Dubline takto vznikol Bushy park s primárnou športovo-rekreačnou funkciou, v Holandsku, meste Klarenbeek s prevažujúcou funkciou rekreácie. Vo svojej dizertačnej práci ich spracovala Ivana Pasečná.¹

V susednom Rakúsku sa participatívne plánovanie verejných priestorov

venujú architekti z nonconform: architektura vor ort. Tí dočasne premiestnia svoju kanceláriu na miesto, kam idú plánovať. Vytvorili tak viacero verejných priestorov, námestí i ulíc, či kultúrnych centier. Vznikli tak napríklad námestia v dedinke Maria Saal či Zeillern.

Americká organizácia, Project for Public Spaces (PPS) už od roku 1975 nesie odkaz Williama H. Whyta urbanistu a pozorovateľa, autora knihy „Sociálny život malých mestských priestorov“. Metódou „Placemaking“ vychádzajúcou zo skutočného využitia územia obyvateľmi a dôslednou analýzou potenciálov vytvára verejné priestory plné života, od parkov, ulíc, blokov po strategické plány verejných priestorov miest.

Na Slovensku v začiatkoch

Projekty tvorené participatívnym spôsobom postupne pribúdajú aj na Slovensku. Samospráva i tvorcovia verejných priestorov si začínajú uvedomovať dôležitosť takýchto postupov, a tak sa projekty

plánovania s verejnosťou rozbiehajú vo viacerých mestách Slovenska.

I. Pasečná vo svojej práci uvádza aj príklad participatívneho plánovania parku v Prešove. V Ružomberku je mladá iniciatíva, ktorá oživuje verejné priestory v spolupráci so samosprávou a financované sú z participatívneho rozpočtu mesta.

V Trenčíne je výsledkom takmer trojročnej iniciatívy proces participatívneho plánovania pod názvom „Trenčín si Ty“ a urbanistická súťaž na riešenie nábrevia mesta s názvom „Trenčín – mesto na rieke“. Zadanie súťaže bolo spracované s ohľadom na výsledky predošlého plánovania s verejnosťou a odborníkmi.

Konkrétne príklady sa dajú nájsť aj v publikácii „Verejné priestory, Ako tvoriť priestory s príbehom, pre ľudí a s ľuďmi“², ktorej autorka je Karolína Miková a kolektív. Autori popisujú viacero projektov vrátane komunitných záhrad, detských ihrísk či revitalizáciu nevyužívaných priestorov. Mnohé projekty sú aj z oblasti kultúry a športu.



Počas plánovania s verejnosťou je výborné rovno aj vizualizovať aké aktivity sa v priestore môžu diať. Túto hru vymysleli študenti FA STU. Foto: L. Bulko

Verejná prezentácia z plánovacieho workshopu, pri ktorej študenti prezentujú čo na základe podnetov občanov v území navrhujú. Foto: M. Buranovský





Dva projekty, každý s iným koncom

Panoráma mosta Lafranconi a jeho okolia.
Foto: J. Ilavský

Ing. arch. Zuzana Krivošová,
Kancelária pre participáciu verejnosti BANM,
Ústav urbanizmu a územného plánovania FA STU

Viacero priestorov, ktoré sa tvorili zapojením verejnosti a majú za cieľ byť obľúbené a využívané, má už aj hlavné mesto. Vzniklo tam niekoľko komunitných záhrad, ihrísk, dvorov, ale aj námestie a väčšie priestory. Z priestorov určených na šport a rekreáciu bol participatívny proces využitý pri projekte Autonómna zóna Lafranconi a pri revitalizácii priestoru bývalého cykloštadióna.

Projekt Autonómnej zóny Lafranconi sa týka premeny priestoru pod mostom Lafranconi a následne jeho využívania miestnou komunitou a širokou verejnosťou. Miestnu komunitu tvoria návštevníci z radov študentov a mladých ľudí. Venujú sa športovým a umeleckým aktivitám ako graffiti, street art, crossfit, parkour, inline skating či skateboarding. Niektorí miestni sem chodia so psami. Ďalší ľudia touto lokalitou iba prechádzajú. Iní

tu čítajú a posedávajú na obrubníkoch, keďže priestor je jedným z tranzitných bodov v dotyku s riekou Dunaj.

Iniciátormi participatívneho procesu v tomto území bola skupina angažovaných občanov. Všimli si, že priestor má širokospektrálny potenciál využitia, no je zanedbaný a neupravený. Stanovili si teda ako svoj cieľ vytvoriť z tejto lokality územie, ktoré sa dokáže správať ako samostatne spravujúca komunita. Pojem „Autonómna zóna“ autori pochopili ako samospravujúci a inšpiratívny verejný priestor. Ich víziou je, že spoločenstvo ľudí vezme namiesto pasívneho akceptovania stavu iniciatívu do vlastných rúk. Nadchli sa predstavou spoločného rozhodovania. Chcu byť nielen životaschopným, ale aj skutočne oslobodzujúcim vzorom rozvíjania individuálnej tvorivosti, ako aj hmotných, citových a duchovných potrieb súčasného života.

Vtiahnuť do diskusie....

V spolupráci s Fakultou architektúry Slovenskej technickej univerzity (FA STU) a vďaka podpore z Participatívneho rozpočtu mesta Bratislava, sa v roku 2013 odštartoval proces plánovania s verejnosťou. Začal sa zberom dát a informácií o projekte i o jeho súčasnom využití. Oslovené boli miestne komunity a stakeholderi, správcovia pozemkov a stavieb v území. Bol vytvorený dotazníkový prieskum, ktorý získaval podnety na využitie územia aj od širokej verejnosti. V ňom sa zaznamenalo, aké je doterajšie využitie tohto územia a aké by mohlo byť v budúcnosti.

Oslovení boli aj odborníci z oblasti urbanizmu a architektúry. Vyjadrili sa o širších vzťahoch územia a o vedení študentského workshopu, ktorého výstupy boli podnety na ďalšie oživenia priestoru.

Celá táto fáza trvala od jesene 2012 do apríla 2013, keď sa uskutočnil workshop. Pozvaní boli ľudia zodpovední za správu priestoru a všetci, ktorí mali v dotknutom priestore nejaký záujem. Niektorí z oslovených súhlasili s verejným vystúpením v úvodnej časti workshopu a získali tak možnosť prezentovať svoje potreby. Námety z prieskumu boli spracované a pod odborným vedením boli vytvorené tri projekty. Išlo o koncepty, ako by sa mohlo územie v budúcnosti premeniť na park so športovo-umeleckým využitím.

... a priniesť nápady

Samotný workshop mal niekoľko rovín. Zišli sa tu študenti z troch univerzít – Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre a Univerzity Komenského v Bratislave. Pozvanie prijali rôzni architekti, krajinári, urbanisti, dizajnéri, stavbári, priestoroví plánovači, filozofi, sociológ, kulturológ, študentka matematiky a fyziky, angličtiny aj švédštiny.

Svoje názory predniesli správcovia priestoru z Fakulty telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského, ľudia venujúci sa graffiti, parkouru či z cyklistického občianskeho združenia Pedal. Odprezentované boli výsledky dotazníkového prieskumu.



Zbieranie hlasov za intervencie pod mostom Lafranconi. Foto: J. Ilavský

Odborné prednášky sa týkali histórie miesta a nábrežia ako takého, urbánnej akupunktúry a tvorby intervencií vo verejnom priestore, ako aj identity a bezpečnosti verejných priestorov. Odborný blok prednášok zastrešili doktorandi a mladí výskumníci z Fakulty architektúry STU.

Vznikli tri tímy, ktoré viedli architekti a urbanisti z Nice architects, Remix architects, Noiz architects a 2ka landscape architects, ktorí majú dlhodobú skúsenosť s vedením skupín a zároveň poskytovali

expertné usmernenie. Po štyroch dňoch práce vznikli tri projekty s viac ako 30 intervenciami, ktoré mohli nízkonákladovo premeniť a oživiť verejný priestor tak, aby sa stal obľúbeným miestom relaxu a netradičných športov či umenia ulice.

Projekt sa nakoniec nerealizoval, hoci finančné prostriedky boli na niekoľko intervencií. Univerzita Komenského totiž nerozhodla, či priestor predá alebo sa ho pokúsi využiť na vlastné účely. Priestor je dnes využívaný, no bez základného mobiliáru, odpadkových košov, lavičiek, pričom v jeho potenciáli je oveľa viac.

Areál cykloštadióna

Participatívny proces plánovania verejného priestoru bol využitý aj pri príprave architektonickej súťaže na premenu areálu po bývalom cykloštadióne. Realizovala ju mestská časť Bratislava – Nové Mesto, ktorá získala tento priestor od Magistrátu hlavného mesta Bratislavy s prísľubom vytvoriť park na športové a rekreačné účely.

Pri tvorbe nového verejného priestoru sa samospráva rozhodla spolupracovať so strategickými partnermi v podobe miestnej komunity a inštitúcií v okolí. Chcela tak vytvoriť spoločnú a silnú víziu areálu. Cieľom bolo vytvoriť dlhodobú i krátkodobú stratégiu využitia lokality, ktorá mala vychádzať z potrieb jej obyvateľov. Celý proces, od prvého verejného stretnutia až po vyhlásenie súťaže, trval takmer rok. Podnety od laickej a odbornej verejnosti, ktoré sa neskôr premietli aj do požiadaviek zadania, boli zbierané na rôznych úrovniach.

Stretnutia i dotazníky

Od mája 2013 do februára 2014 zorganizovala mestská časť sériu verejných stretnutí. Na prvom stretnutí odzneli základné informácie o súčasnom stave územia a vzťahov. Profesor B. Kováč vysvetlil historické pozadie a nasledovalo verejné vypočutie požiadaviek.

Ďalšie stretnutie bolo zamerané na príklady dobrej praxe zo zahraničia a iných slovenských miest v tvorbe verejných priestorov so zapojením verejnosti. Pracovalo sa s mapou dotknutej lokality, pričom každá skupina obyvateľov pomenovávala limity a potenciály územia a definovala možnosti pre ďalší rozvoj.

Niekoľko stretnutí bolo venovaných špecifickým skupinám, občianskym združeniam a neziskovému sektoru, odborníkom na dopravu, architektom a urbanistom. Stretnutia sa uskutočnili aj s predstaviteľmi business sektora, ktorí majú v tomto území svoje ekonomické záujmy.

Paralelne so stretnutiami sa realizovali prieskumy verejnej mienky a bolo možné vyplniť aj on-line dotazník. Na kultúrnych podujatiach organizovaných mestskou časťou mali občania možnosť hlasovať za preferencie využitia územia a za prvky, ktoré by v areáli chceli mať. Zapojila sa aj Fakulta architektúry STU. Jej študenti spracovávali zadanie v rámci ateliérového projektu a na seminároch mali možnosť hlbšie porozumieť participatívny procesom v plánovaní.

Čo naozaj ľudia chcú

Celkovo sa do procesu prípravy využitia areálu bývalého cykloštadióna zapojilo viac ako 400 ľudí. Pozitívne hodnotené boli predovšetkým dobrá dostupnosť lokality, služieb i športových aktivít. Okolie areálu totiž podporuje športové využitie parku svojimi prevádzkami, stabilizovaným obytným územím a je príjemným priestorom pre obyvateľov.

Ako limity využitia areálu a okolia sa ukázali najmä nedostatočne riešená parkovacia politika a aspekty ovplyvňujúce vnímanie lokality ľuďmi a čistota prostredia. Stav chodníkov, mestskej zelene hodnotili ako veľmi zlý a takisto bola nedostatočná údržba verejných priestorov.

Z analýzy ich pripomienok vyplynulo, že ľudia tento priestor vnímajú cez špecifickú identitu a genius loci. Laici i odborníci sa zhodli v tom, že práve to treba zvýrazniť. V záverečnej správe k projektu definovala mestská časť základné výzvy a príležitosti pre novovznikajúci priestor takto:

- vytvoriť kvalitný a atraktívny verejný priestor prístupný širokej verejnosti,
 - vytvoriť priestor s bohatou zeleňou ako súčasť siete parkov v mestskej časti,
 - vytvoriť viacero priestorov s vybavením pre rôzne športové aktivity používateľov rôznych generácií,
 - vytvoriť priestor pre prepájanie sociálnych a vekových vrstiev, priestor pre rozvoj vzťahov a komunit,
 - vytvoriť priestor s vlastnou špecifickou identitou, ktorý nadviaže na širší kontext a blízkosť zaujímavých zón,
 - koncepčne a strategicky pristupovať k riešeniu dopravných problémov,
 - podporiť vytváranie strategických partnerstiev s lokálnymi komunitami, existujúcimi inštitúciami a zariadeniami v území.
- Všetky tieto informácie poslúžili pri definovaní základných požiadaviek na riešenie územia. Stali sa vstupmi pre spracovanie zadania architektonickej súťaže. Samotná súťaž na štúdiu architektonickej úpravy areálu sa uskutočnila v druhej polovici tohto roku. Revitalizácia priestoru je naplánovaná na budúci rok. ●

Golfové ihriská na Slovensku

Golfové ihrisko Green Resort Hrubá Borša. Foto: archív autora

prof. Ing. arch. Peter Gál, PhD.,
STU v Bratislave, Fakulta architektúry,
Ústav krajinej a záhradnej architektúry

Golf patrí k najrozšírenejším športom sveta. Venujú sa mu desiatky miliónov aktívnych hráčov na tisícoch ihrísk. Za ostatných dvadsať rokov sa začal na Slovensku objavovať nový priestorový fenomén, areály golfových ihrísk. Prívlastok nový by sa však dal nahradiť výrazom staronový.

Prvé golfové ihriská boli totiž na slovenskom území vybudované už pred viac ako 100 rokmi. Vznikli vo Vysokých Tatrách a v Piešťanoch.

Podľa zachovaných archívnych dokumentov pochádza prvá zmienka o golfe v Hornom Uhorsku z roku 1906, prvé golfové ihrisko v Tatranskej Lomnici bolo uvedené do prevádzky v roku 1909 na východnom okraji osady (medzi súčasnými budovami Múzea TANAP a hotela Odborár). Temer súčasne sa objavili myšlienky o zriadení golfového ihriska aj v Piešťanoch, kde majiteľ kúpeľov I. Winter včas pochopil možnú synergiu kúpeľníctva a golfu a v roku 1913 otvoril menší golfový areál na Kúpeľnom ostrove.

Charakteristika areálu

Golf je v súčasnom ponímaní hra, ktorá sa hrá na ihrisku pozostávajúcom z 18 dráh. Jednotlivé dráhy sa líšia zo športovo-technického hľadiska číselnou hodnotou, ktorá sa nazýva par dráhy a zodpovedá jej dĺžke a obťažnosti, pričom predstavuje optimálny počet úderov na premiestnenie loptičky z odpaliska do jamky. V štruktúre ihriska sa navrhujú dráhy, teda zatravnené plochy rôznej dĺžky,

rôzneho reliéfu a tvaru s parom 3, 4 a 5, spravidla v skladbe zodpovedajúcej celkovému paru ihriska 72.

Dĺžkový interval jednotlivých dráh:

Par 3: 100 – 200 m

Par 4: 250 – 400 m

Par 5: 450 – 600 m

Bežná celková herná dĺžka 18-dráhového ihriska sa pohybuje v intervale 5 500 – 6 500 m, celková dĺžka pešieho pohybu hráča dosahuje až 10 000 m. Ihrisko s 18 dráhami, (usporiadanými do dvoch 9-dráhových okruhov) predstavuje štandard, pri menšej výmere disponibilnej plochy sa zriaďujú ihriská s 9 dráhami (hra prebieha v 2 kolách), pri dostatočnej výmere plochy je bežné budovať areály s počtom dráh 3 x 9 alebo 4 x 9, čo výrazne zvyšuje úroveň variability herného využitia areálu.

Herný priestor dráhy pozostáva z viacerých priestorových prvkov. Základnými prvkami sú odpalisko (tee), upravená herná plocha (fairway) a jamkovisko (green). Tieto nízko kosené plochy obklopujú vyššie strihané trávnaté plochy (semiraf) a bez-

údržbové plochy rastlinnej vegetácie (raf). Súčasťou každej dráhy sú aj vodné plochy (prírodné i umelo vytvorené), pieskové prekážky a krajinná stromová vegetácia ako dôležitý prvok priestorového oddelenia paralelne situovaných dráh. V štruktúre ihriska sa často objavujú i chránené biotopy so zákazom vstupu pre hráčov.

Golfový areál netvorí iba golfové dráhy, ale aj komplex doplnkových priestorov a objektov. Jadrom golfového ihriska je klubový dom (club house), ktorý slúži ako integračný objekt medzi vonkajším prostredím a vlastným golfovým ihriskom. Plní viacero funkcií:

- administratíva, manažment a organizácia prevádzky,
- spoločenské a sociálne priestory pre členov a návštevníkov,
- gastronomické služby, občerstvenie,
- predaj, uskladnenie a údržba golfového výstroja a doplnkov.

V exteriéri klubového domu sa umiestňuje kapacitné parkovisko pre osobné vozidlá návštevníkov a zamestnancov. Individuálna automobilová doprava je

totiž vzhľadom na zvyčajne odľahlé polohy golfových areálov dominantným spôsobom dopravy. Nástupné priestory sprevádzajú parkové úpravy.

Druhým dôležitým prvkom golfového areálu je hospodársky dvor, ktorý je základňou pre pravidelnú údržbu všetkých objektov a účelových plôch. Nachádzajú sa tu objekty, odstavné plochy a servisné zariadenia pre mechanizmy údržby ihriska a plôch zelene areálu, centrála zavlažovacieho systému, sklady materiálov pre údržbu a sociálne zariadenia zamestnancov údržby.

Na ťažiskovú polohu klubového domu spravidla nadväzujú v jeho exteriéri cvičné priestory pre nácvik a výučbu golfovej hry a najmä rozcvičenie hráčov pred hrou. V sústave cvičných priestorov dominuje cvičné odpalisko (driving range) v tvare obdĺžnika, ktoré vyžaduje disponibilnú plochu 2 – 3 ha. Na kratšej strane obdĺžnika sa umiestňuje prístrešok (kryté odpaliská), ktorý umožňuje nácvik základných úderov aj pri nepriaznivom počasí. Súčasťou cvičných priestorov sú tiež

plochy pre krátku hru (chipping), ktorú hráč využíva pri hre v okolí jamkoviska, ďalej pre záverečnú časť hry na jamkovisku, pri ktorej hráč umiestňuje loptičku do jamky (putting), ako aj cvičné pieskové prekážky.

Stručný prehľad štandardných prvkov golfového areálu naznačuje potrebný plošný rozsah pre jeho výstavbu. Pre štandardné usporiadanie golfového areálu s 18-dráhovým ihriskom je potrebné územie s výmerou asi 60 ha, nepriaznivý tvar, reliéf či výskyt intaktných prírodných prvkov môžu uvedený plošný nárok zvýšiť.

Základný predpoklad na budovanie golfového areálu je teda možné naplniť predovšetkým v mimosídelskej krajine. Zámer výstavby golfových areálov je však v našich podmienkach konfrontovaný i s majetkovopravnými podmienkami. Spravidla ide o časovo náročné a právne komplikované scelenie potrebnej plochy s predpokladom následného zosúladenia s platnou územnoplánovacou dokumentáciou, prípadne s vyňatím z poľnohospodárskeho alebo lesného pôdneho fondu. ▶



GC Welten – Báč, ťažisková časť ihriska s klubovým domom. Foto: P. Gál



Veľká Lomnica, jamkovisko dráhy č. 6, v pozadí brehové porasty Skalnateho potoka a hrebeň Vysokých Tatier. Foto: P. Gál

Bernolákovo

Súčasná obdobia rozvoja golfovej Slovensku sa začínajú po roku 1990 v príprave a realizácii zámeru skupiny architektov zo spoločnosti HUMA'90 (J. Kachlík, R. Kachlík, M. Marynčák, P. Vavrica), ktorí sa s pomocou českého golfového architekta L. Jiráka pustili do prípravy výstavby nového golfového areálu v zanedbanom parku Eszterházyovského kaštieľa v obci Bernolákovo neďaleko Bratislavy. Otvorený bol na jeseň roku 1995, a bol v tom čase prvým hrateľným, aj keď len 9-dráhovým, ihriskom na Slovensku. Znamená impulz na následný dynamický rozvoj výstavby golfových ihrísk na Slovensku.

Neskorším rozvojom areálu sa vybudovalo v nížinnej polohe na pravom brehu rieky Čierna voda 12 dráh, ktoré spolu so 6 dráhami pôvodného parkového ihriska tvoria 18-dráhové ihrisko Black River, ktoré bolo otvorené v roku 2006. Priekopnícky dizajn J. Kachlíka, ktorý bol investorom, projektantom i dodávateľom, tu prezentoval koncept vysokej obťažnosti ihriska, založenej na zásadnej remodelácii pôvodného reliéfu, vybudovaní rozsiahlej sústavy vodných prekážok a výsadbe deliacej stromovej vegetácie na ochranných valoch.

Tále

Významným medzníkom rozvoja golfovej Slovensku je rok 2002, v ktorom bolo otvorené pre riadnu prevádzku prvé kompletné 18-dráhové majstrovské golfové ihrisko (Gray Baer). Umiestnené bolo na zarastajúcich pasienkoch v lokalite Tále na južnom okraji Nízkyh Tatier neďaleko Brezna³⁾. Príprava výstavby ihriska na Táloch bola testom možností umiestnenia golfového areálu do chráneného prírodného prostredia³⁾.

Projekt ihriska prešiel náročným posudzovaním vplyvu stavby na životné prostredie (EIA), ktorého výsledkom bol tiež

súbor podmienok na výstavbu i prevádzku areálu. Dôraz sa kládol na šetrný vzťah k pôvodnému prírodnému prostrediu (areál nie je oplatený), vybudovanie dôsledného systému vodných tokov a jazierok, ktoré dokážu zabezpečiť protieróziu ochranu územia i dostatočnú kapacitu pre nutné zavlažovanie zatravnovaných plôch.

Jednou z podmienok bola i minimalizácia agrochemických procesov pri údržbe ihriska. Posilnenie ochrany povodia bolo riešené tiež prostredníctvom koreňových čističiek, teda rastlín, ktoré dokážu absorbovať nežiaduce prieniky chemických hnojív do hydrosystému.

Vzhľadom na výrazne zvlnený reliéf terénu a priestorové pôsobenie ihličnatých drevín má ihrisko horský charakter. Dizajn ihriska využíva citlivo jestvujúce prírodné podmienky a umocňuje ich formovaním priestorovo pôsobivých zoskupení zatravnovaných plôch ihriska, vodných tokov a jazierok. Ďalší vývoj potvrdil pozitívny vplyv areálu na stav prostredia, v ktorom objektívne narastá biodiverzita a umocnili sa tiež krajinné-estetické hodnoty lokality. Za pozitívny príklad možno považovať tiež celoročné využitie účelových objektov golfového ihriska, ktoré sú v zimnom období využívané na prevádzku služieb priláhlého lyžiarskeho areálu.

Úspešne prebehla príprava a výstavba areálu Black Stork. Dizajn ihriska je z dielne rakúskeho architekta H. G. Erhardta. Nachádza sa v katastrálnom území obce Veľká Lomnica pod Vysokými Tatrami v ochrannom pásme TANAP-u a prevádzka tohto 18-dráhového ihriska sa začala v roku 2006. Boli tu využité poznatky a skúsenosti inžinieringu z realizácie ihris-

Ďalšie ihriská

ka na Táloch. Dnes má areál tri 9-dráhové okruhy a rozsiahle cvičné plochy, klubový dom je integrovaný v luxusnom hoteli v ťažisku areálu. Kvalita areálu profituje z atraktívnej polohy v podhorí Vysokých Tatier i z využitia prírodných daností lokality, najmä brehových porastov Skalnateho potoka i zvlneného reliéfu na rozhraní súvislého lesa a lúčnych porastov. Vizuálna väzba ihriska s juhovýchodnou časťou masívu Vysokých Tatier je pridanou hodnotou pre každého návštevníka areálu.

Rozmiestnenie 18-dráhových golfových ihrísk na území Slovenska⁴⁾

Kraj	Lokalita	Okres	Klub	Typ ihriska	Počet dráh
Bratislavský	Bernolákovo	Senec	GCC B-B	nížinné ihrisko na poľnohospodárskej pôde	12+9
	Malacky	Malacky	Eurovalley Golf Park	nížinné ihrisko v lesných porastoch	3x9
	Hrubá Borša	Senec	Green Resort	nížinné ihrisko na poľnohospodárskej pôde	18
Trnavský	Skalica	Skalica	GC Skalica	nížinné ihrisko na poľnohospodárskej pôde	18
	Báč	Dunajská Streda	GC Welten	nížinné ihrisko na poľnohospodárskej pôde	18
Bansko-bystrický	Šajdíkove Humence	Senica	Penati GC	nížinné ihrisko v lesných porastoch	2x18
	Horná Lehota – Tále	Brezno	GK Tále	podhorské ihrisko na okraji lesných masívov veľkých pohorí	18+9
	Badín/Sliač	Banská Bystrica	GCC Hron – Tri Duby	údolné ihrisko pri vodnom toku	18
Prešovský	Veľká Lomnica	Kežmarok	Lomnický GK	podhorské ihrisko na okraji lesných masívov veľkých pohorí	3x9

Zdroj: P. Gál

Prínosy a perspektíva ihrísk

Ďalším prírastkom z roku 2011 je mestské golfové ihrisko v Skalici situované na nezalesnených svahoch výbežku pohoria Biele Karpaty len približne 5 km od historického jadra mesta (dizajn H. G. Erhardt). Výstavbu iniciovalo na mestských pozemkoch vedenie mesta ako hodnotný a vývojom preverený príspevok do rozvoja skalického regiónu. Ihrisko má prívlastok „links“, ktorým sa označujú ihriská britského typu v prirodzenom krajinnom prostredí bez stromovej vegetácie a bez výrazných terénnych úprav.

Neďaleko blízkeho regionálneho centra Senica v katastrálnom území obce Šajdíkove Humence prebieha výstavba zatiaľ najväčšieho golfového rezortu na Slovensku, v ktorom sa účelové plochy pre golf kombinujú s výstavbou objektov rekreačného bývania. Komplikovaná výstavba je poznačená zmenami majiteľov i projektantov, no napokon bola úspešne dovŕšená v roku 2012 otvorením 18-dráhového ihriska Legend a v roku 2013 otvorením 18-dráhového ihriska Heritage (dizajn britský architekt J. Davidson). Obidve susediace ihriská sú vložené do rozsiahlych borovicových lesov severného Záhoria s rovinným, respektíve mierne zvlneným reliéfom piesčitých pôd a vhodnými podmienkami na vyhĺbenie vodných prekážok. Vytvorené krajinné prostredie golfového areálu, citlivo reagujúce na jestvujúce prírodné podmienky, má vysokú estetickú kvalitu a originalitu.

Posledný príspevok do spektra slovenských golfových rezortov je situovaný v katastrálnom území obce Hrubá Borša neďaleko mesta Senec na pozemkoch známej spoločnosti ORAG. Areál golfového ihriska, ktoré navrhol M. Munka, je umiestnený na plochom reliéfe poľnohospodárskej krajiny, ktorý je však na účely golfovej výrazne modelovaný a doplnený sústavou vybudovaných vodných plôch. Časť golfových dráh je dômyselne vložená do reliktných porastov nížinného listnatého lesa. Rozmiestnenie dráh golfového ihriska predpokladá na okolitých pozemkoch rozsiahlu nízkopodlažnú výstavbu obytných objektov.

Poznámky

- Hybnou pákou výstavby ihriska na Táloch bol V. Soták, vedúca osobnosť manažmentu spoločnosti Železiarne Podbrezová, v ktorého filozofii znamenal golfový areál významný prínos pre ekonomický i sociálny rozvoj regiónu, čo následný vývoj i potvrdil.
- Tále ležia v ochrannom pásme Národného parku Nízke Tatry, neďaleko lokality je dôležitý vodný zdroj i vzácne brehové porasty Čierneho potoka. Dizajn tohto ihriska je dielom americkej dvojice B.Walton&S.Malek.
- Okrem toho je na Slovensku aj viacero 9-dráhových ihrísk.

Areály golfových ihrísk sa stávajú v počiatočnom období 21. storočia integrovanou súčasťou mnohých regiónov Slovenska s viacerými hodnotovými prínosmi, ktoré možno sumarizovať nasledovne:

- golfové ihrisko, areál či rezort je intenzívne obhospodarováný krajinný priestor, v ktorom prevládajú upravené prírodné spoločenstvá, cieľom starostlivosti o krajinu je vytvorenie podmienok na golfovú hru, ako aj formovanie esteticky hodnotného krajinného prostredia, založené na originálnych zoskupeniach kontrastne pôsobiacich kosených zatravnovaných plôch a zoskupení krovinnej a stromovej vegetácie, doplnených sústavami vodných prvkov a pieskových prekážok,
- procesy výstavby a údržby golfových ihrísk sa realizujú metódami, ktoré sú k disponibilnému prírodnému geosystému maximálne šetrné a podporujú jeho zdravý biologický vývoj (rez drevín, kosba, závlaha, vymedzenie bezprístupných biozón, podpora výskytu drobnej zveri, vtáctva, rýb, obojživelníkov, plazov), chemické ošetrovanie trávnikov a hnojenie je redukované na minimálne nutné zásahy,

- golfové ihrisko je po výstavbe z hľadiska krajiny ekologickej stabilizovaný krajinný priestor s trvalými vegetačnými štruktúrami a s fixným pomerom upravovaných a bezzásahových plôch, erózne procesy sú eliminované biotechnickými úpravami a už v úvodných fázach prevádzky vzrastá biodiverzita priestoru,

- golfový areál je prínosom tiež pre socioekonomickú štruktúru dotknutého územia, vytvára pracovné príležitosti, umožňuje tržby za služby cestovného ruchu, prispieva k atraktivite regiónu či sídla a umožňuje relax a športové vyžitie všetkých vekových kategórií obyvateľstva v esteticky hodnotnom a pôsobivom krajinnom prostredí.

Krajina Slovenska poskytuje množstvo príležitostí na budovanie golfových areálov v diferencovanej typologickej štruktúre. Krajinný potenciál je len jednou z podmienok na formovanie zámeru výstavby. Druhú skupinu predstavujú socioekonomické podmienky. V susednom Rakúsku a Česku je na 100 000 obyvateľov jedno 18-dráhové golfové ihrisko. Ak by sa mal podobný scenár naplniť i na Slovensku, možno u nás uvažovať s reálnou prognózou asi 50 plnohodnotných golfových areálov.

Športové stavby v Česku



Rekonštrukcia a dostavba rekreačno-športového areálu Brno – Kraví hora od autorov A. Nováka, P. Valenta, R. Smejkal, K. Kučerovej, 2002 – 2004. Foto: www.travelguide.cz

doc. Ing. arch. Petr Hruša,
Vysoká škola báňská, Fakulta stavební,
Technická univerzita Ostrava

Športové stavby ako architektonické diela odrážajú nielen účel športu, ale aj kultúru a celkovú reprezentáciu starostlivosti o telo aj ducha v spoločnosti, neskôr aj socioekonomické a etické väzby. Architektonické športové stavby je preto možné kriticky posúdiť len vtedy, ak pochopíme nielen vnútorné „športové“ usporiadanie, ale aj celkovú architektúru diela, možno viac ako vonkajšie súvislosti. Pohľad do minulosti i na súčasné stavby tak prináša zaujímavé a často prekvapivé súvislosti. Inšpiráciu a poučenie možno nájsť aj v Českej republike, ktorá je svojou históriou i mentalitou Slovensku veľmi blízka.

Jedným z najstarších a najznámejších českých športových areálov je Kráľovská záhrada Pražského hradu, v ktorej bola v rokoch 1567 až 1569 postavená Veľká míčovňa. Ako napovedá už jej názov, pôvodne bola určená na hranie loptových hier. Navrhol ju architekt B. Wohlmut. Hoci po nástupe hradného architekta J. Plečnika v 20. storočí ostali jej priestory prázdne, svojou estetikou a architektúrou aj tak boli reprezentatívne.

Veľká míčovňa vzdáva svojou architektúrou hold nielen športu, ale aj architektúre. Štýlový prejav je úplne prirodzene vsadený do klasicky utváraného prostredia záhrad. Jednoduchosti športu zodpovedajú iba vnútorné priestory, ktoré sú v kontraste s vonkajšou reprezentáciou spájanou s týmto funkčným druhom stavieb. Rovnaký prístup uplatnil architekt J. Baptista Mathey pri neďalekej jazdiarni Pražského hradu.

Architektonická forma

Obdobným príkladom starostlivosti o telo aj o ducha architektonickej formy je Telocvična brnianskeho telocvičného spolku od architekta A. Prokopa. Postavená bola v rokoch 1867 až 1868. Príznačná je pre ňu umelecká remeselná polychrómovaná výzdoba. Jednoznačne na nej badať zrejmu väzbu autora na dejiny umenia.

Vonkajší priestor je traktovaný do mohutných a krásnych tehlových oporných pilierov. Reprezentuje ideovo čistou sever-skú gotiku. V duchu novo interpretovaných princípov gotiky prestupuje do vnútorného priestoru, ktorý bol koncipovaný nielen pre šport, ale aj ako koncertná sieň.

Vnútro telocvične sa pýši bazilikálnym stropom a dreveným konštrukčným

systémom vypracovaným s remeselnou dokonalosťou. Romantizujúce využitie priliehajúceho parku je zrejme inšpirované hnutím Arts & Crafts, ktoré presadzovalo jednoduché návrhy inšpirované remeselnou zručnosťou stredovekých majstrov. Park je zasadený do kontextu blízkych tehlových romantických negotických stavieb, vrátane evanjelického kostola od Heinricha von Ferstela postaveného v rokoch 1862 až 1868.

Reprezentantom mestskej architektúry určenej na rekreáciu a šport je aj občianska plaváreň v Prahe Smíchove. Postavená a prestavovaná bola v rokoch 1841 až 1875, autormi sú J. Kranner, M. Zeyer, B. Tesař a E. Christen. Vybudovaná bola v čase, keď ešte plávanie ako šport budilo nedôveru verejnosti. Pritom prvá vojenská škola plávania a plavárne ako také boli známe už na prelome 18. a 19. storočia.

Základom plavárne je salón otvorený riečnemu prúdu, priečelie zdobia dórske stĺpy. Neskôr pribudli elegantné priestory na prezliekanie otočené k hornej galérii. Celkovo prešla stavba množstvom architektonických úprav a zlepšení.

Modernistický a prírodný duch

Úplne inak koncipovaný je turistický areál Pustovny na Radhošti. Postavený bol v rokoch 1896 až 1899, autorom je známy slovenský architekt D. Jurkovič. Predstavuje vznikajúcu architektonickú koncepciu, ktorá čerpá z ľudovej regionálnej tradície a jej cieľom je nielen telesná, ale aj mentálna osвета. Je zároveň architektonickou odpoveďou na fenomén turistiky. Aj pri tejto stavbe je viditeľná väzba na Arts & Crafts.

D. Jurkovič vdýchol areálu svojho športového ducha. No nejde tu len o samotné

športy ako lyžovanie, korčuľovanie, veslovanie, plávanie či prechádzky v prírode. Na základe ľudovej tradície sa architekt snažil aj o estetizáciu športu a jeho umiestnenie v lokalite Radhošť. Už v čase svojho vzniku bol akousi provokáciou pre tradicionalistov i modernistov.

Modernistický duch športových stavieb nemusí mať vždy programovo len formu bieleho funkcionalizmu. Potvrzuje to aj rekonštrukcia mestského kúpaliska v Opave, ktorá sa realizovala v rokoch 1929 až 1931. Autormi sú O. Reichner a P. Šmarda. Jadro areálu predstavuje vonkajší veľkorysý koncipovaný bazén s rozmermi 100 x 20 metrov, ktorý vďaka odrazu svetla na hladine vytvára dojem slnečného kúpeľa. Dopĺňa ho slnečná pláž aj cvičisko pre gymnastiku. Na športovú časť nadväzuje zázemie pre spoločenské akcie v podobe priestorov pre tanec a výstavy. Autori tak naplnili modernú ideu spojenia telesného a odľahčeného duchovného prostredia pre človeka.

Plavecký štadión v Prahe Podolí zase predstavuje prepojenie krajiny s estetizovaným monumentálnym tvarom, ktorý však nie je samoučelný. Jeho výstavba sa realizovala v rokoch 1958 až 1965, autormi sú R. Podzemný a G. Kuchař. Ich východiskom bola krajina bývalého kameňolomu a niekdajšej cementárne, ktorú vynikajúco využili. Originálne prepojili krajinný rámec s umeleckým brutalizmom v podobe zadnej tribúny, ktorá je umiestnená na konštrukcii haly. Protiváhu jej poskytuje len protiľahlá skala. Ide tu o syntézu funkcie a formy vyrastajúcej z tradície funkcionalizmu.

Krajina ako východisko

Krásy mestskej krajiny boli zase východiskom koncepcie brnenského areálu stavieb pre rekreáciu a šport na brehu rieky Svratky s názvom Riečne kúpele z predvojnových rokov, ktorého prestavba sa uskutočnila v rokoch 1984 až 1992. Autorom je P. Hruša. V nadväznosti na funkcionalistickú tradíciu stavieb, ktoré sa tu nachádzali, vznikol návrh línie niekoľkých poetizujúcich stavieb. Jednoduchá hmota rekreačných objektov tvorí akúsi bielu hradbu voči mestu. Koncepcie oddeľuje civilizačný ruch od prírody rekreačnej krajiny, a to v pôsobivej konfigurácii. Umelé riečne betónové koryto, ktoré symbolizuje tok rieky v pôvodnom slepom ramene Svratky, bolo koncipované s akcentom na určitý land art. Vytvára rušné, ako aj pokojné zádumčivé miesta.

Z krajinného rámca v širšej mierke mesta vychádzala aj rekonštrukcia a dostavba rekreačno-športového areálu Brno, Kraví Hora. Realizovala sa v rokoch 2002 až 2004, autormi sú A. Novák, P. Valenta, R. Smejkal a K. Kučerová. Pôvodne plánovanú banálnu dostavbu 25-metrového bazéna zúročili architekti v podobe mimoriadnej krajinnnej konfigurácie. Aj tu koncepcie dominoval estetický zámer. Návštevníkom sa cez sklenenú stenu v čele budovy nuka výhľad na mesto a hrad Špilberk. Pravidelné traktovanie v bočných priečeliach je zbavené akýchkoľvek architektonických excesov. Aj tu stavba dotvára krajinu, hoci ide o výrazný architektonický solitér.

Nie takto presne, no so zreteľnou snahou o prácu so stavbou samou ako land artom, pracovala rovnaká skupina autorov aj na bazéne v Litomyšli, postavenom

v rokoch 2008 až 2010. Autori pracujú s organickou až individualisticky expresívnou formou zvýrazňujúcou vlastnú stavbu.

Solitérom, hoci indiferentným voči krajine, je aj telocvična v obci Jaroměřice od architekta Z. Fránka, ktorá bola postavená v rokoch 2003 až 2004. Zásadný výrazový akcent sa kladie na zaoblené nárožia, čo evokuje v určitom zmysle nielen väzbu na odkaz k funkcionalizmu, ale aj na niečo vytvárajúce finálnu formu, možno pohyb. Podľa autora ideou bolo vytvorenie archetypu telocvične, ktorý ako objekt – „výrobok“ doplnil chýbajúcu funkčnú potrebu obce na úrovni svojej doby. Ako kedysi renesančný zámok spĺňal správnu funkciu, Santiniho Kalvária funkciu duchovnú, tak by mala telocvična spĺňať funkciu starostlivosti o fyzickú hygienu miestnych obyvateľov. Ideu nechať stavbu prirodzene starnúť postupne obec prijala. V rovnakom duchu sa chystá stavať i základnú školu, ktorej námestie bude novým obecným priestorom.

Povznášajúca architektúra

Spoločnou črtou všetkých spomínaných stavieb je hľadanie architektonickej odpovede na aktuálne problémy architektúry slúžiacej športu. Nejde pritom o úzko vymedzené hľadanie formy. Ide o reakciu na širšie súvislosti vrátane zmyslu športu.

Profesor R. Švácha vo svojej knihe¹⁾ konštatuje, že z pôvodných športových ideálov toho neostalo v čase konzumu veľa. Šport je v súčasnosti primárne cieľový na diváka a na biznis. Aj v tejto situácii však vidí nádej, a to najmä v spontánnom rekreačnom športe („šport zdola“). Práve tam majú totiž pojmy ako súťaživosť či výkon odľahčený obsah a hlavným cieľom je zdieľanie športu, nie súperenie, „keď sa športové aktivity zdieľajú s niekým a nie proti niekomu“. Takejto kultivácii hodnotového sveta športu a samotných športovcov sa dá pomôcť aj zvonku, napríklad architektúrou,“ píše Švácha (str. 288).

Šport a športové stavby nie sú už v súčasnosti ponímané ako odraz kultúry architektúry, ale skôr ako kultúra sama osebe. Pritom je šport skôr neobrazným opakom nepraktického života kultúry. Šport totiž v živote občanov i v živote celého mesta nie je len hrou, ale novým rituálom postmodernity. To sa v súčasnosti prejavuje vo väčšinových podobách športovej architektúry. Je to práve architektúra, ktorá môže slúžiť ako povznášajúca súčasť krajiny či územia. Šport zase môže byť zdrojom novej kultúry či oživenia tej starej. To môže opäť nastoliť otázky, ako riešiť zdravotné a psychické civilizačné problémy.

Článok vznikol v spolupráci s Ing. arch. Jiřím Papouškom.

Urbanistická súťaž v Trenčíne

prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD., STU v Bratislave, Fakulta architektúry

Rekonštrukcie považského železničného koridoru vyvolali vo viacerých mestách zmeny aj vo vedení železničnej trate. Jeden z najväčších zásahov do stability urbanistickej štruktúry sa odohral v katastri mesta Trenčín. Nová trasa trate vyvolala potrebu výstavby mosta. Na pravom brehu si vyžiadala asanáciu niekoľkých rodinných domov a na ľavom zasiahla do letného kúpaliska.

Posun telesa železničnej trate vyvolal v Trenčíne veľkú diskusiu. Vzniklo mnoho úvah o využití uvoľneného územia a starého mosta. V rámci iniciatívy „Trenčín si Ty“, ktorej odborným garantom je inžinier P. Gero, vznikol program Trenčín – mesto na rieke. Odborná i laická verejnosť tak dostala široký priestor na vyjadrenie svojich názorov.

Do programu sa zapojili aj študenti fakúlt architektúry v Brne a v Bratislave. Ich práce sa stali aj predmetom verejných diskusií s občanmi, z ktorých časť bola organizovaná v skupinách pod vedením lektora.

Lákavé podmienky

V programe Trenčín – mesto na rieke sa uskutočnila spoločná prehliadka územia a diskusia priamo v teréne (Urban Walk). Mesto vytvorilo aj osobitnú webovú stránku venovanú projektu. Už vopred bolo známe, že výsledky diskusií budú zakomponované do zadania medzinárodnej urbanistickej súťaže.

Ideová urbanistická súťaž bola vyhlásená po overení Slovenskou komorou architektov začiatkom roka 2014 a ukončená v máji toho istého roka. Jej cieľom bolo získať čo najviac námetov pre následné spracovanie územného plánu zóny. Príkladom mnohých záujemcov aj vďaka trpezlivej príprave, kvalitne vypracovaným súťažným podkladom a zrejme aj vďaka vysokým finančným odmenám. Prvou cenou bolo 30-tisíc eur, druhou 20-tisíc eur a treťou 10-tisíc eur.

Do súťaže zaslalo svoje návrhy 59 tímov z 20 krajín sveta. Na jej vyhodnotenie

bola ustanovená medzinárodná porota. Jej členmi boli odborníci zo Slovenska, Česka, Nemecka i Švajčiarska. Na čele stál slovenský architekt D. Petrovič.

Zvítazili Švédi

Vítazom súťaže sa stal návrh švédskeho tímu ateliérov Mandaworks AB a Hosper Swedwn AB, ktoré uspeli so súťažným návrhom s názvom Traces of Trenčín (Stopy Trenčína). Podľa poroty práve on najlepšie ideovo naplnil zadanie súťaže Trenčín – mesto na rieke. Porota vyzdvihla primeranú urbanizáciu na ľavom brehu a spojenie zástavby s riekou vo výškovej úrovni hrádze na pravom brehu. Skonštatovala, že „urbanistická štruktúra je v príjemnej mierke a proporcií reflektujúcej historickú zástavbu starého mesta. Hmoty novej štruktúry prirodzene kooperujú s voľnou štruktúrou tej historickej zástavby.“

Veľmi pozitívne porota prijala aj „prepojenie starého mesta so starým železničným mostom, kde sú jasne čitateľné dôležité trasy pohybu ľudí, zároveň je okolie týchto trás urbanizované centrovými funkciami, ako sú kultúrno-komunitné centrum, tržnica, hotel a konferenčné centrum“. Vytvorenie zálivov v okolí novej železničnej trate však porota hodnotila ako slabšiu stránku návrhu. V rámci dopravného riešenia podporil švédsky návrh výstavbu juhovýchodného obchvatu Trenčína, čo by odbremeno dopravu v centre mesta.

Odmenené návrhy

Druhú cenu získali bratislavskí autori M. Berežný, K. Boháčová, D. Šubín a spolupracovníci M. Ráchela, M. Rariga,



Pôdorys víťazného súťažného návrhu „Stopy Trenčína“.

Zdroj: Mesto Trenčín, Urbanistická súťaž Trenčín – mesto na rieke 2014



Návrh ocenený 2. cenou, Trenčín-voda-život. Zdroj: Mesto Trenčín, Urbanistická súťaž Trenčín – mesto na rieke 2014



Vizualizácia nábrežia podľa autorov návrhu na 2. mieste. Zdroj: Mesto Trenčín, Urbanistická súťaž Trenčín – mesto na rieke 2014

D. Jurkovičová a E. Fabová. Porotu zaujala „idea otočenia prístupu k urbanizácii územia v nadväznosti na fenomén rieky“. Tá totiž hovorí „o pozornosti venovanej fenoménu vody“ a o úlohe „mól ako štartérov riešeného územia“.

Porota skonštatovala, že „urbanistická štruktúra vychádza z delenia územia existujúcou dopravnou infraštruktúrou, doplnenou dvomi priamymi a čitateľnými novými komunikačnými osami pre peších – od synagógy po päť starého mosta a predĺženie trasy od starého mosta k Hasičskej ulici“. V dopravnom riešení

bolo ocenené primknutie Hasičskej ulice k chynorianskej železničnej trati, aj keď jej zapustenie do zeme je ekonomicky náročné.

Tretie miesto získal kolektív Aprox architects z Bratislavy, ktorého členmi boli L. Mezovský, V. Hrdý, P. Dolinajec, B. Groch, M. Kriššák, J. Vykroč a M. Skýva. Sústredil sa najmä na verejný priestor medzi Hasičskou ulicou a Váhom. To poskytlo podľa poroty „silné priestorové prepojenie starého centra s riekou cez pomerne veľké otvorené priestory s vodnými plochami bazénu a zálivu, čím zároveň vzniká ex-

kluzívny priehľad na hrad“. V tejto súvislosti porota nastolila aj otázku, či nie je práve tento priestor už urbanisticky predimenzovaný.

Ako veľký prínos návrhu vnímala porota aj „bezkolízne prepojenie zástavby na pravom brehu s riekou, so silnými mestotvornými funkciami“. Z hľadiska dopravy vyzdvihla nápad, ako bezpečne vyriešiť pohyb chodcov v centrálnej časti mesta. Bratislavský kolektív tvorcov totiž navrhol zahliť časť cesty medzi starým železničným mostom a hlavným verejným priestorom mesta v podobe pasáže Zlatá

Fatima, ktorá vedie na Mierové námestie. Nevýhodu návrhu videla porota v chýbajúcom podobnom prepojení medzi starým železničným mostom a synagógou.

Špeciálne ceny

Porota odmenila špeciálnou cenou aj ďalšie dva návrhy. Prvý návrh, ktorého autormi sú I. Marko, L. Kordík, R. Žitňanský, M. Marcinov, B. Machala, P. Havelská a Š. Polakovič, zaujal porotu predovšetkým „ideou mesta Pohody s inteligentnou špecializáciou na kultúru, dizajn a módu“. Návrh počítal s radikálnou a finančne náročnou zmenou dopravy v centre mesta.

Druhý ocenený návrh je od autorov M. Sieberta, R. Talaša, I. Lauka, P. Hrebíka, M. Škorupa, M. Tribusa, T. Faragó a J. Slobodníkovej. Za jeho najsilnejší moment označila porota snahu „o bezbariérové vzájomné spojenie starého mesta s riešeným územím, ktoré je realizované prepojením päty starého železničného mosta s priestorom pred synagógou a predĺžením samotného mosta po Hasičskú ulicu“. V návrhu autori vytýčili územie v tvare trojuholníka, kde je zároveň umiestnené kultúrno-vzdelávacie centrum.

Splnený účel

Rôznorodosť prístupov v jednotlivých návrhoch splnila ideové poslanie súťaže. Na slávnostnom verejnom vyhlásení výsledkov súťaže vystúpili s krátkymi prezentáciami aj autori návrhov.

Priestor na otázky dostala na slávnostnom vyhlásení aj verejnosť. Víťazný návrh sa napríklad nevyhol kritike miestneho architekta. Víťaz však slová kritiky prijal s pokorou, keď uviedol, že od idey k realite je dlhá cesta. Z prezentácie švédskeho architekta P. Verhoevena¹⁾ bolo zrejme, že na slovné súboje je z domáceho prostredia zvyknutý reagovať rytiersky. Veľmi kompaktnú prezentáciu predstavili aj autori druhého návrhu v poradí.

Výsledky súťaže budú ešte predmetom miestnych diskusií. Tie budú pokračovať aj pri prerokovávaní územného plánu centrálnej mestskej zóny. Porota síce odporučila mestu ako východisko vychádzať z víťazného návrhu, ale konečné rozhodnutie bude v rukách mesta a jeho občanov. V každom prípade prevažná časť odbornej verejnosti hodnotí súťaž ako jednu z najlepších a najkvalitnejších u nás za posledné obdobie.

Poznámky

1) Patrick Verhoeven z ateliéru Mandaworks – Stockholm je spoluautor víťazného súťažného návrhu.

Regulačné plány a výstavba do roku 1945



Náčrt regulačného plánu Bratislavy od A. Balána, J. Grossmanna, štúdia z roku 1923. Zdroj: archív autora

prof. Ing. arch. Peter Vodrážka, PhD., STU v Bratislave, Fakulta architektúry

Urbanizmus ako vedná disciplína nemal na Slovensku na rozvoj dobré podmienky. Dobré mienené návrhy odborníkov narážali na odpor politických kruhov a individuálnych zámerov podnikateľov. Tento vývoj zotrval prakticky s väčšími alebo menšími odchýlkami až po začiatok II. svetovej vojny. Vojnové obdobie prerušilo akúkoľvek kontinuitu vo výstavbe miest a v ich väčších či menších úpravách nielen na Slovensku, ale fakticky v celej Európe zmietanej vojnovým ošialom.

S nástupom priemyselnej výroby sa začala prehodnocovať pôvodná štruktúra a výraz mesta. Napriek tomu, že sa mestá na dnešnom území Slovenska nenachádzali v epicentre vtedajšieho diania v krajine, zmeny sa ich postupne dotýkali. Ako uvádzajú E. Lukáčová a J. Pohaničová v publikácii Rozmanité 19. storočie „provinčný charakter našich miest vo svojej rozmanitosti však citlivo reagoval na nové podnety z centier a zaujímavo ich spájalo do pôsobivého celku. Postupne k nám našli cestu snahy spojené s odstránením stredovekých opevnení, ale aj ozdravné tendencie, sprevádzané budovaním verejných zelených plôch, segregáciou priemyselných areálov či vznikom okrajových obytných a rekreačných štvrtí.“

Hospodársky rozmach

Po rakúsko-uhorskom vyrovaní nastal hospodársky rozmach. Jeho súčasťou bola aj vzrastajúca stavebná činnosť. Prejavila sa najskôr vo Viedni a v Budapešti, postupne aj v menších mestách na území dnešného Slovenska.

Prvú etapu nastupujúcich tendencií charakterizovala živelnosť, ktorá bola značne vzdialená od plánovanej urbanizácie. E. Lukáčová a J. Pohaničová vo svojej knihe uvádzajú, že „voľné plochy za hradbami sa živelné parcelovali. Priemyselné podniky pôvodne umiestňované mimo obytných štvrtí neskoršia zástavba rýchlo pohltila, čo znehodnocovalo osídlenie a vstupné časti miest. Lokalizáciu novej výstavby riadili mestskí zememeračskí inžinieri, ktorí – česť výnimkám – nemali potrebné skúsenosti ani vzdelanie na veľkorysú a predvídateľnú plánovanie, preto vypracovali zväčša len čiastočné regulačné urbanistické zásahy.“

Živelnosť viedla v mnohých prípadoch k nevyužitiu možností, ktoré ponúkali priestory vzniknuté po strhnutí hradobných systémov. Dali sa využiť napríklad na okružné komunikácie okolo pôvodných jadier miest alebo na vytvorenie zelených plôch, ktoré v mestách dovtedy chýbali. Príčinou boli aj zložité vlastnícke vzťahy, presadzovanie rôznych parciálnych záujmov, nekoordinovanosť procesov v území a napokon záväznosť prijatých rozhodnutí.

Vyskytovali sa však aj pozitívne príklady. V ojedinelých prípadoch sa viazali na priemyselné závody ako napríklad vybudovanie rafinérie minerálnych olejov Apollo v Bratislave. Konceptne riešené boli však predovšetkým kúpeľné a liečebné komplexy ako Piešťany alebo Lubochna. V 19. storočí boli mimoriadne

oblúbené a v pozadí stáli silní investori. K vydareným realizáciám sa dá zaradiť aj výstavba Tatranskej Lomnice, kde bola investorom Spišská banková spoločnosť v Levoči.

Nástup bytovej výstavby

Hospodársky rozmach priniesol aj nástup bytovej výstavby, ktorá mala uspokojiť požiadavky na ubytovanie čoraz väčšieho počtu obyvateľov. Tí sa sťahovali do miest za pracovnými príležitosťami. Začali tak vznikať prvé robotnícke kolónie. Budovali ich jednotlivé priemyselné závody vo svojej bezprostrednej blízkosti.

Jednou z prvých kolónií boli obytné domy na Beskydskej ulici v Bratislave, ktoré boli súčasťou bývalej Schulpeho kolónie. Dal ju postaviť šľachtic Juraj Schulpe, ktorý sa zaoberal sociálnymi pomermi robotníkov. V roku 1873 vznikla robotnícka kolónia aj pri areáli továrne Dynamitka. Ako sa postupne rozširovali výrobné priestory, zväčšoval sa aj počet robotníkov.

Obytný komplex vznikol aj pri bývalej továrni na cukrovinky Stollwerck. Skladal sa z dvoch nájomných jednoposchodových objektov Apollonia a Fanny. Nachádzali sa pri dnešnej Račianskej ulici. Postupne si budovali takéto robotnícke kolónie aj ostatné továrne, nielen bratislavské.

Budovanie železníc

Popri výstavbe priemyselných závodov prinieslo 19. storočie aj rad nových úloh, ktoré so vstupom priemyslu a silnejúcou koncentráciou obyvateľstva úzko súviseli. Novobudované závody boli prepojené na rozširujúce sa koľajové systémy železníc.

Práve s budovaním železníc nastúpili aj otázky, ako stvárniť nové železničné stanice a ostatné sprievodné zariadenia koľajovej dopravy, od konskej až po parnú. Veľmi významnú úlohu tu zohrala typizácia, najmä v oblasti železničných staníc. Železnica so sebou priniesla budovanie nových inžinierskych stavieb, ktorých cieľom bolo prekonať prírodné geomorfologické prekážky, ako boli mosty a tunely.

Pri budovaní, výstavbe a zavádzaní nových dopravných systémov zohrávali dôležitú úlohu aj nové materiály, predovšetkým oceľ, liatina a železobetón. Umožňovali čoraz väčšie rozpony a spolu s novými technologickými postupmi vytvárali základ pre neustále zdokonaľovanie sa stavieb rôznych typologických druhov.

V 19. storočí vzniklo nielen mnoho nových priemyselných závodov, inžinierskych stavieb a sprievodných stavieb ako elek-

trárne či vodojemy, ale aj veľké množstvo kultúrnych a sakrálnych stavieb. Novodobé poznatky sa využívali aj pri adaptáciách historických stavieb.

Intenzívny rast

V 20. storočí nabral rozvoj poznania nevídanú dynamiku. Premietal sa do všetkých oblastí ľudskej činnosti a zanechal výrazné stopy aj na ľudských sídlach.

Prvá polovica 20. storočia smerovala v rozvoji sídel k extenzívnemu rastu, ktorý sa koncentroval na ich okraji. Populačná explózia však postupne viedla k intenzifikácii, a to aj vzhľadom na potrebu zabezpečiť výživu obyvateľstva a na limitované plochy poľnohospodárskej pôdy. V pôdoryse sídel sa to prejavovalo väčšími či menšími asanáciami dožívajúcich a chátrajúcich urbanisticko-architektonických štruktúr. Postupne ich nahradzovali nové štruktúry.



Návrh regulačného plánu Martina od A. Mendla, 1927. Zdroj: archív autora

Intenzívny rast, v ktorom prevládali ekonomické kritériá nad kultúrohistorickými, nemal všade rovnaký priebeh. Čím významnejšie bolo sídlo z priemyselno-výrobného a administratívno-správneho hľadiska, tým väčšie bolo riziko deštruktívnych zásahov do pôvodných častí. Pravdepodobnejšie boli aj nové stavebné zásahy v ňom. Naopak, ak bolo sídlo na okraji záujmu spoločnosti, malo väčšiu šancu uchovať si svoj pôvodný charakter

◀ a stavebnú substanciu. Nedostatok záujmu spoločnosti sa však prejavil v značne schátralom stave.

Prvé regulačné plány

Vývojové trendy slovenských miest výrazne ovplyvnilo národné obrozenie v polovici 19. storočia a nové politicko-hospodárske pomery na začiatku 20. storočia. Súviseli najmä s ukončením I. svetovej vojny a novou geopolitickou situáciou v Európe.

Z Bratislavy sa stalo hlavné mesto Slovenska. Žilina, Komárno a Košice sa vzhľadom na svoju polohu stali dôležitými dopravnými uzlami. Martin a Zvolen prebrali funkciu kultúrneho strediska Slovenska, ako aj funkciu politickej správy. Vzhľadom na rastúci význam boli mestá prinútené venovať zvýšenú pozornosť aj stavebným otázkam. Ako píše E. Hruška „individuálnu výstavbu postupne nahradila družstevná, mestská, alebo štátna. Potreba výstavby na základe regulačných plánov však stále zostávala aktuálna.“

Prvé mesto s regulačným plánom bola Trnava. Do roku 1949 sa výstavba mesta Trnavy riadila podľa územného plánu mesta (vo vtedajšej terminológii generálnym regulačným plánom mesta) od autora Ing. I. Beneša z Brna z roku 1921. V jeho riešení bola stanovená základná idea územného rozvoja mesta. Autor riešil mesto pre 70 000 obyvateľov a územie mesta rozdelil na štyri štvrti. Druhým mestom s takýmto plánom bol Martin. Nitra a Košice získali regulačné plány verejnou súťažou.

Dôležité železničné dopravné uzly, ako boli Žilina, Vrútky, Zvolen alebo Lučenec, mali podstatne dynamickejší rast než ostatné mestá. Nemali pripravené komplexné územné plány, boli však nútené regulovať výstavbu v priestoroch medzi pôvodnými historickými jadrami a samotnými železničnými stanicami. Vznikli tak silné mestské osi, ktoré priniesli značnú rozvojovú dynamiku pre tieto sídla.

Hlavné mesto bez koncepcie

Keď sa v roku 1919 stala Bratislava hlavným mestom, bolo nevyhnutné vypracovať úpravu neschváleného regulačného plánu, ktorý v roku 1909 vypracoval budapešťiansky urbanista profesor A. Palóczy. Začali sa pripravovať i podklady na vypísanie medzinárodnej súťaže. Vládny komisariát ako hlavný iniciátor ochrany pamiatok predložil v januári 1920 mestskej rade memorandum o ochrane pamiatok a o regulačnom pláne. Už v marci 1920 Dušan Jurkovič zvolal konferenciu československých architektov a stavebných inžinierov o regulácii, z ktorej vy-

šiel návrh štatútu pre štátny regulačný úrad v Bratislave. Aj keď snaha o získanie platného a schváleného regulačného plánu nebola korunovaná úspechom, výstavba mesta pokračovala na základe čiastkových urbanistických návrhov intenzívne ďalej. Obytné kolónie, továrenské a iné komplexy sa stavali bez komplexného a širšieho riešenia dopravných vzťahov a inžinierskych sietí. To viedlo neraz k lokalizácii objektov na nevhodných miestach. Nevhodne umiestnené bolo napríklad Policajné riaditeľstvo, Justičný palác či Zemедelské múzeum (v súčasnosti Slovenské národné múzeum).

Úzke zameranie

Štátna správa vo väzbe na politicko-hospodárske podmienky podporovala v prvej polovici 20. storočia predovšetkým individuálne podnikanie bez ohľadu na globálne potreby spoločnosti. Pozoruhodným negatívom bol aj fakt, že správny aparát štátu bol predovšetkým v rukách právnikov a ľudí humanitného zamerania. Absentoval u nich vzťah k riešeniam technického charakteru, rovnako ako snaha riešiť urbanistické a architektonické problémy.

Urbanistické počiny v tomto období sa v slovenských mestách sústreďovali predovšetkým na výstavbu priemyselných závodov a robotníckych kolónií. Boli zamerané na adaptáciu starších objektov, ktoré sa realizovali v druhej polovici 19. storočia v rámci vtedajšej mestskej zástavby. Na začiatku 20. storočia však začali vznikať v okrajových častiach miest aj nové robotnícke kolónie.

V roku 1913 bola napríklad v Bratislave postavená závodom Danubius robotnícka kolónia popri kolóniách závodov Dynamit Nobel a Stollwerck. Pred prvou svetovou vojnou boli postavené aj kolónie Rothovej továrne na patróny, továrne na kožu, kábllovak a iné. Robotnícke sídliská vznikali aj mimo Bratislavy. Napríklad vznikli viaceré sídliská Rimamuránskej akciovej spoločnosti a v Ružomberku bola postavená kolónia pri továrni na celulózu a papier. Robotnícke domy pribudli aj v Piešťanoch či Leviciach, v Lučenci bolo v roku 1909 postavené úradnícke sídlisko.

Vyhlásili súťaž...

Vyhlasovanie súťaží na regulačné plány a urbanistických súťaží v prvej polovici 20. storočia predstavovalo značný posun oproti predchádzajúcemu obdobiu. Najvýznamnejším urbanistickým počínom po I. svetovej vojne bola medzinárodná súťaž na základný regulačný plán a železničné riešenie mesta Bratislavy z roku 1929.

Zapojilo sa do nej 24 kolektívov, z toho desať z Československa. Druhú cenu získali kolektív autorov J. Tvarožek, A. Dryák a K. Chlumecký. Tretiu cenu dostal kolektív J. Grossmann, A. Balán, A. Suske.

Porota pri víťaznom návrhu ocenila hospodárnosť riešenia a rešpektovanie daných determinantov a limitov. Návrh bol veľkorysý a predstavoval realizovateľný koncept mesta pre 300-tisíc obyvateľov. Predpokladal vytvorenie zeleného pásu v priestore medzi železničnou stanicou a prístavom. K jeho realizácii však neprišlo.

Výstavba v hlavnom meste sa riadila takzvaným pásmovým plánom mesta. Spracoval ho technický odbor magistrátu v roku 1934. Ako jediný provízorný dokument upravujúci výstavbu slúžil prakticky 15 rokov. Podobná situácia bola aj v ostatných slovenských mestách, napríklad v Banskej Bystrici, Košiciach, Piešťanoch, Trnave či Žiline. Tie mali vypracované regulačné plány, ale výstavba sa podľa nich neriadila.

...no návrh nerealizovali

Z urbanistického hľadiska boli zaujímavé aj ďalšie súťaže. Napríklad súťaž na Univerzitné mesto pod Bratislavským hradom a regulačnú štúdiu bratislavského nábrežia, ktorú vyhral pražský architekt B. Hübschman, a súťaž na generálny upravnovací plán obce Petržalka, ktorú vyhral J. Marek. Avšak ani tieto plány sa nepresadili do praktického života.

V období vojnových rokov 1939 až 1945 boli vypísané tri väčšie urbanisticko-architektonické súťaže. Prvou bola súťaž na výstavbu slovenských vysokých škôl na hradnom vrchu a v podhradí. Zvíťazil v nej návrh bratov La Padulovcov z Talianska, ktorému mal padnúť za obeť Bratislavský hrad. Návrh slovenského architekta E. Belluša skončil tretí.

Druhou bola súťaž na výstavbu vládnej štvrte, v ktorej zvíťazil projekt od pražského architekta J. Gočára. Ani jeden z víťazných návrhov z dvojice medzinárodných súťaží sa nerealizoval.

Tretia súťaž z obdobia druhej svetovej vojny bola vypísaná na areál medzinárodného dunajského veľtrhu v Bratislave. Autormi víťazného návrhu boli P. Andriák, K. Gross, J. Štefanec. Z ich návrhu sa však realizovala len výstavba torza výstavných hál.

Komplexné riešenia

Realizovaných komplexných urbanistických konceptov na Slovensku bolo málo. Zaradiť sa k nim dá výstavba Ľudovej štvrte i kolónia Dornkappel (dnešná Trnávka) v Bratislave. Obísť nemožno ani

výstavbu Baťových závodov v rokoch 1935 až 1936 v meste Svit, ktorého názov vznikol zo skratky Slovenská viskózná továrne. V rokoch 1938 až 1943 boli Baťove závody postavené aj v Partizánskom, pôvodne Baťovanoch. Projekčné ich pripravila Baťova zlínska kancelária pod vedením V. Karfíka. Koncepty boli vypracované v duchu záhradných miest a pod vplyvom konceptov architekta Le Corbusiera. Tieto realizácie predstavovali komplexné riešenie nielen výrobných zariadení, ale aj bytovej výstavby so zariadeniami občianskej vybavenosti.

poľčianskeho architekta E. Rosenberga, tretí bol návrh pražského tria architektov – J. Hrubý, K. Koppa, F. Balcárek. Ako štvrtý v poradí sa umiestnil B. Fuchs z Brna. Horná Sihot' v Trenčíne predstavuje vydarený funkcionalistický urbanisticko-architektonický počín.

Príklady z Bratislavy

K rozsiahlejším stavebným komplexom bytovej výstavby v medzivojnovom období patrí tiež vybudovanie družstevných stavieb s malometrážnymi bytmi Unitas na Šancovej ulici od F. Weinwurma

na Vajnorskej ulici od F. Weinwurma a I. Vécseia. Architektonický výraz Novej doby je až asketický. Jeho hlavný výtvarný zámer bol postavený na tektonike plných a členených stien. Mimoriadnym počínom bolo použitie oceľovej konštrukcie v takomto rozsahu prvýkrát na Slovensku. Prvý blok bol postavený v rokoch 1933 – 1934, druhý blok v rokoch 1935 – 1936. Na rozdiel od prvého bloku má druhý blok už cenovo výhodnejšiu železobetónovú konštrukciu. Avšak pôvodný dispozičný koncept ostal zachovaný s minimálnymi úpravami. S istým časovým odstupom



Regulačný plán Prievidze od A. Szalatnaia, 1938. Zdroj: archív autora

Pozornosť si zaslúži aj urbanistické a architektonické riešenie trenčianskej Hornej Sihote. V roku 1931 predložil architekt F. Silberstein spolu s trenčianskym podnikateľom R. Cicuttom starostovi mesta Trenčín J. Reihelovi návrh na vypísanie urbanistickej súťaže na riešenie trenčianskej Hornej Sihote. Mestský úrad v Trenčíne návrh prijal a vypísal súťaž ešte v tom istom roku.

Oficiálne súťaž vyhral architekt F. Silberstein. Za ním sa umiestnil návrh to-

a I. Vécseia v roku 1932. Komplex pavlačových domov s malými bytmi patrí medzi obytné súbory, ktoré stavalo mesto Bratislava pre sociálne slabé obyvateľstvo na začiatku tridsiatych rokov. V čase svojho vzniku bol obytný komplex vydareným príkladom aplikácie funkcionalistických zásad bývania na Slovensku. Rovnako ako aj výstavba obytných domov stavebného družstva súkromných zamestnancov a robotníkov Nová doba

bola v rokoch 1937 – 1939 realizovaná tretia etapa obytného súboru na druhej strane ulice.

K zaujímavým, hoci nerealizovaným projektom, možno priradiť návrh záhradnej štvrte od kolektívu autorov C. Madlmayer, A. Szőnyi a B. Weinwurm z rokov 1919 – 1920 v Bratislave v duchu zásad záhradných miest E. Howarda a plán zástavby Hohenaj pre núdzové byty od D. Jurkoviča z roku 1920 v Bratislave. ●

16 – 19 Funkcia mesta,
prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.

1. www.wikipedia.org (<http://sk.wikipedia.org/wiki/šport>)
2. Adorno, F., Beschi L., Ferrara, G.: Klasicke Atény, preklad z talianskeho originálu Tutto su Atene classica, vydavateľstvo Tatran 1970, s. 161, 171
3. J. Grexa: Aké boli antické olympijské hry, Slovenský olympijský výbor 2011, ISBN 978-80-89460-06-8
4. Hrůza, J.: Slovník soudobého urbanismu, Odeon Praha, 1977, 01-527-77
5. Kolektiv FA ČVUT: Urbanismus, zonální, sídelní a regionální struktury a jejich územní plánování, ČVUT Praha 1980, 55-452-80
6. ÚVA Brno: Zásady a pravidla územního plánování, 1983
7. www.ecocity.szm.com

22 – 25 Slovenské športové stavby v 20. storočí,
Ing. arch. Katarína Andrášiová, PhD.

1. Článok vychádza z pôvodného článku: Andrášiová, K.: Športové stavby na Slovensku. Od sokolovne ku skyboxom. ARCH 12, 2007, č. 2, s. 44 – 47
2. Dulla, M. – Moravčíková, H.: Architektúra Slovenska v 20. storočí. Bratislava, Slovart 2002. 512 s., tu s. 137
3. Borecká, E.: Regionálne odtiene klasickej moderny Franz Wimmer (1885 – 1953) Lipot Szőnyi (1885 – 1968) život, dielo, doba. Architektúra & urbanizmus 42, 2008, č. 1 – 2, s. 43 – 70
4. Priatková, A. – Pásztor, P.: Oelschläger – Öry. Architekt – építész – architect. Košice, Agentúra Sáša Košice, s. r. o., 2012. 344 s., tu s. 251
5. Dulla, M. – Moravčíková, H. 2002, c. d., s. 135 – 136
6. Andrášiová, K.: Športová hala Pasienky. Jednoduchosť a krása. Architektúra & urbanizmus 42, 2008, č. 3 – 4, s. 207 – 215
7. Matušík, I.: Život s architektúrou. Konceptia monografie Ivan Matušík. Bratislava, MONADA atelier, s. r. o., 2003. 176 s., tu s. 31
8. Šavlík, M.: Krytá plaváreň v Žiline. Projekt 5, 1964, č. 1, s. 13 – 16
9. Očistné kúpele v Košiciach. Projekt 3, 1957, č. 11, s. 2
10. Drahovský, M. – Běl, A.: Architekt Ján Šprlák-Uličný. Martin, Neografia 1995, neustránkované
11. Krivošová, J. – Lukáčová, E.: Premeny súčasnej architektúry Slovenska. Bratislava, Alfa 1990, s. 143
12. Krivošová, J. – Lukáčová, E., 1990, c. d., s. 184
13. Eichler, I. – Kupkovič, L.: Športová hala v Žiline. Projekt 28, 1986, č. 1, s. 4 – 7

14. Skoček, I.: Rešpekt voči prostrediu. Projekt 22, 1980, č. 4 – 5, s. 43
15. Szalay, P.: Architekt Vladimír Dedeček. Architektúra & urbanizmus 40, 2006, č. 3 – 4, s. 127 – 148

34 – 35 Urbanizmus, šport a Košice,
Ing. arch. Martin Jerguš

1. Prof. PhDr. Václav Hošek, DrSc. Psychologie sportu, Učební text, Praha 2005
2. Košický korzár – Veľkolepý projekt obchodného centra v Košiciach padol, 11.10.2011, www.kosice.korzar.sme.sk
3. Textová a grafická časť dokumentácie návrhu zmien a doplnkov Územný plán hospodársko-sídelnej aglomerácie Košice, lokalita Všešportový areál, spracovateľ Ing. arch. M. Koniar, Útvar hlavného architekta mesta Košice, jún 2009.

38 – 41 Vysoké Tatry, rozvoj pokusom,
Ing. arch. Martin Baloga, PhD.

1. Anкета s otázkou: „Čo vám ako prvé napadne, keď sa povie Vysoké Tatry“. Zdroj: Autor
2. Finka, M.: Architektonická kompozícia, VŠ skriptá, FA STU
3. www.vysoke-tatry.info (<http://www.vysoke-tatry.info/vyklad.php?tatry=261>)
4. www.vt.sk (<http://www.vt.sk/hory-a-dovolenka/historia/>)
5. www.vysoke-tatry.info (<http://www.vysoke-tatry.info/vyklad.php?tatry=321>)
6. www.zivot.azet.sk (<http://zivot.azet.sk/clanok/13071/olympijske-hry-v-tatrach-sanca-tu-uz-bola-strougal-ju-zastavil>)

- Ďalšia použitá literatúra v príspevku:**
- www.vysoke-tatry.info (<http://www.vysoke-tatry.info/vyklad.php?tatry=144>)
 - www.vysoke-tatry.info (<http://www.vysoke-tatry.info/vyklad.php?tatry=5>)

42 – 43 Participatívne plánovanie,
Ing. arch. Zuzana Krivošová

1. Pasečná, I.: Aktuálne trendy v plánovaní a manažmente verejných priestorov zelene v meste, dizertačná práca, STU 2012
 2. Miková, K.: Verejné priestory, Ako tvoriť priestory s príbehom, pre ľudí a s ľuďmi, Nadácia Ekopolis, Banská Bystrica 2010, 137 s. ISBN 978-80-89505-00-5
- Ďalšia použitá literatúra v príspevku:**
- Web stránka Project for Public spaces (http://www.pps.org/reference/what_is_placemaking/)
 - Web stránka projektu Trenčín – mesto na rieke (<http://www.2014.trencin.sk/>)

sk/o-sutazi/#priprava-zadania-a-proces-participacie-trencin-si-ty)

- Web stránka ateliéru nonconform: architektura vor ort (<http://nonconform.at/>)

44 – 45 Dva projekty, každý s iným koncom,
Ing. arch. Zuzana Krivošová

- Web stránka projektu Autonómna zóna Lafranconi (<http://azl.utopia.sk/liferay/home>)
- Záverečná správa, otvorený list rektorovi z projektu Autonómna zóna Lafranconi (http://issuu.com/ilavsky/docs/list_rektorovi_online)
- Web stránka participatívneho procesu k revitalizácii areálu po bývalom cykloštadióne (<http://pr.banm.sk/liferay/cyklostadion>)
- Záverečná správa z projektu revitalizácie bývalého cykloštadióna (http://pr.banm.sk/liferay/documents/282511/3059522/zaverecna_sprava+%28%29.pdf/80166720-67db-4b3d-8b58-512c35147632?version=1.0)

50 – 51 Športové stavby v Česku,
doc. Ing. arch. Petr Hrůša

1. Švácha, R. a kol.: Naprej! – Česká sportovní architektura 1567 – 2012, Nakladatelství Prostor – architektura, interiér, design, 2012, ISBN 9788087064085

52 – 53 Urbanistická súťaž v Trenčíne,
prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.

1. Trenčín si TY, špeciálna príloha mestských novin INFO, Trenčín, september 2014, s. 7
2. www.asb.sk – V Trenčíne prepoja nábrežie s centrom mesta, 7.10.2014

54 – 57 Regulačné plány a výstavba do roku 1945,
prof. Ing. arch. Peter Vodrážka, PhD.

- Dulla, M. – Moravčíková, H.: Architektúra Slovenska v 20. storočí, Slovart, Bratislava, 2002
- Foltyn, L.: Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918 – 1939, Vydavateľstvo Spolku architektov Slovenska, Bratislava, 1993
- Hruška, E.: Vývoj stavby miest, SAV, Bratislava, 1969
- Kusý, M.: Architektúra na Slovensku 1848 – 1918, Bradlo, Bratislava, 1995
- Kusý, M.: Architektúra na Slovensku 1918 – 1945, Pallas, Bratislava, 1971
- Lukáčová, E. – Pohaničová, J.: Rozmanité 19. storočie, Perfekt, Bratislava, 2008
- Vodrážka, P.: Dejiny stavby miest, vysokoškolská učebnica, Vydavateľstvo MERITUM, 2001



3. cena – APROX architects, Bratislava.
Zdroj: Mesto Trenčín, Urbanistická súťaž Trenčín – mesto na rieke 2014. Viac na s. 52 – 53



 **URBANITA**